

Redaktion:

Interne redaktører: Lasse Lindekilde og Kim Mannemar Sønderskov
Redaktion: Anne Binderkrantz, Vincent Keating, Anne Mette Kjeldsen, Mette Kjær, Robert Klemmensen, Lasse Lindekilde, Asbjørn Sonne Nørgaard, Thomas Pallesen, Kim Mannemar Sønderskov og Jakob Tolstrup (anmeldelser) og Sune Welling Voigt,.

Redaktionskomité:

Peter Dahler-Larsen, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet
Kasper Møller Hansen, Institut for Statskundskab, Københavns Universitet
Peter Viggo Jakobsen, Forsvarsakademiet
Lotte Jensen, CBS
Helene Kyed, DIIS
Christian Albrect Larsen, Institut for Statskundskab, Aalborg Universitet
Helle Ørsted Nielsen, Institut for Miljøvidenskab og Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet
Morten Ougaard, Department of Business and Politics, CBS
Ole Helby Petersen, Institut for Samfundsvidenskab og Erhverv, RUC
Søren Winter, VIVE – Det Nationale Forsknings- og Analysecenter for Velfærd

© politica

Omslagsdesign: Kasper Lægård, Avail Design
Grafisk tilrettelæggelse: One Hundred Proof
ISSN 2246-042X

Redaktionen sluttet den 31. maj 2018

Tilmelding til nyhedsbrev: www.politica.dk
E-mail: politica@ps.au.dk

Politica publicerer alene artikler bedømt ved peer review, enten i form af enkeltstående artikler bedømt ved mindst to anonyme reviewers eller som del af et temanummer bedømt ved mindst én anonym reviewer. Der accepteres manuskripter på dansk, norsk og svensk.

Se www.politica.dk for kontaktoplysninger og skrivevejledning.

Politica er indekseret i *International Political Science Abstracts*, som udgives af IPSA.

Tidsskriftet Politica
c/o Institut for Statskundskab
Bartholins Allé 7, 8000 Aarhus C

Indhold

- 177 *Frej K. Thomsen*
Vaccineskepsis, forældreautonomi og ytringsfrihed
- 201 *Didde Boisen Andersen*
Selvskadens moralske anatomi
- 217 *Søren Flinch Midtgaard og Andreas Albertsen*
I hvilket omfang må staten puffe os til at donere vores organer?
- 236 *Jens Damgaard Thaysen*
Lovens grænser, den sociale skævhed i valgdeltagelsen, og retfærdiggørelsen af stemmepligt
- 255 *Jørn Sønderholm*
Burde meningsmålinger være ulovlige?
- 273 Asbjørn Sonne Nørgaard, Lotte Bøgh Andersen og Stefan Boye
Hvem tager teten i de stående udvalg i danske kommuner? Betydningen af personlighed og position for ledelsesadfærd

Anmeldelser

- 295 Daniel Ziblatt, *Conservative Parties and the Birth of Democracy*, Cambridge University Press, 2017 (anmeldt af David Andersen)
- 298 Henrik Larsen, *Teorier om dansk udenrigspolitik efter den kolde krigs afslutning*, Hans Reitzels Forlag, 2017 (anmeldt af Rasmus Brun Pedersen)
- 301 Abstracts
- 304 Om forfatterne

Frej Klem Thomsen

Vaccineskepsis, forældreautonomi og ytringsfrihed

Denne artikel skitserer en alvorlig udfordring for folkesundheden: utilstrækkelig vaccinationsdækning på grund af vaccineskepsis. Den argumenterer for, at liberale stater kan tillade sig og bør indføre juridiske begrænsninger for at løse problemet. Den præsenterer først et argument for at gøre det til et krav, at børn følger det anbefalede vaccinationsprogram for at kunne indskrives i skoler og institutioner, begrundet ved at denne politik med stor sandsynlighed vil øge vaccinationsdækningen og derved forhindre, at børn lider skade. Artiklen undersøger de to mest indlysende indvendinger mod dette argument – at en sådan politik vil være urimeligt paternalistisk, og at den på problematisk vis vil gribe ind i forældres ret til at bestemme over deres børn – og konkluderer, at indvendingerne ikke er overbevisende. Artiklen præsenterer dernæst et ækvivalensargument for, at vaccineskeptisk misinformation ikke bør beskyttes af ytringsfriheden, eftersom den gør skade på samme måde som konventionelt forbudte former for ytringer. Den undersøger fem potentielt moralsk relevante forskelle mellem vaccineskeptisk misinformation og sammenlignelige former for konventionelt forbudte ytringer og argumenterer for, at ingen af dem udgør en egentlig relevant forskel. Artiklen konkluderer, at såfremt der ikke dukker overbevisende indvendinger op, så er begge restriktioner både tilladelige og ønskelige.

Vaccineskepsis som folkesundhedsproblem

De seneste årtier har budt på et problem for folkesundheden, som får epidemiologer og læger til at rive sig i håret. Der findes en gruppe velfungerende behandlinger, som kan forhindre meget alvorlige sygdomme. De tilbydes gratis til almindelige mennesker, har så godt som ingen bivirkninger og kan ovenikøbet beskytte ikke bare den behandlede men også andre mennesker mod at blive syge. Alligevel vælger en voksende gruppe personer ikke at benytte behandlingerne.

Behandlingerne er de almindelige børnevaccinationer, der i europæiske lande gives som kombinationsvacciner i et program, der løber, fra barnet er et par måneder gammelt til omkring femårsalderen.¹ Når de gives i overensstemmelse med programmet, beskytter vaccinerne meget effektivt mod blandt andet difteri, fåresyge, kighoste, (visse former for) meningitis, mæslinger, polio, røde hunde og stivkrampe.² Når tilstrækkeligt store befolkningsgrupper vaccineres, bliver den samlede beskyttelse så høj, at sygdommene ikke kan sprede sig i

befolkningen og uddør – såkaldt flokimmunitet³ (Fine, Eames og Heymann, 2011).

Vaccinationer har historisk været genstand for kontroverser, men i slutningen af det 20. århundrede var børnevaccinationerne i det store hele alment accepterede i europæiske lande, og vaccinationsdækningen var høj. I 1998 publicerede den britiske læge Andrew Wakefield et forfalsket studie og hævdede på baggrund af dette, at de almindelige vacciner mod mæslinger, fåresyge og røde hunde forøgede risikoen for, at børn udvikler autisme. Flere års undersøgelser afslørede, at Wakefield havde forfalsket data, misrepræsenterede studiet offentligt og tilsyneladende var motiveret af de ca. £430.000, han var blevet betalt i ”konsultationshonorarer” af britiske advokater, som forsøgte at finde beviser, de kunne bruge i erstatningssager mod medicinalfirmaer⁴ (Rao og Andrade, 2011). Som et resultat af disse afsløringer trak det videnskabelige tidsskrift artiklen tilbage, og den britiske lægeforening fratog Wakefield lægeautorisationen, men inden da var anklagen mod vaccinen blevet blæst op i de britiske medier, og hundredtusindvis af britiske forældre valgte ikke at vaccinere deres børn (Dixon og Clarke, 2013).

Vaccineskepticisme har i de to årtier efter Wakefield-skandalen i mange tilfælde fulgt det samme mønster: fejlbehæftede, forfalskede eller uvidenskabelige undersøgelser blæses op i medierne, efterfulgt af en følelseladet og uinformeret offentlig debat og svigtende tillid til vaccinationsprogrammet. Den videnskabelige proces er langsom i forhold til den moderne nyhedscyklus, og når forskere efter flere års grundige undersøgelser kan konkludere, at den påståede risiko ikke findes, og forklare, hvordan mistanken er opstået, så er offentlighedens opmærksomhed for længst rykket videre. Desværre er det også typisk sådan, at dramatiske historier om mulige risici ved almindelige medicinske behandlinger gives langt mere plads og opmærksomhed i medier end den efterfølgende afkræftelse.

Et ledsagende problem er, at vaccineskeptikere i stigende grad har organiseret sig på internettet, hvor vaccineskeptiske foreninger samarbejder på tværs af lande, blandt andet ved at dele misinformation, og driver en gruppe misvisende men overfladisk plausible hjemmesider, som almindelige mennesker ret let kan havne på, når de søger information om vacciner. Sociologer og epidemiologer arbejder fortsat på at studere vaccineskepsis som socialt fænomen, men en foreløbig konklusion er, at det deler træk med andre skeptiske og konspirationsteoretiske fænomener, fx klimaskepticisme, evolutionsskepticisme (kreationisme) og AIDS-skepticisme, herunder en stærk mistro til epistemiske autoriteter, konfirmationsbias og ekkokammereffekter (Calandrillo, 2004; Jacobson, Targonski og Poland, 2007; Downs, de Bruin og Fischhoff, 2008; Gust et al., 2008;

Wei et al., 2009; Betsch et al., 2010; Brown et al., 2010; Kata, 2012; Larson et al., 2014; Dubé, Vivion og MacDonald, 2015).

Vaccineskepsis og dalende vaccinationsdækning er også et problem i Danmark. Hvis befolkningen skal være effektivt beskyttet mod de mest smitsomme sygdomme, fx mæslinger, så skal mindst 95 pct. af hver årgang have de anbefalede vacciner. Det har vi i Danmark aldrig formået, men fra en dækning på omkring 90 pct. i begyndelsen af 00'erne, er det i dag kun 83 pct. som får MFR2 vaccinationen (World Health Organization, 2015). Der findes desværre ikke gode undersøgelser af, hvor stor en andel af de 17 pct. som i dag ikke vaccinerer, der er vaccineskeptikere. Manglende vaccination kan også skyldes fx, at man blot glemmer at få det gjort, og i en meget lille gruppe tilfælde at barnet af medicinske grunde ikke kan tåle vaccinen. Uanset årsagen, så betyder den lave vaccinationsdækning, at vi før eller siden får sygdomsudbrud eller endda epidemier, hvor personer bliver alvorligt syge, kan lide permanent skade og i værste fald dø.

Spørgsmålet er, hvad vi som samfund kan gøre ved problemet. Traditionelt har myndighederne og politikere haft en laissez faire-tilgang, hvor man har tilbudt oplysning om fordelene ved at vaccinere men i øvrigt ladet det være op til den enkelte at vælge. Jeg vil i det følgende argumentere for, at vi kan og bør tillade os at tage andre og mere håndfaste midler i brug.

I afsnit to af denne artikel diskuterer jeg muligheden for at lægge pres på forældre for at vaccinere deres børn ved at gøre det til et krav for indskrivning i institutioner og skoler, at børnene har gennemført de relevante dele af vaccinationsprogrammet. En sådan vaccine-adgangspolitik findes i USA, er netop indført i Italien, og såvel den australske som den nytiltrådte franske regering overvejer at indføre vaccine-adgangspolitikker. Jeg præsenterer et argument for, at vi bør stille dette krav, som er baseret på, at det vil forhindre, at uskyldige lider skade. Dernæst diskuterer og afviser jeg de to mest oplagte indvendinger, at en vaccine-adgangspolitik udgør moralsk problematisk paternalisme, samt at den er et urimeligt indgreb i forældrenes ret til at bestemme over deres børn.

I afsnit tre af artiklen diskuterer jeg en anden og måske endnu mere kontroversiel mulighed: at begrænse ytringsfriheden ved at gøre det strafbart at fremsætte falske påstande om vacciners virkning og risici, når disse ytringer kan forventes at vildlede sagesløse personer til at udsætte sig selv eller andre for fare. Ytringsfrihed betragtes med rette som en af de væsentligste friheder, borgere i liberale samfund bør nyde, men klassiske forsvar for ytringsfrihed anerkender, at denne har grænser, netop i de situationer hvor ytringer bringer uskyldige i fare.⁵ Jeg præsenterer et ækvivalensargument, som viser, at det er vanskeligt at identificere en moralsk relevant forskel mellem den type ytringer, vi traditio-

nelt ønsker at forbyde på dette grundlag, og de ytringer, som vaccineskeptikere fremsætter. Derpå undersøger jeg fem forslag til moralsk relevante forskelle og afviser, at de kan underminere argumentet.

Afsnit fire opsummerer, skitserer enkelte yderligere perspektiver og konkluderer.

Børnevaccinationer, institutioner og forældreautonomi

Det overordnede skadebaserede argument for en vaccine-adgangspolitik i dette afsnit er følgende:

1. De almindelige børnevaccinationer beskytter personer mod at lide skade, idet færre lider skade, jo flere børn som vaccineres.⁶
2. En vaccine-adgangspolitik, som stiller krav om, at børn følger børnevaccinationsprogrammet, for at de kan indskrives i skoler og institutioner, vil føre til, at flere børn vaccineres.
3. En vaccine-adgangspolitik vil føre til, at færre personer lider skade (fra 1 og 2).
4. Vi har en moralsk grund til at indføre politikker, som tjener til at forhindre, at personer lider skade.⁷
5. Vi har en moralsk grund til at indføre en vaccine-adgangspolitik (fra 3 og 4).
6. Hvis vi har en moralsk grund til at indføre en politik, og der ikke findes plausible grunde til ikke at indføre politikken, som opvejer eller annullerer den grund, vi har til at indføre politikken, så bør vi alt taget i betragtning indføre politikken.
7. Der er ingen plausible grunde til ikke at indføre en vaccine-adgangspolitik, som opvejer eller annullerer den grund, vi har til at indføre politikken.
- K: Alt taget i betragtning bør vi indføre en vaccine-adgangspolitik (fra 5, 6, og 7).⁸

Argumentet er logisk gyldigt, så hvis præmisserne er sande, så er konklusionen også sand. I resten af dette afsnit vil jeg derfor koncentrere mig om at diskutere de enkelte præmisser.

Et par præmisser er enkle at forsvare. Præmis 3 og 5 er delkonklusioner, som følger logisk af de andre præmisser. Præmis 6 er et udsagn om, hvordan grunde fungerer, og præmis 4 er et udsagn om, at vi i almindelighed har en bestemt type grund til at forhindre skade. De er begge intuitive og alment accepterede i moralfilosofi; jeg vil ikke diskutere dem yderligere her.

Præmis 1 og 2 er empiriske præmisser, som der findes overordentlig god evidens for. Vaccineskeptikeres påstande om det modsatte til trods, så viser en hel række systematiske undersøgelser af risici ved de almindelige børnevaccinationer, at bivirkningerne er små, sjældne og i alle tilfælde udgør en langt mindre risiko end den sygdom, som vaccinen beskytter imod (Demichelli et al., 2012; Stratton et al., 2012; Maglione et al., 2014) Samtidig så viser undersøgelser af vaccinationsdækningen i USA, at der er en direkte korrelation mellem, hvor strengt kravet om vaccination håndhæves i den enkelte stat og niveauet af vaccinationsdækning⁹ (Omer et al., 2012; Blank, Caplan og Constable, 2013). Selvom empirisk evidens altid er behæftet med usikkerheder, så er det samlet set meget vanskeligt at afvise disse to præmisser.¹⁰

Det efterlader alene præmis 7, og det er denne præmis, som jeg vil koncentrere mig om i det følgende. Spørgsmålet er således, hvilke grunde der kunne findes til ikke at indføre politikken, og om det er plausibelt at disse opvejer eller annullerer den grund, vi har til at forhindre skade.

Paternalisme og forældrebestemmelse: to indvendinger mod en vaccine-adgangspolitik

En første indvending mod en vaccine-adgangspolitik kunne være, at den er paternalistisk overfor de forældre, som ønsker ikke at vaccinere deres barn. *Antipaternalisme* kan bredt forstås som følgende princip:

Hvis en politik forhindrer, at en autonom person skades ved at begrænse denne persons frihed imod personens ønske, så giver den forhindrede skade ingen grund til at indføre politikken (Feinberg, 1986; Dworkin, 2014).

Princippet kan forsvares, kvalificeres og uddybes på en lang række forskellige måder, fx ved at henvise til hensynet til personers autonomi, ved at begrænse princippet til velinformerede og rationelle ønsker eller ved at hævde endnu stærkere, at vi har en grund, der taler *imod* at indføre politikken. Jeg appellerer til den brede version af princippet, som jeg har formuleret ovenfor, fordi den på den ene side er tilstrækkelig til at illustrere, hvordan en antipaternalistisk udfordring kan se ud, og på den anden side møder et problem, som berører alle varianter af det antipaternalistiske argument mod en vaccine-adgangspolitik.

For at gøre den potentielle udfordring klar, så kan man forestille sig, at antipaternalister vil kritisere det skadebaserede argument for en vaccine-adgangspolitik ved at hævde, at vi ifølge det antipaternalistiske princip slet ikke har den grund til støtte for vaccine-adgangspolitikken, som argumentet anfører. En vaccine-adgangspolitik vil nemlig, kunne kritikerne indvende, begrænse

personers frihed imod deres ønske, og hvis vi derved forhindrer, at de selv-samme personer lider skade, så har vi i denne situation ifølge antipaternalismen ikke den grund, som præmis 4 hævder.

Et oplagt svar på indvendingen er at problematisere det antipaternalistiske princip. Der er relativt stærke grunde til at være kritisk overfor antipaternalisme i almindelighed (Arneson, 2005; Grill, 2010; Wilson, 2011; Hanna, 2012). Netop i denne sammenhæng er der dog et andet svar på indvendingen, som er endnu stærkere, fordi det ikke fordrer, at antipaternalister opgiver et teoretisk funderet princip. Det er nemlig ved nærmere eftertanke klart, at princippet slet ikke kan anvendes på den konkrete situation. Det skyldes, at der i tilfældet med børnevaccination er tale om, at vi begrænser *forældres* frihed for at forhindre skade på deres *børn*. Det er med andre ord ikke den samme person, som får sin frihed begrænset imod sit ønske, og som undgår skade. Vi kan således, om nødvendigt, imødekomme den antipaternalistiske udfordring ved at revidere præmis 4 til:

- 4*) Vi har en moralsk grund til at indføre politikker, som tjener til at forhindre at personer bliver skadet af andre.

For fortsat at være logisk gyldigt kræver argumentet også mindre justeringer af de første tre præmisser. Vi kan kalde denne version det *ikke-paternalistiske argument for en vaccine-adgangspolitik*:

- 1*) De almindelige børnevaccinationer beskytter personer mod at blive skadet af andre, idet færre skades, jo flere som vaccineres.
- 2*) En vaccine-adgangspolitik, som stiller krav om, at børn følger børnevaccinationsprogrammet, for at de kan indskrives i skoler og institutioner, vil føre til, at flere børn vaccineres.
- 3*) En vaccine-adgangspolitik vil føre til, at færre personer bliver skadet af andre (fra 1 og 2),
- 4*) Vi har en moralsk grund til at indføre politikker, som tjener til at forhindre, at personer bliver skadet af andre.
- (etc.)

Når den antipaternalistiske udfordring for en hurtig betragtning kan virke troværdig, skyldes det måske, at vi indimellem glemmer at skelne mellem børns og forældres ønsker og frihed, især når der er tale om små børn, som ikke har selvstændige og autonome ønsker.

En anden indvending forsøger at undgå dette problem ved at hævde, at selv hvis en vaccine-adgangspolitik ikke er urimeligt paternalistisk, så udgør den netop et problematisk indgreb i forældrenes ret til at bestemme over deres ikke-autonome børn. Vi kan formulere et sådant *princip om forældrebestemmelse* således:

Vi har en stærk grund til ikke at handle på en måde, som begrænser forældres frihed til at bestemme, hvordan deres ikke-autonome børns liv skal indrettes og forløbe.

Princippet kan virke intuitivt; forældre vil i mange situationer modsætte sig handlinger, som krænker princippet, og forsvare deres modstand med variationer over temaet, at de har ret til at bestemme over deres børn. Spørgsmålet er imidlertid, om princippet, i den meget brede version jeg har formuleret ovenfor, er sandt; det er der både intuitive og teoretiske grunde til at betvivle.

For det første så accepterer vi intuitivt, at der er klare grænser for forældres ret til at bestemme, hvordan deres børns liv skal indrettes og forløbe. Med et ekstremt eksempel fra en dansk kontekst, så er det nok de færreste, som vil hævde, at forældrene i den såkaldte Tønder-sag var i deres fulde ret til at bestemme, at deres døtres liv skulle indrettes således, at de arbejdede som børne-prostituerede for en bred kreds af kunder. Med mindre ekstreme eksempler accepterer vi normalt blandt andet, at forældre skal sikre deres børn en grundskoleuddannelse, og at forældre skal give børn sikkerhedssele på i bilen. Det største problem for indvendingen er, at disse intuitive undtagelser fra princippet netop angår situationer, hvor forældre ellers ville udsætte barnet for skade. Enten konkret, i form af en øget og unødvendig risiko for en alvorlig trafikulykke, eller i den lidt mere abstrakte forstand hvor det at miste centrale muligheder for at leve et godt liv i et moderne samfund, fordi man ikke opnår grundlæggende skolefærdigheder, også er en form for skade.

For det andet så løber forsvar for princippet let ind i en konflikt mellem modstridende moralske faktorer. En del af en begrundelse af princippet vil antageligt være, at forældre har en moralsk valgfrihed i kraft af relationen til deres børn, således at det for netop forældre er en moralsk tilladelig handling at udsætte egne børn for skade.¹¹ Teoretikere, som støtter særlige moralske relationer mellem forældre og børn, mener imidlertid normalt, at disse først og fremmest har karakter af, at forældre har stærkere forpligtelser overfor barnet, end de har overfor andre (Archard, 1990; Lipson og Vallentyne, 1991; Montague, 2000; Brighouse og Swift, 2009). Man er ifølge denne tankegang moralsk forpligtet til at sørge for sine børns sikkerhed, tryghed og velfærd, fx ved at give

dem mad, husly og omsorg, i en anden og højere grad end man er forpligtet overfor andre mennesker. Det er indlysende, at sådanne exceptionelt stærke forpligtelser er uforenelige med en frihed til at udsætte sine børn for skade: Vi kan ikke på en og samme tid have *endnu* stærkere pligter til at beskytte og drage omsorg for vores børn, end vi har til at passe på andre mennesker, og *mere* frihed til at udsætte vores børn for skade, end vi har til at skade andre mennesker.

Betyder det, at vi helt skal opgive et princip om forældrebestemmelse? Ikke nødvendigvis. Vi kan kalde den ovenfor diskuterede version for et stærkt princip om forældrebestemmelse og skelne mellem denne stærke, en neutral og en tilstrækkelighedsversion af princippet. En neutral udgave af princippet begrænser det til at gælde de valg, som ikke udsætter barnet for skade. Det kan være tilfældet for temmelig mange valg – det er ikke klart, at man skader sit barn ved at melde det til svømning snarere end skakklub eller ved at introducere klaveret snarere end fiskestangen. En tilstrækkelighedsversion begrænser princippet til de valg, forældre træffer på vegne af deres børn, som er *tilstrækkeligt* gode. Det kunne fx forsvare forældre, som giver børn en kost, der, medicinsk betraget, ikke er så sund som den kunne være – for mange pommes frites og chokoladekiks, for lidt quinoa og broccoli – så længe den er sund *nok*.

Hvorvidt en sådan begrænset version af princippet kan forsvares, og hvornår valg er henholdsvis neutrale og tilstrækkeligt gode, er spørgsmål, som jeg ikke her vil forsøge at afklare, dels fordi det er komplekse spørgsmål, og en sådan afklaring rækker udover hvad denne artikel kan omfatte, dels fordi den heldigvis ikke er nødvendig for den nærværende diskussion af to grunde. For det første fordi disse versioner næppe kan undgå udfordringen fra forældres forpligtelser, som vi mødte ovenfor, når det drejer sig om vacciner. Det er indlysende for den neutrale version; fravalg af vaccine er ikke et neutralt valg. Det virker også som en meget vanskelig opgave for eventuelle tilhængere af tilstrækkelighedsversionen at skulle argumentere for, at tærsklen for tilstrækkeligt gode valg sidder så lavt, at valg, der udsætter barnet for en dramatisk forhøjet risiko for alvorlige sygdomme, er ”tilstrækkeligt gode”. For det andet fordi enhver version af princippet møder et afgørende problem, hvis den skal begrunde en indvending mod en vaccine-adgangspolitik: Forældre, som fravælger vaccination, gør ikke kun deres eget barn men også andre mennesker, især andre børn, sårbare overfor sygdomme. Det følger umiddelbart af, at de sygdomme, vi vaccinerer mod, med enkelte undtagelser er meget smitsomme, og af det faktum, at selv fuld vaccination kun giver en vis beskyttelse. For at kunne udgøre en indvending mod vaccine-adgangspolitikken, så skulle princippet om forældrebestemmelse

altså ikke kun give forældre ret til at skade deres egne børn men også give forældre ret til at skade andre. Et sådant princip kan næppe forsvares.

Vaccineskepsis, misinformation og ytringsfrihed

Ytringsfrihed er et kompliceret begreb, og et begreb som især i dansk kontekst i kølvandet på den såkaldte Muhammed-krise har været brugt på forvirrende og uklare måder. I almindelighed er det vigtigt at skelne imellem i hvert fald tre forskellige betydninger af ytringsfrihed: den juridiske, den moralske og den reele. Lidt løst defineret så angår juridisk ytringsfrihed, hvilke ytringer som kan fremsættes, uden at man legalt kan straffes eller sagsøges derfor; moralsk ytringsfrihed angår, hvilke ytringer som kan fremsættes, uden at man af den grund handler moralsk forkert; og reel ytringsfrihed angår, hvilke ytringer man kan fremsætte, uden at man af den grund lider eller risikerer skade.

De tre typer ytringsfrihed er væsensforskellige – jeg kan sagtens have juridisk ytringsfrihed til fx at svine en fremmed person groft til på gaden, uden at jeg af den grund har moralsk ytringsfrihed til at gøre det (dvs. det er moralsk forkert), og jeg kan have både juridisk og moralsk ytringsfrihed til at tage på et værtshus frekventeret af bandemedlemmer og højlydt forklare, hvor skadelige den type vaneforbrydere er for samfundet, uden at jeg af den grund har reel ytringsfrihed i den pågældende situation (dvs. jeg kommer til at få bank).

I offentlig debat er der en tendens til at sammenblande eller forveksle disse forskellige betydninger, fx ved at møde kritik af at en bestemt ytring er moralsk forkert, ved at hævde at det er en type ytring, som bør kunne fremsættes, uden at man legalt kan straffes. I dette afsnit vil jeg koncentrere mig om den juridiske ytringsfrihed. Jeg vil argumentere for, at der bør være en bestemt grænse, som mange nok umiddelbart vil opleve som overraskende, nemlig at det ikke bør være lovligt at fremsætte falske påstande om vacciners virkning, som kan forlede personer til at udsætte sig selv eller andre for skade.

Alle rimelige personer mener, at der bør være grænser for den juridiske ytringsfrihed. Der er ting, som man ikke bør sige, og som vi bør kunne straffe, hvis folk alligevel gør det. Tænk på injurier, falsk markedsføring eller offentliggørelse af statshemmeligheder. Det mest klassiske eksempel overhovedet er formuleret af dommer Oliver Wendell Holmes i en amerikansk højesteretsdom (Schenck v. United States, 1919). Vi kan kalde det for:

Falsk alarm. Midt under stykket stiller jeg mig bagerst i salen i det fulde teater, vifter med armene og råber "Ild! Ild! Der er ildebrand!" Som resultat deraf flokkes gæsterne til udgangene, og en del personer bliver mast og trampet på. Der er ikke ildebrand.

De fleste vil nok være enige med Wendell Holmes, som påpegede, at det ville være helt urimeligt at lade ytringsfriheden beskytte mig i denne situation. Forklaringen er den meget enkle, at jeg ved mine falske udsagn uden grund udsætter andre mennesker for skade.

I vaccinationsdebatten møder man relativt ofte vaccineskeptikere, som spreder demonstrativt falsk information om vacciner og sygdomme. Den berygtede svindler Andrew Wakefield, som vi mødte i indledningen til denne artikel, er fx fortsat aktiv i USA, hvor det seneste resultat af hans kampagne med misinformation er et mæslingeudbrud i Minnesota, der har gjort ca. 40 børn syge (Sun, 2017).

Spørgsmålet er så: Hvis det er korrekt, at det er forkert at råbe "Ild!" i et fyldt teater, og vi bør kunne straffe de personer, som gør det, er det så ikke også forkert at sprede antivaccinations-misinformation, og bør vi ikke på samme måde kunne straffe de personer, som gør det? Umiddelbart vil idéen om, at vi bør kunne straffe vaccineskeptikere, nok slå de fleste som problematisk, men den er overraskende let at støtte med et såkaldt ækvivalensargument.

Ækvivalensargumenter er i moralfilosofi et argument, som viser, at vi er nødt til at acceptere en konklusion, typisk en konklusion som er overraskende, eller som vi ellers ville være tilbøjelige til at afvise, hvis vi vil holde fast i en anden konklusion, som de fleste accepterer, fordi de to situationer, som konklusionerne angår, i bestemte henseender er ækvivalente. Argumentet består af to skridt: dels at vise at de moralske faktorer, som får os til at konkludere, som vi gør i den ene situation, også findes i den anden, dels at vise at der ikke er moralsk relevante forskelle mellem de to situationer.

I skemaform er et ækvivalensargument:

1. Det er forkert i situation A at gøre handlingen F. (Intuition)
 2. Situation A og situation B deler de moralske faktorer [x, y, z...]. (Moralsk lighed)
 3. Der er ingen moralsk relevante forskelle mellem A og B. (Moralsk forskelsløshed)
 4. Hvis to situationer deler moralske faktorer, og der ikke er moralsk relevante forskelle imellem dem, så vil en handling, som er moralsk forkert i A, også være forkert i B, og en handling, som er moralsk tilladelig i A, også være tilladelig i B. (Metaetisk identitetsprincip)
- K: Det er forkert i situation B at gøre handlingen F.

Ækvivalensargumenter er blevet brugt med stor effekt i mange grene af moralfilosofien. Et af de mest berømte er Jeremy Benthams *argument mod speciesisme*,

som i moderne form er populariseret af Peter Singer (1995; Bentham, 1996). Det kan parafraseres således:

1. Det er alt andet lige moralsk dårligt at skade mennesker. (Intuition)
 2. Nogle ikke-menneskelige dyr kan blive skadede. (Moralsk lighed)
 3. Der er ingen moralsk relevante forskelle mellem disse dyr og mennesker. (Moralsk forskelsløshed)
 4. Hvis to situationer deler moralske faktorer, og der ikke er moralsk relevante forskelle imellem dem, så vil en handling, som er moralsk forkert i A, også være forkert i B, og en handling, som er moralsk tilladelig i A, også være tilladelig i B. (Metaetisk identitetsprincip)
- K: Derfor er det også alt andet lige dårligt at skade disse dyr.

Argumentet er logisk gyldigt, så for at afvise konklusionen er man nødt til at benægte en af præmisserne. Man kan enten afvise intuitionen om den første situation, dvs. hævde at det ikke er forkert at skade mennesker; det er der ret få, som er villige til. Ellers kan man afvise, at de to situationer deler moralske faktorer, dvs. insistere på at selv højt begavede dyr, fx hunde, katte, grise, ravn eller delfiner, ikke kan blive skadede; det er også et meget vanskeligt synspunkt at forsvare. Endelig kan man hævde, at der er en moralsk relevant forskel mellem de to grupper, dvs. at dyr og mennesker er forskellige på en måde, som er moralsk relevant; debatten om, hvorvidt der findes sådanne forskelle, er central for moderne dyreetik og relativt kompleks, men det er næppe at hævde for meget, hvis jeg konstaterer, at det har vist sig at være overordentlig vanskeligt at pege på en forskel, som troværdigt er moralsk relevant¹² (Gruen, 2014).

Bemærk i den forbindelse, at det ikke er nok at pege på en hvilken som helst forskel – der er masser af forskelle, som ikke er moralsk relevante. I eksemplet med ikke-menneskelige dyr er det fx ikke moralsk relevant at der biologisk er tale om forskellige arter, eller at vi traditionelt har opdelt levende væsener i de to grupper “dyr” og “mennesker”. Der er ikke engang tilstrækkeligt at pege på forskelle som i en bred forstand er moralsk relevante. Det kan fx være, at kun mennesker er tilstrækkeligt komplekse begavelser til, at vi besidder autonomi, og autonomi kan være moralsk relevant i en lang række sammenhænge. Det er imidlertid ikke indlysende, at autonomi spiller en rolle for, hvorvidt man kan blive skadet, eller om det er moralsk forkert at skade, og argumentet kan derfor godt være holdbart, selv hvis det er rigtigt, at der er forskelle som i andre sammenhænge er moralsk relevante. ”Moralsk relevant” skal altså forstås snævert som relevant for den moralske status af den handling, som er på spil i den aktuelle situation.

Her er et konditionelt ækvivalensargument for at forbyde (i hvert fald nogle) vaccineskeptiske ytringer:

1. Det er forkert at råbe "Ild!" i et fyldt teater, når der ikke er ildebrand, og vi kan tillade os at straffe personer, som gør det. (Intuition)
 2. Personen, som råber "Ild!" i et fyldt teater, når der ikke er ildebrand, spreder falsk information og udsætter derved uden grund andre mennesker for fare. Vaccineskeptikere, som spreder falsk information om vacciner (fx at vacciner har alvorlige risici, som de faktisk ikke har), udsætter derved uden grund andre mennesker for fare. (Moralsk lighed)
 3. Hvis to situationer deler moralske faktorer, og der ikke er moralsk relevante forskelle imellem dem, så vil en handling som er moralsk forkert i A også være forkert i B, og en handling som er moralsk tilladelig i A også være tilladelig i B. (Metaetisk identitetsprincip)
- K: Hvis ikke der findes en moralsk relevant forskel imellem de to situationer, så er vaccineskeptikeres spredning af falsk information også forkert, og vi kan tillade os at forbyde det.¹³

Bemærk først at jeg har gjort argumentet konditionelt for at lette den efterfølgende diskussion – det er fortsat gyldigt og hviler på de samme præmisser og slutninger som de øvrige ækvivalensargumenter. Den eneste forskel er, at konklusionen integrerer præmissen om, at der ikke findes moralsk relevante forskelle, og derfor kun er en konklusion om, hvad der er tilfældet, for så vidt denne præmis er sandt.

Der er flere måder at udfordre argumentet på. Ligesom for argumentet mod speciesisme kan man afvise intuitionen, men det er der næppe mange, som vil være villige til. Man kan også forsøge at benægte, at de to situationer minder om hinanden, men det er vanskeligt at se, hvordan man skulle kunne argumentere for, at de ikke er beslægtede på de måder, som jeg har fremhævet i den anden præmis.

Det betyder, at vi kan koncentrere os om at vurdere, om der er moralsk relevante forskelle mellem de to situationer.

Fem bud på en moralsk relevant forskel

Hvad kunne en sådan forskel være? Vaccineskeptikere vil formodentlig først og fremmest insistere på, at i modsætning til den person, som råber "Ild!" i et teater, så er de risici, de advarer mod, virkelige. Det er imidlertid forkert. Som jeg fremhævede i forbindelse med argumentet for en vaccine-adgangspolitik, så er de risici, som vaccineskeptikere typisk taler om, i bedste fald vildt over-

drevne ("Ild!" i et teater fordi en person tænder et stearinlys) og i værste fald pure opspind.

Et andet bud kunne være, at der er forskel på, hvad personer gør som resultat af den falske information. Faren opstår i begge situationer, fordi andre mennesker reagerer på den falske information på en måde, som udsætter dem for en risiko. I den første situation ved at gå i panik og mase sig vej til udgangen; i den anden situation ved at fravælge vacciner og derved risikere smitte med alvorlige sygdomme. Nogle deontologer forsvarer fortsat distinktionen mellem handlinger og undladelser, og vi kan forestille os et argument baseret på denne distinktion. Hvis det, som handlings-undladelsesdoktrinen hævder, alt andet lige er værre at handle på en måde, som forårsager skade, end at undlade at handle på en måde, som forårsager skade, så må det også, kunne argumentet lyde, være værre at bringe personer til at handle på en måde, som forårsager skade, sådan som jeg gør i "falsk alarm", end kun at bringe dem til at undlade at handle på en måde, som forårsager skade, sådan som vaccineskeptisk misinformation gør.¹⁴

Der er i almindelighed grund til at være endog overordentlig skeptisk overfor idéen om, at der er moralsk forskel på handlinger og undladelser (Rachels, 1975; Kagan, 1988; Bennett, 1995; men se Woollard, 2015). Men selv hvis vi accepterede distinktionen, er det tvivlsomt, om den kan tjene til at forsvare vaccineskeptiske ytringer, som gør skade. Vi kan nemlig let konstruere intuitive eksempler, hvor personer bringes til at undlade at handle på en måde, som skader dem. Overvej fx:

Falsk alarmafblæsning: Midt under stykket går brandalarmen i det fulde teater. Jeg stiller mig foran udgangen, vifter med armene og råber: "Det er falsk alarm! Ro på! Det er falsk alarm!" Som resultat deraf vender gæsterne tilbage til deres pladser. Kort efter bliver det bekræftet, at der faktisk er ildebrand, men en del personer får røgforgiftning, inden de slipper ud, fordi alle tøvede med at forlade teatret.

I dette eksempel bringes personer til at lide skade ved at modtage falsk information, som får dem til at undlade en bestemt handling (bruge udgangene før røgen spreder sig), der ville have forhindret skaden. Alligevel er det antageligt meget få, som vil hævde, at jeg, når jeg råber, at det er falsk alarm, handler på en måde, som er moralsk tilladelig, og som vi bør lade være lovlig.

Et bedre bud på en relevant forskel er, at vaccineskeptikere oprigtigt tror på, at der er alvorlige risici ved at vaccinere og derfor ikke bør holdes ansvarlige for at hævde det. Det kan umiddelbart lyde rimeligt, men det er værd at erindre,

at det ofte er sådan, at personer, som i en bestemt situation ikke kan holdes ansvarlige grundet deres svagheder, godt kan holdes ansvarlige for at have bragt sig i en situation, hvor deres svagheder har u hensigtsmæssige konsekvenser. Vi kan fx mene, at en spritbilist ikke bør holdes ansvarlig for at have forårsaget en trafikulykke, som hun, givet sin beruselse, ikke kunne undgå, og samtidig fastholde, at hun bør holdes ansvarlig for at have bragt sig i en situation, hvor hun ikke kunne undgå at forårsage en ulykke, ved at drikke sig fuld selvom hun agtede at køre bil. Overvej også følgende variation over vores eksempel med ildebrand:

Hallucineret alarm. Jeg beslutter mig for, at det vil være en interessant oplevelse at se teaterstykket under indflydelse af LSD, og indtager en dosis, umiddelbart inden stykket begynder. Midt under stykket ser jeg noget mærkeligt bagerst i salen i det fulde teater, går derned og hallucinerer, at foyeren er fuld af grønne flammer. Jeg vender mig om, vifter med armene og råber, "Ild! Ild! Der er ildebrand!" Som resultat deraf flokkes gæsterne til udgangene, og en del personer bliver mast og trampet på. Der er ikke ildebrand.

De fleste vil nok mene, at selv hvis det er tvivlsomt, om jeg kan holdes ansvarlig for at hallucinere grønne flammer i teatret, så handler jeg forkert, og vi bør forbyde mig at skabe falsk alarm. I hvert fald én del af forklaringen på dette er antagelig, at jeg kan holdes ansvarlig for at have bragt mig i den situation, hvor jeg hallucinerer. Tilsvarende kan man godt acceptere, at vaccineskeptikere ikke kan holdes ansvarlige for at sprede falsk information, givet hvad de tror om vaccinationer, og samtidig fastholde, at de kan holdes ansvarlige for at have bragt sig i en situation, hvor de kommer til at sprede falsk information. Den korrekte information om vaccinationers virkning og risici er let tilgængelig, og letforståelig og veldokumenteret kritik af vaccineskeptiske synspunkter kan findes med en simpel Google-søgning.

Selv hvis man skulle afvise det svar på indvendingen, så løber den ind i et andet problem, for det er tvivlsomt, om indvendingen kan vise, at vaccineskeptiske ytringer bør tillades. Overvej en ny variation af eksemplet:

Lovlig undskyldt alarm. Jeg har nået en alder midt i 80'erne hvor det ofte er vanskeligt for mig at overskue usædvanlige situationer. Midt under stykket i et fuldt teater skal jeg på toilettet, men da jeg når ned til dørene ser jeg gennem vinduet flammer og røg i foyeren. Jeg vender mig om, vifter med armene, og råber "Ild! Ild! Der er ildebrand!" Som resultat deraf flokkes gæsterne til udgangene, og en del personer bliver mast og trampet på. Der er ikke ildebrand

– jeg kunne ikke se de statister, som skubbede de store ”brændende” rekvisitter, der om et øjeblik skulle rulle planmæssigt gennem dørene, ned gennem publikum og op på scenen. Rekvisitterne er store lærreder på hjul, hvorpå der projiceres video af ild.

Hvis man vil fastholde, at vaccineskeptikere ikke kan holdes ansvarlige for deres synspunkter, er det nok også tvivlsomt, om jeg i eksemplet ovenfor kan holdes ansvarlig for at tro, at der er ildebrand. Alligevel vil det være mærkeligt at sige, at jeg ikke handler forkert. Min forklaring om, at jeg faktisk troede, at der var ildebrand, er en god undskyldning, men den er kun det: en undskyldning. Tilsvarende betyder det ikke, selv hvis man helt afviser muligheden for at holde vaccineskeptikere ansvarlige for deres vaccineskeptiske synspunkter, at spredning af vaccineskeptisk misinformation er en moralsk tilladelig handling, eller at vi ikke legitimt kan forbyde det. Ligesom i lovlig undskyldt alarm er der mere plausibelt tale om en formildende omstændighed.

Et fjerde bud kunne kigge på en anden mulig forskel i ansvar og hævde, at mens de personer, som maser sig vej til udgangen i teatereksemplerne, ikke er ansvarlige for, at nogen kommer til skade, så er forældre, som lader sig overtale af vaccineskeptiske argumenter, selv ansvarlige for, at deres børn og andre lider skade, og af samme grund kan vaccineskeptikere ikke holdes ansvarlige for skaden. Argumentet kan virke troværdigt, fordi det antageligt er rigtigt, at personerne i det fyldte teater har meget kort tid til at vurdere situationen, meget dårlige muligheder for at undersøge, om det er sandt eller falsk, at der er ildebrand, og ret let kan blive grebet af en panikstemning i flokken af mennesker.

Det springende punkt i denne postulerede forskel er imidlertid ikke den observation, at teatergængernes epistemiske situation er anderledes og mindre fordelagtig end den epistemiske situation, som de fleste forældre befinder sig i, når de møder vaccineskeptisk misinformation. Det er heller ikke påstanden om, at teatergængerne grundet deres omstændigheder har begrænset ansvar for deres reaktion på den falske information. Det springende punkt er idéen om, at det fritager en person for ansvar for konsekvenserne af en ytring, hvis de personer, som ytringen når, er i en almindelig epistemisk situation med hensyn til at sortere i den information, de møder, og træffer beslutninger på baggrund deraf. Hvis vi accepterede den konklusion, er det meget tvivlsomt, om vi kunne fastholde flere af de konventionelle begrænsninger, som ytringsfriheden er underlagt. Både injurier og falsk markedsføring er spredning af falsk information, som i de fleste tilfælde når personer, der befinder sig i en situation, der epistemisk er lige så god som den, forældre, der møder vaccineskeptisk misinformation, befinder sig i. Men det forekommer umiddelbart absurd at forestille

sig, at vi skulle tillade sådanne ytringer, fordi de personer, som fremsætter injurierende udsagn eller producerer falsk markedsføring, ikke er ansvarlige for eventuelle skadelige konsekvenser. ”Jeg kan jo ikke gøre for, at nogen valgte at tro på mit udsagn om, at A er pædofil/at produktet B er brandsikkert”, er ikke en undskyldning, vi normalt godtager.

Et femte og sidste bud på en moralsk relevant forskel kunne være, at der er tale om forskellige grader af risici. Argumentet kan herpå være, at selvom risikoen i falsk alarm er tilstrækkelig til at begrunde en indskrænkning af ytringsfriheden, så er det samme ikke tilfældet for vaccineskeptisk misinformation. Det er et godt argument, fordi mange udsagn medfører en (ofte mikroskopisk) risiko for, at andre kommer til skade. Der må derfor være en bagatelgrænse et sted, hvis ikke vi skal forbyde langt flere ytringer, end de fleste af os vil være villige til. Der synes også at være en klar forskel i graden af risici: En person, som råber ”Ild!” i et fyldt teater, udsætter derved hundreder af mennesker for risikoen for at blive mast og trampet på. En vaccineskeptiker, som skriver et avisindlæg, har antagelig en meget begrænset effekt; i værste fald vil et par enkelte læsere, som i forvejen var på vippen, beslutte sig for ikke at vaccinere, og et par børn vil derfor risikere alvorlige sygdomme.

Selv hvis det er korrekt, at risikoen ved vaccineskeptisk misinformation er mindre end ved at råbe ”Ild!”, så er det dog tvivlsomt, om den er så lav, at den falder under en bagatelgrænse. Overvej følgende eksempel, som kommer tættere på situationen med et vaccineskeptisk læserbrev:

Skøjtebane. Isen på søen er stadig for tynd til at bære skøjtere. Alligevel laver jeg et skilt, hvor der står ”Skøjtebanen er åben!”, og stiller det, hvor vejen kommer forbi søen. Et par børn læser skiltet, skøjter på søen og falder igennem isen.

Jeg går ud fra, at det er ukontroversielt, at jeg handler forkert ved at lave skiltet ved siden af banen, selv hvis langt de fleste personer ignorerer skiltet, og der kun er et par enkelte børn, som falder gennem isen. Antageligt vil de fleste nok også medgive, at vi bør forbyde mig at sætte skiltet op, og at vi kan tillade os at straffe mig, når jeg alligevel gør det. Selv hvis man afviser denne indvending, så møder det femte bud på en forskel et yderligere problem. Det kan højst vise, at relativt harmløse vaccineskeptiske udsagn bør tillades. De udsagn, som tiltrækker sig stor opmærksomhed og har stor effekt, bør derimod fortsat forømmes og forbydes.¹⁵

Grænser for pro-vaccinationspolitik: opsummering, omkostninger og konklusion

I løbet af de foregående tre afsnit har jeg først skitseret, hvordan og hvorfor vaccineskepsis og faldende vaccinationsdækning er problemer for folkesundheden. Dernæst har jeg præsenteret to argumenter for henholdsvis en vaccineadgangspolitik og et forbud mod spredning af vaccineskeptisk misinformation. Selvom jeg har diskuteret og afvist en række af de mest oplagte indvendinger, så er de argumenter, jeg har præsenteret, tentative. Det står kritikere frit for at præsentere et argument, der viser, at vi har en grund til ikke at indføre en vaccineadgangspolitik, som opvejer eller annullerer den grund, som vi har til at indføre den. Det står også kritikere frit for at vise, hvad den moralsk relevante forskel er på de typer ytringer, som vi traditionelt forbyder med henvisning til, at de gør skade på andre mennesker, og vaccineskeptiske ytringer, som på lignende vis gør skade. I lyset af hvor vanskeligt det ser ud til at være at indfri disse krav, kan vi nok godt tillade os at antage, at de to politikker er tilladelige, indtil eventuelle kritikere formår at vise andet.

Et enkelt tilbageværende forhold fortjener en kort kommentar: Spørgsmålet om sådanne politikker vil være de uundgåelige omkostninger værd. Der vil for begge politikker være både direkte omkostninger til implementering og administration og indirekte omkostninger, fx i form af vaccineskeptiske forældres frustrationer og øgede mistillid til politikere og sundhedsvæsen.

En særlig type udfordring udgøres af de omkostninger, som opstår ved personer, som ikke reagerer på introduktionen af et negativt incitament. Dette er en kendt problematik ved juridiske sanktioner i almindelighed. I eksemplet med spritbilister er formålet ikke at udskrive bøder eller frakende kørekort – disse sanktioner må derimod i udgangspunktet betragtes som omkostninger ved politikken – men at få personer til at afholde sig fra at køre spirituskørsel. Hvis vi forestillede os, at samtlige potentielle spritbilister ignorerede forbuddet og kørte spirituskørsel, ganske som de ellers ville have gjort, så ville forbuddet alene introducere omkostninger og derfor være formålsløst. Mere realistisk så afhænger et forbuds gavn af balancen mellem, hvor mange som motiveres til at undlade den uønskede adfærd, og hvor mange som straffes for at overtræde forbuddet. I den forbindelse er typen og hårdheden af sanktionen en kompleks faktor, fordi sanktionens karakter på en gang påvirker, hvor mange som afskrækkes, og hvor store omkostningerne er ved at straffe de personer, som fortsat overtræder forbuddet.¹⁶ En politik, som gør det til et krav for indskrivning i institutioner og skoler, at barnet følger vaccinationsprogrammet, er tilsvarende gavnlig, for så vidt den formår at få flere forældre til at vaccinere deres børn. Hvis vaccineskeptiske forældre fortsat afviser at vaccinere, så har politikken for

disse forældre kun omkostninger i form af udelukkelsen af børnene fra institutioner og skole. Om politikken samlet set gør mere gavn end skade, afhænger derfor af, hvor mange vaccineskeptiske forældre, som kan motiveres til at vaccinere som konsekvens af politikken.

Selvom spørgsmålet fortjener en mere omfattende analyse, end jeg kan give det her, så er der flere forhold, som peger i retning af, at omkostningerne næppe vil have et sådant omfang, at de bør diskvalificere politikkerne. For det første er der, som jeg nævnte i diskussionen af præmis 1 og 2 i det skadebaserede argument for en vaccine-adgangspolitik, gode indikationer på, at vaccineskeptiske forældre reagerer på pro-vaccinationspolitikker ved at ændre adfærd. For det andet så er vaccinationer i almindelighed blandt de mest omkostningseffektive sundhedsinterventioner overhovedet (Zhou et al., 2014). Selv politikker, som kun marginalt forbedrer vaccinationsdækningen, kan derfor i udgangspunktet antages at have god omkostningseffektivitet. For det tredje er der stærke grunde til at betvivle, at alternative og potentielt mindre omkostningsfulde politikker vil have nævneværdig effekt (Thomsen, 2017). For det fjerde accepterer vi netop i sundhedssammenhænge ofte relativt store omkostninger for at forhindre skade, fx når der er tale om at anvende nye former for kræftbehandling. For det femte diskonterer vi ofte de indirekte omkostninger i form af frustration og modstand mod politikker betragteligt, når disse savner et rimeligt grundlag. Vi lader os, for at tage et eksempel vi har diskuteret, typisk ikke afskrække fra at forbyde spritbilisme af det forhold, at mange bilister i hvert fald lejlighedsvis frustreres af promillegrænsen for spritbilisme. Og for det sjette og sidste så vil omkostningerne i vid udstrækning afhænge af, hvordan et forbud håndhæves. Hvis man vurderer, at omkostningerne er for høje, så kan man altså blot vælge en lempeligere håndhævelse. Tænk som illustration på hvordan fx påbuddet om at bruge cykellygter, når det er mørkt håndhæves: Det kræver meget få ressourcer, fordi det fortrinsvis håndhæves, når en politipatrolje tilfældigt støder på en cyklist, der kører uden lygter, og ikke har noget bedre at tage sig til end at udskrive en bøde. Deraf følger dog ikke, at forbuddet er uden effekt; risikoen for en bøde er med til at skabe en afskrækkende effekt, og påbuddet er med til at skabe og reproducere en norm om ansvarlig brug af lygter.

Der er således er en række forhold, som taler imod, at omkostningerne vil udgøre en vægtig grund til ikke at implementere de to politikker, men det er vigtigt at have følgende kvalificering i mente: Den positive effekt af den enkelte politik afhænger af, hvilke andre tiltag som allerede er taget. Det kan således sagtens tænkes, at de marginale fordele ved at indføre den ene af de to politikker vil være for små til at opveje omkostningerne, hvis den anden politik *allerede* er indført. I en situation hvor det på denne måde er u hensigtsmæssigt

at indføre begge politikker, bliver spørgsmålet om omkostninger mere akut, fordi vi da vil have gode grunde til at foretrække at indføre den mindst omkostningsfulde af de to politikker.

Samlet set synes argumenterne for at indføre en vaccine-adgangspolitik og/eller en restriktion af ytringsfriheden for vaccineskeptisk misinformation at være stærke. Til kritikerne er der blot tilbage at sige: jeres træk.¹⁷

Noter

1. De seneste ca. 10 år er piger i 12-års alderen også blevet tilbudt HPV-vaccine. HPV-vaccinen rejser en række særlige problemer af mindst fire grunde. For det første så betyder dens nylige introduktion, at der har været mindre tid til både at forske i vaccinen og til at formidle resultaterne af forskningen. Derudover har der været en helt særlig og usædvanlig ophedet offentlig kontrovers omkring den. Endvidere tilbydes den kun til det ene køn og beskytter mod en seksuelt overført sygdom. Endelig gives den til børn, som har en høj grad af autonomi. Det forekommer mig, at nogle af de konklusioner, som jeg drager i denne artikel, også vil gælde for HPV-vaccinen, men jeg tilsidesætter her diskussionen af HPV og fokuserer på de klassiske MFR- og DiTeKiPolHib-børnevacciner.
2. Beskyttelsen vurderes for de fleste vaccinationer til at være over 90 pct. sandsynlighed for immunitet (Plotkin et al., 2017).
3. Det mest berømte eksempel er kopper, som gennem massive vaccinationsprogrammer i hele verden blev udryddet i 1977.
4. Svarende til ca. 7,6 millioner DKK i 2017 (valutakurs 1:10,1 i 1997; justeret for inflation fra indeks 69,5 og purchasing power parity indeks 122).
5. Bemærk at jeg har den klassiske betydning af liberalisme i tankerne, som den blandt andet defineres og forsvares af fx socialisten og utilitaristen John Stuart Mill, snarere end det mere diffuse begreb, som ofte optræder i den danske offentlige debat (Mill, 2009: 1-116). Denne filosofiske betydning af liberalisme er, lidt forsimplet, en samfundsorden, som garanterer borgerne en bred vifte af grundlæggende civile og politiske rettigheder.
6. Bemærk at jeg i artiklen ikke skelner mellem skade og risikoen for skade eller mellem de grunde, vi har til at forhindre det første, og de grunde vi har til at forhindre det andet. Hvorvidt der er en sådan forskel, og hvad den i givet fald består i, er et kompliceret teoretisk spørgsmål, men distinktionen bør ikke spille nogen rolle for det nærværende argument, så jeg inviterer læsere, som har stærke holdninger til spørgsmålet, til at antage, at vi har at gøre med deres favoritversion, og justere formuleringen af argumentet derefter.
7. En potentiel indvending her er, at vi rettelig bør fokusere på at indføre politikker, som fører til, at personer lider mindre skade, ikke at færre personer lider skade. Det

kunne, i teorien, være tilfældet, at færre personer lider skade, men at disse lider så meget *mere* skade, at det samlet ville være bedre, hvis vi ikke indførte politikken. Jeg diskuterer en variant af argumentet, som tager højde for denne indvending i Thomsen (under udgivelse). I denne artikel behandler jeg kortfattet spørgsmålet i forbindelse med diskussionen af omkostninger i afsnit fire.

8. Jeg præsenterer en version af dette argument og diskuterer visse detaljer, som her er udeladt i Thomsen (under udgivelse). Jeg har også publiceret en noget mindre detaljeret udgave af argumentet i blogform: <http://scholamoralis.blogspot.dk/2016/05/vaccine-skepsis-og-obligatoriske.html>. Beslægtede argumenter findes i faglitteraturen. Se blandt andre Brennan (2016), Flanigan (2014), Lantos, Jackson og Harrison (2012), Pierik (2016) og Silverman (2003).
9. Det er værd at bemærke, at en vaccine-adgangspolitik kan knyttes alene til *offentlige* institutioner og skoler eller til *alle* institutioner og skoler. Af de to muligheder er den anden klart at foretrække. Hvis kravet udelukkende rettes mod offentlige institutioner og skoler, så underminerer man ikke alene effekten, men ved at ikke-vaccinerede børn koncentrerer i bestemte institutioner og skoler, forøger man også dramatisk risikoen for sygdomsudbrud.
10. Jeg undersøger og leverer et kvalificeret forsvar for disse to præmisser i Thomsen (2017).
11. Med ”moralisk valgfrihed” sigter jeg her til den idé om ”moral options”, som er en almindelig del af deontologiske teorier (Ashcroft et al., 2015; Kagan, 1998; Nagel, 1988; McNaughton og Rawlin, 2015). Bemærk også at en sådan valgfrihed næppe i sig selv er *tilstrækkelig* til at begrunde princippet. Min pointe er den lidt mere beskedne, at for mange måder at begrunde princippet på vil valgfrihed være *nødvendig*.
12. Bemærk at det naturligvis også er muligt at afvise det metaetiske identitetsprincip og nægte at to situationer, som deler moralske faktorer, også vil dele sæt af rigtige og forkerte handlinger. Det er der imidlertid mig bekendt ingen moralfilosoffer, som gør. Selv såkaldte partikularister afviser højst metaetisk superveniens – idéen om at moralske faktorer konsekvent og generaliserbart knytter sig til ikke-moralske egenskaber – men anerkender, at *når* moralske faktorer er identiske, så påvirker de handlingers moralske status på samme måde.
13. Et nært beslægtet argument, som formår at diskutere en række detaljer og nuancer jeg ikke her kan tage fat i, findes i Unterreiner (2016). Jeg har selv publiceret en mindre udviklet udgave af argumentet i blogform: <http://scholamoralis.blogspot.dk/2017/05/er-antivaccinationsaktivisme-beskyttet.html>.
14. Det er værd her at understrege, at de fem forslag til moralske forskelle, jeg diskuterer i denne artikel, er mine. Der er ved den type spekulationer altid en risiko for at komme til at producere stråmænd, dvs. bud på en forskel, som ingen eller meget

få kritikere faktisk ville forsøge sig med. Hvis et eller flere af mine forslag har den karakter, kan jeg kun undskyldte mig med, at det er utilsigtet – jeg har været tvunget til selvstændigt at formulere mulige forskelle af den simple grund, at der mig bekendt ikke findes kritikere, som har diskuteret argumentet, og har efter bedste evne forsøgt at forestille mig, hvad de mest oplagte og umiddelbart plausible bud på forskelle kunne være.

15. Antageligt er det også denne forskel i risiko, som forklarer, hvorfor en lang række andre ytringer, som er falske og potentielt kan forlede personer til at lide skade, intuitivt ikke bør forbydes. En tilfældig person, som på et socialt medie insisterer på, at passiv rygning er uskadeligt, kunne være et eksempel.
16. I skemaform er dette element af virkningen af et forbud $G \times P_G - O \times P_O$, hvor G er gevinsten ved at en person, som ellers ville have udført en handling, i stedet handler anderledes i kraft af forbuddet, O er omkostningen ved at håndhæve forbuddet overfor de personer, som ikke ændrer adfærd, og P_G og P_O er antallet af personer som handler på henholdsvis den ene og den anden måde. Ved at variere på sanktionen vil man ofte på en gang ændre O , P_G og P_O .
17. Jeg skylder en stor tak til deltagerne på et seminar i anledning af dette temanummer på Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, for kommentarer til et udkast af denne artikel: Andreas Albertsen, Didde Andersen, Søren Flinch Midtgaard, Jørn Sønderholm og Jens Damgaard Thaysen. Jeg er også taknemmelig for meget konstruktive kommentarer fra to anonyme bedømmere.

Litteratur

- Archard, David. (1990). Child abuse: Parental rights and the interests of the child. *Journal of Applied Philosophy* 7 (2): 183-194.
- Arneson, Richard J. (2005). Joel Feinberg and the justification of hard paternalism. *Legal Theory* 11 (3): 259-284.
- Ashcroft et al. (2015).
- Bennett, Jonathan F. (1995). *The act itself*. Oxford University Press.
- Bentham, Jeremy (1996). *An introduction to the principles of morals and legislation*. Oxford: Clarendon Press.
- Betsch, Cornelia, Frank Renkewitz, Tilmann Betsch og Corina Ulshöfer (2010). The influence of vaccine-critical websites on perceiving vaccination risks. *Journal of Health Psychology* 15 (3): 446-455.
- Blank, Nina R., Arthur L. Caplan og Catherine Constable (2013). Exempting school-children from immunizations: States with few barriers had highest rates of non-medical exemptions. *Health Affairs (Millwood)* 32 (7): 1282-1290.

- Brennan, Jason (2016). A libertarian case for mandatory vaccination. *Journal of Medical Ethics*. <http://dx.doi.org/10.1136/medethics-2016-103486>
- Brighouse, Harry og Adam Swift (2009). Legitimate parental partiality. *Philosophy and Public Affairs* 37 (1): 43-80.
- Brown, Katrina et al. (2010). Omission bias and vaccine rejection by parents of healthy children: Implications for the influenza A/H1N1 vaccination programme. *Vaccine* 28 (25): 4181-4185.
- Calandrillo, Steve P. (2004). Vanishing vaccinations: Why are so many Americans opting out of vaccinating their children? *University of Michigan Journal of Law Reform* 37 (2): 353-440.
- Demicheli, Vittorio et al. (2012). Vaccines for measles, mumps and rubella in children. *Cochrane Database of Systematic Reviews* 2: CD004407.
- Dixon, Graham og Christopher Clarke (2013). The effect of falsely balanced reporting of the autism-vaccine controversy on vaccine safety perceptions and behavioral intentions. *Health Education Research* 28 (2): 352-359.
- Downs, Julie S., Wändi B. de Bruin og Baruch Fischhoff (2008). Parents' vaccination comprehension and decisions. *Vaccine* 26 (12): 1595-1607.
- Dubé, Eve, Maryline Vivion og Noni E. MacDonald (2015). Vaccine hesitancy, vaccine refusal and the anti-vaccine movement: influence, impact and implications. *Expert Review of Vaccines* 14 (1): 99-117.
- Dworkin, Gerald (2014). Paternalism. *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. E. N. Zalta.
- Feinberg, Joel (1986). *Harm to self*. Oxford: Oxford University Press.
- Fine, Paul, Ken Eames og David L. Heymann (2011). Herd immunity: A rough guide. *Clinical Infectious Diseases* 52 (7): 911-916.
- Flanigan, Jessica (2014). A defense of compulsory vaccination. *HEC Forum* 26 (1): 5-25.
- Grill, Kalle (2010). Anti-paternalism and Invalidation of Reasons. *Public Reason* 2 (2): 3-20.
- Gruen, Lori (2014). The moral status of animals. *The Stanford Encyclopedia of Philosophy*. E. Zalta.
- Gust, Deborah, Natalie Darling, Allison Kennedy og Ben Schwartz (2008). Parents with doubts about vaccines: Which vaccines and reasons why. *Pediatrics* 122 (4): 718-725.
- Hanna, Jason (2012). Paternalism and the ill-informed agent. *Journal of Ethics* 16 (4): 421-439.
- Jacobson, Robert M., Paul V. Targonski og Gregory A. Poland (2007). A taxonomy of reasoning flaws in the anti-vaccine movement. *Vaccine* 25 (16): 3146-3152.
- Kagan, Shelly (1988). *Normative ethics*. Boulder: Westview Press.

- Kata, Anna (2012). Anti-vaccine activists, Web 2.0, and the postmodern paradigm: An overview of tactics and tropes used online by the anti-vaccination movement. *Vaccine* 30 (25): 3778-3789.
- Lantos, John D., Mary Anne Jackson og Christopher J. Harrison (2012). Why we should eliminate personal belief exemptions to vaccine mandates. *Journal of Health Politics, Policy and Law* 37 (1): 131-140.
- Larson, Heidi J. et al. (2014). Understanding vaccine hesitancy around vaccines and vaccination from a global perspective: A systematic review of published literature, 2007-2012. *Vaccine* 32 (19): 2150-2159.
- Lipson, Morris og Peter Vallentyne (1991). Libertarianism, autonomy, and children. *Public Affairs Quarterly* 5 (4): 333-352.
- Maglione, Margaret A. et al. (2014). Safety of vaccines used for routine immunization of U.S. children: A systematic review. *Pediatrics* 134 (2): 325-337.
- McNaughton, David A. og J. Piers Rawling (2015). Deontology, pp. 65-72 i Richard E. Ashcroft, Angus Dawson, Heather Draper og John McMillan (red.), *Principles of Health Care Ethics*. Chichester, Wiley.
- Mill, John. S. (2009). *On liberty and other writings*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Montague, Phillip (2000). The myth of parental rights. *Social Theory and Practice* 26 (1): 47-68.
- Nagel, Thomas (1988). Autonomy and deontology, i Samuel Scheffler (red.), *Consequentialism and its Critics*. Oxford University Press.
- Omer, Saad B. et al. (2012). Vaccination policies and rates of exemption from immunization, 2005–2011. *New England Journal of Medicine* 367 (12): 1170-1171.
- Pierik, Roland (2016). Mandatory vaccination: An unqualified defense. *Journal of Applied Philosophy*. doi:10.1111/japp.12215.
- Plotkin, S. Allan et al. (2017). *Vaccines*. Elsevier.
- Rachels, James (1975). Active and passive euthanasia. *New England Journal of Medicine* 292 (2): 78-80.
- Rao, T. S. Sathyanarayana og Chittaranjan Andrade (2011). The MMR vaccine and autism: Sensation, refutation, retraction, and fraud. *Indian Journal of Psychiatry* 53 (2): 95-96.
- Schenk v. United States* (1919). U.S. Supreme Court.
- Silverman, Ross D. (2003). No more kidding around: Restructuring non-medical childhood immunization exemptions to ensure public health protection. *Annals of Health Law* 12 (2): 277-294.
- Singer, Peter (1995). *Animal liberation*. London, Pimlico.
- Stratton, Kathleen et al. (2012). Adverse effects of vaccines: Evidence and causality. *National Academies of Science, Engineering and Medicine*: 892.

- Sun, Lena. H. (2017). Anti-vaccine activists spark a state's worst measles outbreak in decades. *The Washington Post*, 5. maj.
- Thomsen, Frej K. (2017). Childhood immunisation, vaccine hesitancy, and pro-vaccination policies in high-income countries. *Psychology, Public Policy and Law* 23 (3): 324-335.
- Thomsen, Frej K. (under udgivelse). Beneficence, paternalism, and parental autonomy: The ethics of mandatory childhood vaccination.
- Unterreiner, Miles (2016). Going viral: Vaccines, free speech, and the harm principle. *Journal of Practical Ethics* 4 (1).
- Wei, Feifei et al. (2009). Identification and characteristics of vaccine refusers. *BMC Pediatrics* 9: 18.
- Wilson, James (2011). Why it's time to stop worrying about paternalism in health policy. *Public Health Ethics* 4 (3): 269-279.
- Woollard, Fiona (2015). *Doing and allowing harm*. Oxford University Press.
- World Health Organization (2015). *WHO UNICEF review of national immunization coverage, 1980-2014*. World Health Organization.
- Zhou, Fangjun et al. (2014). Economic evaluation of the routine childhood immunization program in the United States, 2009. *Pediatrics* 133 (4): 577-585.

Didde Boisen Andersen

Selvskadens moralske anatomi¹

Når en person skærer i, brænder eller slår sig selv, synes vi intuitivt at reagere med bekymring og en holdning om, at dette er en adfærd, som vi bør gribe ind over for. Men er det egentlig det? Selvskade kan for mange ses som den mindst smertefulde og mest hensigtsmæssige mestringsstrategi til at håndtere deres egen situation, og det kan derfor være velfærdsnedsættende at forhindre disse personer i at skade sig selv. Derfor bør vi revidere vores intuitive reaktion overfor fænomenet, da skaden isoleret set ikke synes at retfærdiggøre denne intuition. Der synes potentielt at være noget iboende forkert i at skade sig selv, men alt taget i betragtning er dette ikke nok til at begrunde et indgreb i adfærden. Det er dog vigtigt at understrege, at vi ikke skal negligere, at personer, der skader sig selv, kan have brug for hjælp. Hjælpen bør dog ikke bestå i at bekæmpe selve den selvskadende adfærd men i at fokusere på det underliggende problem.

”... bodily health is only one aspect of our well-being and probably not even the most important one. If people voluntarily choose to mutilate their flesh, we better assume that they take it to be in their interest”
(Schramme, 2008: 15).

Forestil dig en person, der er i gang med at skære sig i armen. Hvad er det første, du tænker? At du, hvis du har mulighed for det, bør forhindre personen i at skære i sig selv? Hvis du tænker dette, er jeg sikker på, du ikke vil være alene i din intuitive reaktion over for situationen, og måske tager du heller ikke fejl. Den umiddelbare intuition synes at være, at der er tale om en klart selvskadende og livskvalitetsnedsættende handling, uanset om personen handler frivilligt eller ej – en handling der er gode grunde til at forhindre, om nødvendigt med magt. Måske er du endda *forpligtet* til at forhindre personen i at udføre handlingen, i hvert fald hvis du kan gøre dette uden stor risiko for dig selv. Med andre ord synes der at være gode grunde til at pålægge personen de restriktioner, som det kræver for at få adfærden til at stoppe.

Selvskade er et fænomen, som mange finder frastødende, og som vækker både afsky og vrede (Rubæk, 2009: 16-17, 19). Det er en adfærd, som mange har svært ved at forstå, fordi det fx synes kontraintuitivt at skære i sig selv for at få det bedre – i hvert fald når der ikke er en konkret medicinsk grund hertil² (Møhl, 2015: 17-20). Derfor er det heller ikke så underligt, at en reaktion i

forhold til selvskadende adfærd ofte er, at det skal stoppes. Selvskade er også blevet karakteriseret som et folkesundhedsproblem (Straiton et al., 2013: 78; Karman et al., 2015: 65) og er et fænomen, som bekymrer mange sundhedsprofessionelle, særligt fordi der synes at være en stigende forekomst blandt personer, der ikke har en psykisk diagnose (Karman et al., 2015: 66). Derfor er der også inden for de sidste årtier kommet et større fokus på fænomenet for blandt andet at finde ud af, hvordan det kan behandles (Klonsky, Victor og Saffer, 2014: 565, Klonsky, 2007: 227). Dette indikerer en generel holdning, der deles af sundhedsprofessionelle: Selvskadende adfærd er et problem og bør om muligt forhindres.

Jeg vil i denne artikel undersøge, om der findes plausible grunde til at forhindre adfærden og derved sætte spørgsmålstegn ved, om vores intuitive reaktion over for adfærden er velbegrundet. Først vil jeg præsentere en generel forståelse og definition af selvskade og undersøge, hvorvidt denne giver normative grunde til at gribe ind i adfærden. Fokus vil være på, hvorvidt den fysiske skade ved selvskade og konsekvenserne for personens velfærd kan begrunde bekymring og potentielt indgreb i adfærden – hermed om der er paternalistiske argumenter for at gribe ind. Herudover vil andre aspekter blive undersøgt i forhold til at vurdere, om vores intuitive reaktion mod selvskade er velbegrundet. Disse aspekter vil fokusere på, om der er noget iboende forkert ved den selvskadende handling, eller om adfærden faktisk også skader andre i form af øgede sundhedsudgifter. Selvom jeg i artiklen åbner op for, at vi bør revidere vores intuitive reaktion imod selvskadende adfærd, er jeg ikke ude på at benægte, at selvskade i det mindste signalerer et underliggende problem hos personerne.

Selvskade som fænomen

Selvskade kan og er blevet defineret forskelligt i litteraturen. I 2013 indførte *The American Psychiatric Association* en række kriterier for det de kalder *Non-Suicidal Self-Injury* i DSM-5 (Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders). Formålet var ikke at fremlægge selvskade som en psykisk diagnose til klinisk anvendelse men at skabe en fælles forståelse af fænomenet i forskningsverdenen (Møhl, 2015: 46-48).³ Da kriterierne er mange og meget detaljerede, vælger jeg at anvende en definition af selvskadende adfærd fremlagt af *The International Society for the Study of Self-injury* i 2007. Denne synes – trods sin tidlige oprindelse – at fange de essentielle aspekter af kriterierne fra DSM-5. Selvskade er her defineret som ”en direkte, forsætligt selvpåført og socialt uacceptabel ødelæggelse af kropsvæv, der medfører umiddelbar fysisk skade og/eller smerte udført uden intention om selvmord” (oversat i Møhl, 2015: 21).

Hermed er selvskade en direkte skade, der opstår umiddelbart efter adfærden, hvilket betyder, at adfærd såsom rygning, spiseforstyrrelser, indtagelse af stoffer og højrisikosport i første omgang udelukkes (Møhl, 2015: 21). Selvskade er, som ordet indikerer, en skade, personen påfører sig selv. Derfor er andre personer som udgangspunkt ikke involveret i adfærden. Der kan dog forekomme såkaldt *selvskade by proxy* (Møhl, 2015: 37), hvor man får andre til at skade sig fx ved at deltage i slåskampe eller lignende.

Selvskade kaldes som sagt også non-suicidal self-harm, hvilket indikerer, at det ikke inkluderer selvmordsforsøg. Der er generelt en lav dødelighed ved en selvskadende episode. Det ses dog, at personer, som skader sig selv i længere tid, øger deres risiko for selvmord eller selvmordsforsøg. Dette kan skyldes, at de enten utilsigtet kommer til fx at skære for dybt – altså begå selvmord ved et uheld – eller at de med tiden kan opleve, at selvskade ikke længere virker for dem som mestringsstrategi, og de derfor mister det psykologiske udbytte (Møhl, 2015: 59-60; Straiton et al., 2013: 81; Klonsky, Victor og Saffer, 2014: 566-567; Rubæk, 2009: 21-22).

Da det er direkte anført som en betingelse for selvskade, at adfærden skal være socialt uacceptabel, vil selvskade såsom tatoveringer og piercinger ikke blive betragtet som selvskade. Der er altså først tale om selvskade, hvis adfærden er afvigende eller strider imod de gængse sociale og kulturelle normer. Møhl fremlægger, at selvskade bliver patologisk, når adfærden ikke er forbundet med kulturel eller social stolthed (Møhl, 2015: 21-22).

Et vigtigt kriterium i denne forståelse af selvskade er, at selvskade altid skal være påført med vilje eller bevidst, og personen dermed har skaden som hensigt (det må altså ikke være et uheld) (Møhl, 2015: 21; Straiton et al., 2013: 78). De fleste, der skader sig selv, gør det for at opnå et psykologisk udbytte, og for mange kan selvskade faktisk ses som den mest adaptive og mindst smertefulde strategi, de har tilgængelig (Rubæk, 2009: 16). Intentionen er at skade sig selv, men det er bestemt ikke for at mindske sin egen velfærd – eller, som nogen intuitivt tænker, at begå selvmord – snarere tværtimod (Rubæk, 2009: 21-22; Klonsky, 2007: 229; Klonsky, Victor og Saffer, 2014: 566). Der er god grund til at tro, at adfærden kan ses som et resultat af en omkostningsanalyse, hvor personen vurderer, at gevinsterne ved handlingen er skaderne værd.

Er selvskade en frivillig handling? Den største forekomst af selvskade ses – trods en stigning i den generelle befolkning – stadig blandt psykiatriske patienter (Møhl, 2006: 50-51; Karman et al., 2015: 66; Klonsky, Victor og Saffer, 2014: 566). Selvskade blandt psykiatriske patienter kan mere eller mindre uden diskussion karakteriseres som ufrivillig eller heteronom, da en person, som handler på baggrund af en psykose, ikke kan antages at være kompetent eller

tilregnelig. Selvskade forefindes dog ikke kun blandt psykiatriske patienter, men ses også hos personer, som man normalt vil karakterisere som autonome. Straiton et al. (2013: 80) angiver: "Rather than being unstable and irrational, it has been argued that many people who cut themselves are in control of what they are doing; it is a strategy for dealing with their pain before it becomes overwhelming; it may be life preserving." Det er altså ikke muligt at afvise, at en selvskadende handling i nogle situationer kan antages at være frivillig.⁴ Jeg vil ikke beskæftige mig med selvskade, der kan tilskrives en psykisk diagnose, da jeg ønsker at sætte fokus på de tilfælde, hvor selvskade netop kan karakteriseres som en frivillig handling. Grunden er, at frivillig selvskade indeholder den mest interessante spænding i forhold til, om vi bør gribe ind over for adfærden. Vi føler givetvis, at vi bør gribe ind, men vi har ikke den begrundelse, at der er tale om ikke-frivillige valg.

Der synes at være forskel på selvskade, som kan tilskrives en psykisk diagnose og den type, der ikke kan. Den form for selvskade, der har et tvangsmæssigt præg over sig, eller som direkte kan tilskrives en psykisk lidelse, er ofte mere omfattende og alvorlig (fx amputation) eller er karakteriseret ved monotone og rytmiske bevægelser (fx gentagne gange at banke hovedet ind i væggen) (Møhl, 2015: 35-36). Den type selvskade, som hyppigst forekommer i den generelle befolkning, og dermed hvor der mest sandsynligt er tale om frivillig selvskade, kan karakteriseres som *overfladisk selvskade*. Denne type inkluderer blandt andet at skære i, brænde, kradse eller slå sig selv, hvor vævsskaderne ikke er alvorlige (Møhl, 2015: 35-36; Klonsky, Victor og Saffer, 2014: 565-566). Selvom skaderne kan anføres som overfladiske, betyder det dog ikke, at den intuitive reaktion imod adfærden ikke længere synes at være, at den er bekymrende og en vi skal forhindre.

Næste afsnit undersøger, hvorvidt der er velfærdsmæssige grunde til at forhindre den selvskadende adfærd. Her vil jeg trække på paternalistiske argumenter for indgreb i selvskade, men for at gøre det, er det nødvendigt først at overveje, hvorvidt selvskade, af den karakter jeg har omtalt ovenfor, kan anses som selvskade i en forstand, der kunne give os en *prima facie* grund til at forhindre adfærden.

Må vi forhindre selvskade af hensyn til personens velfærd?

Hvis vores intuitive reaktion imod selvskadende adfærd skyldes en idé om, at denne adfærd er skadelig for individet, og vi derfor har gode grunde til at forhindre denne, selv hvis adfærden kan betragtes som frivillig, synes dette at kunne karakteriseres som paternalisme. Paternalistiske handlinger er handlinger, hvor en person/staten (A) begrænser en anden persons (B) frihed eller

autonome handlinger af hensyn til B's velfærd, interesser, værdier eller andre goder uden samtykke fra B (Dworkin, 2002a).

Den klassiske paternalisme – mere specifik kaldet velfærdspaternalisme – har som sagt som mål at fremme B's velfærd. Den tillader at handle imod B's ønske for at beskytte B's velfærd og udtrykker derfor ofte en attitude om, at A er bedre til at træffe beslutninger på B's vegne, end B selv er. Paternalismen er ofte blevet kritiseret for at behandle personer som umyndige individer, der ikke ved, hvad der er bedst for dem selv. Hermed undergraver A B's autonomi ved at udtrykke en holdning om, at B tager fejl og forsøger at styre B imod et bestemt mål, som er defineret af A (Shiffrin, 2000: 210; Feinberg, 1971: 105; Le Grand og New, 2015: 2).

En nødvendig betingelse for paternalismen er dog, at den adfærd, man forsøger at styre, har konsekvenser for personens velfærd – altså at den paternalistiske agent har grund til at tro, at interventionen vil være velfærdsfremmende. Før der derfor er tale om selvskade forstået som en skade, individet påfører sig selv, og som er af en sådan karakter, at paternalismen finder den bekymrende, skal den have tilstrækkelige konsekvenser for personens egen velfærd (Dworkin, 1972: 83). Russ Shafer-Landau fremlægger, at paternalistiske handlinger kan retfærdiggøres ved at balancere skadens alvorsgrad over for indgrebets karakter; altså hvor meget indgrebet begrænser personens frihed. Dette indikerer, at der skal være en vis skade involveret, før paternalismen kan få fodfæste – groft sagt, betragter det som en skade – ellers er det i hvert fald udfordrende at retfærdiggøre indgreb af nogen karakter (Shafer-Landau, 2005: 187). For klarhedens skyld, vil den paternalistiske forståelse af selvskade fremadrettet blive kaldt *bekymrende selvskade*, mens fænomenet selvskade forbliver *selvskade*.

Der er flere vigtige spørgsmål om, hvorvidt paternalistiske indgreb kan retfærdiggøres, der ikke berøres i denne sektion. Et grundlæggende spørgsmål er fx, om andre er berettiget til at gribe ind i folks egenrettede autonome handlinger af den grund, at de indebærer skade for personen, der udfører dem. Ydermere kan der, når der er tale om indgreb i folks behandling af egen krop, potentielt være endnu stærkere indvendinger imod paternalismen, da folk synes at have en specielt stærk ret til at bestemme, hvad der sker med deres egen krop (Flanigan, 2016: 4). Afsnittet her har imidlertid haft et mere snævert anliggende, nemlig indledende at drøfte om en nødvendig betingelse for, at et paternalistisk argument er på plads; at der er ikke-trivielt selvskade involveret. Denne undersøgelse uddybes nedenfor.

Hvornår er en skade skadelig nok?

Joel Feinberg lægger op til, at der kan angives en tærskelværdi for, hvornår en adfærd er skadelig *nok* til at blive karakteriseret som bekymrende selvskade. Alvorsgraden af en adfærd bør således vurderes, før vi overhovedet begynder at overveje at gribe ind. Tærskelværdien er sat efter, at skaden både skal være af alvorlig og irreversibel karakter, før det begrundes et indgreb (Feinberg, 1971: 110, 1986: 118-120). Det er dog værd at nævne, at denne tærskelværdi er skabt af en fortaler for den bløde form for paternalisme, hvor der egentlig er fokus på, om en handling er frivillig eller ej. Dette skyldes, at Feinberg forudsætter *Volenti*-doktrinen, hvor frivillige skadelige handlinger ikke betragtes som bekymrende selvskade. Det er dog ikke udelukkende frivilligheden, der er afgørende for den bløde paternalisme, da ufrivillig adfærd, som kun har milde eller trivielle skader som konsekvenser, heller ikke begrundes et indgreb. Feinberg fremlægger fx:

If A sees B about to put cherry jam on his toast under the impression that it is strawberry, he has neither the right nor the duty to intervene forcibly ... But if A sees B pouring arsenic on his eggs then he must intervene to determine whether B knows what he is doing (Feinberg, 1986: 118).

Derudover hvis B kun risikerer "... scratches, bruises, head colds, and the like" (Feinberg, 1986: 118), så er der ikke nogen grund til bekymring, selv hvis adfærden er ufrivillig. Denne konklusion vil dog også gælde for den hårde paternalisme, da der også her skal være tale om skade, der har tilstrækkelige konsekvenser for personens egen velfærd, før der er tale om bekymrende selvskade.

Det er altså først, når en adfærd medfører skade af alvorlig og irreversibel karakter, at et paternalistisk argument bliver relevant (Feinberg, 1986: 118-122). Dette gælder, selv hvis adfærden er autonom, hvor den hårde paternalisme indebærer, at det vil være bedre for personens velfærd (potentielt for personens fremtidige autonomi) ikke at have adfærden, eller at personen ikke forstår at værdsætte sine muligheder, hvilket retfærdiggør "et venligt skub" i den "rigtige" retning (Arneson, 2005: 270, 278-279).

Richard Arneson opstiller casen om en gruppe mennesker, der foretrækker at klæde sig ud som dyr og løbe ind i skoven midt under jagtsæson, velvidende, at denne adfærd indebærer en stor risiko for, at de bliver skudt. Casen er opstillet på den måde, at der ikke er nogen former for skade på andre (jægerne lider ikke psykisk skade, der er ingen økonomiske omkostninger for samfundet osv.). Ved at appellere til en udpræget moralsk intuition, fremlægger Arneson, at selv hvis denne gruppe mennesker oprigtigt og frivilligt ønsker at løbe denne

risiko, der kan have alvorlige og irreversible konsekvenser for dem, så er der god grund til at gribe ind, fordi skadevirkningerne er så store (Arneson, 2005: 272-273). I dette tilfælde synes der altså at være en skade involveret, der er af sådan en karakter, at der kan fremlægges et paternalistisk argument for indgreb. Kalle Grill og Kristin Voigt fremfører samme argument i forhold til et forbud mod rygning, hvor evidensen i høj grad peger på, at rygning har alvorlige og irreversible skader til følge. De fremhæver, at selv hvis en skade er frivillig, kan der sagtens være god grund til at gribe ind, da skaderne kan betragtes som alvorlige (Grill og Voigt, 2016: 296).

Et paternalistisk argument for tærskelværdien er, at hvis skaden er af alvorlig og irreversibel karakter, er der en chance for, at individet i fremtiden potentielt vil fortryde sit valg men ikke længere har nogen mulighed for at omgøre det. Ronald Dworkin angiver, at "a decent society strives to protect people against major mistakes they are very likely to regret, like not fitting and wearing seatbelts, and not providing for emergency medical care." (Dworkin, 2002b: 114-115). Ifølge et andet paternalistisk argument er indgreb berettiget, hvis man kan antage, at personen i fremtiden med mere livserfaring vil omfavne indgrebet, eller at hvis personen blev sat i en situation, hvor vedkommende havde perfekt rationelle værdier og præferencer, ville vedkommende give samtykke til indgrebet (Scoccia, 2008: 359; Dworkin, 1983: 108).

Kan selvskade karakteriseres som bekymrende selvskade?

Selvom ordet *selvskade* indikerer, at denne adfærd er skadelig, og selvskade er karakteriseret ved at, en person "skader" sig selv ved fx at ødelægge sit kropsvæv, er det et åbent spørgsmål, om skaden, så at sige, er skadelig *nok* til at kunne betragtes som bekymrende selvskade. Vi må antage, at den generelle intuition er, at det er den, da det for mange virker åbenlyst, at dette er en adfærd, vi bør forhindre. Jeg er dog ikke så sikker på, at denne intuition er perfekt korreleret med de faktiske fysiske skader.

Ved denne type selvskade påfører personen oftest sig selv moderate eller lette fysiske skader ved enten at skære i, brænde, slå eller kradse sig selv. De fysiske skader ses ofte som sår, blødninger, blå mærker, rifter eller lignende. I værste tilfælde kan selvskade medføre frakturer og infektioner (Møhl, 2015: 22-25, 36, 47-48). Alvorsgraden af selvskaden synes altså ikke at komme over den tærskelværdi, som giver grund til bekymring, og kan derfor, forudsat at vi køber ideen om bekymrende selvskade, ikke berettige indgreb.

Selvskade har i mange tilfælde irreversible konsekvenser i form af ardannelse. Ar er en fysisk irreversibel skade, som samtidig kan have sociale konsekvenser, da selvskade ofte er forbundet med stigmatisering (Straiton et al., 2013:

81). Ar synes dog ikke at have samme karakter som nogle af de eksempler, der gives i den paternalistiske litteratur såsom selvmord og amputering af raske lemmer. Eller tag Arnesons eksempel fra tidligere med de udklædte vovehalse, der bevæger sig ud i skoven under jagtsæson, hvor de irreversible konsekvenser (død og skudsår) synes at være af en helt anden karakter end ar fra overfladiske skæringer eller brændinger i huden. Derfor har den typiske form for selvskade måske konsekvenser af irreversibel karakter, men på den anden side er skaderne ikke alvorlige nok til, at det kan opfattes som bekymrende selvskade i den paternalistiske forståelse (det hæmmer ikke personen, man kan skjule det osv.). Derfor er der ikke tilstrækkelig grund til at gribe ind.

Fænomenet selvskade er altså en adfærd, som medfører vævskade men ikke skader, der er skadelige nok til at karakterisere adfærden som bekymrende selvskade med paternalistiske øjne og dermed begrunde indgreb. Ganske vist kan selvskade have irreversible konsekvenser såsom ar, men det synes at være skader i den helt anden ende af skalaen end de skader, som normalt kommer under den paternalistiske lup.

Julian Savulescu fremlægger, at i de situationer, hvor selvskadende adfærd vil forbedre personens velfærd, så synes adfærden at være retfærdiggjort eller i det mindste fornuftig (Savulescu, 2007: 23-24). Derfor vil et indgreb imod selvskade, selv hvis det var en adfærd, der var skadelig nok til at ryge over tærskelværdien, potentielt være endnu mere skadelig end selvskaden i sig selv. Dette er en stærk indvending mod et paternalistisk argument for indgreb, da en paternalistisk handling altid har til formål at øge personens velfærd – ikke mindske denne. Noget tyder på, at det potentielt vil være velfærdsnedsættende for personer, der skader sig selv, hvis de ikke får lov til at gøre dette. For det første har selvskaden en gavnlig effekt for disse personer, da de får et psykologisk udbytte, hvor negative følelser og frustrationer mindskes. For det andet ses det, som nævnt, at personer, der skader sig selv, gør det af den velfærds-mæssige grund at holde sig i live – de gør det altså for at undgå at begå selvmord. Intentionen med adfærden er ikke at mindske egen velfærd men synes faktisk fornuftig, idet intentionen er at øge egen velfærd (Møhl, 2015: 17; Rubæk, 2009: 21-22).

En lignende tankegang genfindes i Grill og Voigts (2016: 297, 299) diskussion af rygning. De peger på, at for nogle personer kan rygning være velfærdsfremmende, fordi det fx kan give nydelse, reducere stress og angst m.m., og derfor anerkender de, at et forbud mod rygning for denne gruppe (hvor adfærden også kan karakteriseres som frivillig) vil være velfærdsnedsættende og dermed alt taget i betragtning ikke en god strategi.⁵ Det samme kan gælde i forhold til selvskade, hvor der alt andet lige må være endnu stærkere grund

til at afvise en paternalistisk strategi, da forskellen på rygning og selvskade er, at rygning modsat selvskade faktisk vil komme over tærsklen for, hvornår en skade er skadelig *nok*. At fratage disse personer deres mulighed for at skade sig selv vil være velfærdsnedsættende, og dermed synes det alt taget i betragtning godt for dem at have adfærden. Hvis dette er tilfældet, er det ikke en god paternalistisk strategi at forhindre adfærden.

Kriteriet om, at en adfærd skal være socialt uacceptabelt for at gælde som en del af fænomenet selvskade, synes umiddelbart problematisk. Antag fx, at det blev opfattet som socialt uacceptabelt at få amputeret sit ben, men at det samtidig er den eneste måde at redde sit eget liv på. I så fald ville amputation med henblik på at redde sit eget liv blive karakteriseret som selvskade, hvilket synes uplausibelt. Plausibelt eller ej, så er der dog noget, som tyder på, at fordi selvskade netop er karakteriseret som socialt uacceptabel, er der en del stigmatisering forbundet med adfærden (Straiton et al., 2013: 81). Derfor er det muligt, at selvskade, uafhængigt af de fysiske skader som er forbundet med selve adfærden, kan komme over tærskelværdien, fordi stigmaen tilføjer yderligere skade til adfærden. Dette vil dermed kunne begrunde et paternalistisk indgreb i adfærden. Selvom dette begrunder et paternalistisk indgreb i adfærden, fordi det vil være bedre for personens velfærd ikke at blive stigmatiseret, synes det dog mere plausibelt at forsøge at ændre den generelle intuition over for adfærden og dermed mindske stigmatiseringen.

Den generelle intuition om, at selvskade af åbenlyse grunde er en adfærd, vi bør forhindre, bør altså genovervejes. Den konkrete skade, personen udfører har ikke en alvorlig og irreversibel karakter, og i det omfang personen kan siges at skade eller "omdanne" sin krop, kommer skaden ikke i nærheden af anden adfærd, som også i høj grad ændrer kroppen, men som vi ikke har samme intuitive reaktion over for. Tag fx solarium, som i højere grad måske ville blive opfattet som bekymrende selvskade med paternalistiske øjne, da skaderne kan karakteriseres som alvorlige og irreversible (Andersen og Midtgaard, 2016). Alt andet lige så synes den selvskadende adfærd ikke engang at være uhensigtsmæssig. Det vil endda i nogle tilfælde være dårligere for personen ikke at få lov til at have denne adfærd. Dette betyder dog ikke, at vi blot skal være ligeglade med, at folk skærer i sig selv, og på længere sigt risikerer personer, der skader sig selv, også at få det værre. Dette skyldes, at de problemer, der ligger bag adfærden, ikke bliver løst, hvilket dog ikke isoleret set har noget at gøre med den selvskadende adfærd (Rubæk, 2009: 21-22). En revurdering af den generelle intuition vil også kunne mindske den stigmatisering, der synes at være forbundet med selvskade, og som kan være velfærdsnedsættende for personen. Hvis stigmati-

seringen mindskes eller helt fjernes, vil denne velfærdsnedsættelse heller ikke længere kunne begrunde et potentielt paternalistisk indgreb i adfærden.

Konklusionen om, at restriktioner på selvskadende adfærd isoleret set ikke er berettiget, er dog fuldt ud forenelig med, at vi bør forsøge at hjælpe personer, der skader sig selv, med at løse de problemer, der ligger bagved. Jeg er altså ikke ude på at benægte, at den selvskadende adfærd godt kan begrunde en bekymring for, at personerne ikke får løst deres problemer. Vejen frem er dog ikke at forsøge at forhindre og fjerne deres mestringsstrategi men måske snarere at tilbyde støtte og hjælp fx i form af flere muligheder for psykologhjælp.

Andre grunde til at forhindre selvskade

Hvis der ikke er fysiske eller velfærds-mæssige overvejelser, som kan begrunde vores intuitive reaktion over for selvskadende adfærd, synes det værd at overveje, om der er andre problematiske aspekter ved adfærden, som måske kan. Dette afsnit vil først undersøge, hvorvidt der kan være noget iboende forkert ved, at folk skærer i, slår eller brænder sig selv, eller om vi fx har en forpligtelse til ikke at vanrøgte vores krop uafhængigt af de velfærds-mæssige konsekvenser, som kan begrunde et indgreb. Dernæst undersøges, hvorvidt der er gode argumenter for, at selvskade faktisk ikke kun er til skade for individet, men også for andre. Hermed om der foreligger en skade på andre, som kan begrunde et indgreb i adfærden.

Noget iboende forkert

Vender vi for en kort stund tilbage til Feinbergs udgangspunkt i *Volenti*-doktrinen, så synes samtykke eller i den her situation frivillighed at have en moralsk magt, der gør, at selv hvis selvskade kunne karakteriseres som bekymrende selvskade, så er der ikke plausible grunde for indgreb, hvis den er frivillig. Hård paternalisme er dog villig til at sætte grænser for *Volenti*-doktrinen af hensyn til folks velfærd, men i denne situation synes der ikke at foreligge et plausibelt paternalistisk argument, som kan begrunde dette. Derfor kan der dog godt være andre aspekter, som uafhængig af skadens karakter, kan begrunde grænser for *Volenti*-doktrinen.

En måde er at undersøge, om der er noget iboende forkert i selve handlingen, som ikke har at gøre med, om handlingen er velfærdsnedsættende eller skadelig. Der kan fx argumenteres for, at dværgkastning synes at være en handling, der er moralsk forkert, selv hvis dværgen hverken kommer fysisk til skade og måske endda får en økonomisk gevinst ud af det. Intuitivt synes det dog stadig forkert at lade sig selv blive nedværdiget på den måde (Dworkin, 2012: 319). Nicolas Dixon (2001) undersøger dette argument i forhold til boksning.

Her henviser han ikke til de potentielle skader ved adfærden men til det moralsk frastødende eller iboende forkerte i, at målet med boksning er at skade og udøve vold for at underholde et publikum (Dixon, 2001: 336-340). Selvskadende adfærd kan måske også i sig selv synes at være moralsk frastødende, da personer, der skader sig selv, udøver vold mod sig selv for at opnå en eller anden følelsesmæssig gevinst. Derfor kan der måske på samme måde som ved dværgkastning og boksning forefindes et intuitivt argument imod selvskade.

En indvending er dog, at det er nemt at pege på anden adfærd, hvor vi udøver "vold" mod os selv for at opnå en gevinst, som vi ikke finder moralsk frastødende. Tag fx fodboldspilleren, der ødelægger sin menisk, fordi han træner for hårdt for at fremme sin karriere, eller kvinden, der ønsker at se solbrun ud på sin bryllupsdag og derfor vælger at udøve "vold" mod sin hud i et solarium. Hverken kvindens eller fodboldspillerens adfærd synes vi at dømme som moralsk frastødende, selvom de skader deres egen krop. Vi kan altså sætte spørgsmålstegn ved, om vi egentlig kan karakterisere selvskade som moralsk frastødende.

En anden forklaring, der potentielt kan begrunde et indgreb i selvskadende adfærd, er, at det er moralsk forkert at vanrøgte sin krop, fordi kroppen kan ses som en del af vores person, som vi har grund til at respektere og behandle i overensstemmelse med dens værdighed. J. David Velleman (1999) identificerer en værdi i os alle, som kan tilskrives vores person, der kræver, at vi respekterer og behandler alle personer, inklusiv os selv, med værdighed. Denne værdi er ikke en komponent af vores velfærd, men er en vi alle besidder i form af at være personer (Velleman, 1999: 611-613; Arneson, 2005: 279-280). Derfor, hvis vi køber idéen om, at kroppen er en del af vores person, vil det være moralsk forkert at vanrøgte den. Dette kan gøres på mange måder. Vi kan undlade at motionere eller træne overdrevet meget, vi kan spise usundt eller slet ikke spise overhovedet, og vi kan lemlæste eller skamfere vores krop på forskellige måder. Lige meget hvordan vi forsømmer vores krop, synes der intuitivt at være noget forkert ved det, som ikke kan tilskrives de fysiske skader eller velfærdsmæssige konsekvenser. Intuition bygger altså på, at når vi skader eller vanrøgter vores krop, så synes det at være en forkert måde at behandle sin egen person på.

Der synes altså at kunne drages i det mindste en *pro tanto* grund, som taler for, at der er noget forkert ved, at folk vælger at ødelægge deres kropsvæv. Dette giver os dog ikke automatisk grund til at gribe ind i adfærden. I forhold til selvskade synes det nemlig alt taget i betragtning at være godt for personen at have adfærden i situationen, og derfor kan adfærd godt være moralsk problematisk men samtidig moralsk acceptabel. Endvidere kan der faktisk være andre moralske grunde, som gør adfærden moralsk efterstræbelig. Tag fx en position

fremlagt af Victor Tadros, som mener, at vi kan besidde en moralsk pligt til ikke at mindske vores egen velfærd. Denne pligt angiver, at vi skal handle ud fra hvad en omkostningsanalyse vil vurdere til at være bedst for vores egen velfærd – altså, vi må ikke skade os selv for et mindre gode: "I am permitted to harm myself for the sake of the greater good. But that need not imply that I am permitted to harm myself for no reason at all" (Tadros, 2011: 36). Hvis dette synspunkt er rigtigt, og selvskadende adfærd er fremmede for personers velfærd, så synes personer, der skader sig selv, faktisk at handle moralsk acceptabelt, når de kan se, at det at skære i sig selv vil give en større velfærdsmæssig gevinst end det at lade være.

Skader man andre, når man skader sig selv?

Et litteraturreview fra 2015 viser, at den generelle attitude blandt sygeplejersker, som møder personer, der har skadet sig selv, er negativ. Dette skyldes blandt andet, at de oplever at blive manipuleret af disse patienter, og det er spild af deres tid (Karman et al., 2015: 65, 70; Rubæk, 2009: 16). Forklaringen kan være, at sygeplejerskerne oplever det som en skade, der nemt kunne være undgået, og sygeplejerskernes tid og ressourcer kunne måske være bedre brugt. Hvis dette er rigtigt, så kan selvskade faktisk karakteriseres som skade på andre, da det lægger beslag på sundhedsressourcer. Dette synspunkt synes dog problematisk, når man sammenligner med anden adfærd, som ofte kræver medicinsk behandling. Selvskade er som sagt karakteriseret ved overfladiske skader på kropsvævet, og derfor må det i de fleste tilfælde være forholdsvis små medicinske behandlinger, der skal til (fx syning og rengøring af sår, behandling af infektioner og i værste tilfælde behandling af frakturer). Kigger man i stedet på de mange forskellige sportsskader, som rammer skadestuerne og operationsbordene, synes det ikke helt urimeligt at antage, at sundhedsudgifter hertil er noget større sammenlignet med selvskadende adfærd. Derfor er det svært at argumentere for indgreb i selvskadende adfærd grundet de øget sundhedsudgifter, hvis ikke vi også ønsker lignende indgreb over for risikosport.

Derudover, hvis man ønsker, at de øgede sundhedsudgifter ved selvskade ikke skal skade andre, kan det tale for et ansvarssensitivt sundhedsvæsen. Dette vil muligvis medføre, at en række former for adfærdsbetingede sygdomme skal gives lavere prioritet, herunder blandt andet selvskade, så længe personen kan siges selv at være ansvarlig for skaderne. Dette er dog en omfattende diskussion, jeg ikke kan afgøre her, med det synes dog ikke muligt blot at indføre dette for selvskade uden også at indføre det for fx risikosport.

Sygeplejerskernes reaktion peger endvidere på en interessant spænding i den intuition, jeg har forsøgt at sætte spørgsmålstejn ved i denne artikel.

Reaktionen stemmer godt overens med empiriske undersøgelser, som indikerer, at der er mindre grund til at gribe ind eller i det mindste bekymre sig om skader, der kunne være undgået (Voorhoeve, 2008: 185-186). Selvskade synes at være et paradigmatisk eksempel på dette, da det er selvpåført. Alligevel synes der på den anden side at være en generel intuition om, at ”der er noget galt her”, og ”vi må gribe ind”. Derfor indikerer sygeplejerskernes reaktion i denne undersøgelse faktisk, at der er en overbekymring for selve den selvskadende adfærd. De synes dog at glemme, at selvom skaden i sig selv ikke er noget, vi skal gribe ind over for, kan adfærden godt signalere en problematisk bagvedliggende tilstand hos individet, som vi måske bør forsøge at afhjælpe.

Et andet, måske mere plausibelt, argument for skade på andre er, at selvskade kan være med til at understøtte en problematisk kultur, hvor man ikke respekterer kroppe generelt. Tadros fremlægger, at når individer behandler deres egen krop som værdiløs (herunder skader den), støtter det op om en kultur, hvor kroppe generelt bliver anset som værdiløse (Tadros, 2011: 43). Det samme argument drager Dixon i forhold til boksning, hvor boksekulturen kan medføre, at vold bliver mere acceptabel i samfundet, og dermed vil det kunne medføre disrespect for menneskeliv generelt (Dixon, 2001: 340-342). Hvis det kan gælde for selvskade – altså at det, at en person skader sig selv, understøtter en holdning om, at kroppen ikke er noget, vi behøver at passe på, og der ikke er noget problematisk ved at skade sin eller andres krop – kan selvskade potentielt ses som en adfærd, der også kan have skadelige konsekvenser for andre end individet selv. Hvorvidt dette argument holder i forhold til selvskadende adfærd, er dog diskutabelt, eftersom selvskade oftest er en meget privat handling (Klonsky, Victor og Saffer, 2014: 567) modsat boksning, hvor ”volden” udføres foran og beundres af andre. Dertil kommer, at den afsky, som folk generelt oplever ved selvskade, kan være med til at forstærke vores opfattelse af kravet om at behandle sin krop med respekt.

Konklusion

Noget tyder på, at vi måske er lidt for hurtige, når vi intuitivt ønsker at forhindre selvskadende adfærd, og der synes at være et overfokus på selve den selvskadende handling, delvist fordi selvskade i den normale forstand er ubekvemt og social uacceptabel. Dette betyder, at sundhedsprofessionelle og den almene befolkning måske kommer til at fokusere for meget på selve handlingen og vigtigheden af at ”bekæmpe” den. Den måde, selvskade er forstået som fænomen på, giver i hvert fald ikke grund til at rejse bekymring for personernes velfærd, og med paternalistiske øjne kan adfærden isoleret set ikke betragtes som bekymrende selvskade. Dette efterlader altså intet holdepunkt for paternalismen,

og derfor har vi ikke grund til at gribe ind i adfærden af velfærdsmæssige grunde.

Noget, der dog kan forklare vores intuitive bekymring og ønske om at gribe ind i adfærden, er, at der synes at være noget iboende forkert ved, at personer vælger at skade sig selv. Dette har intet at gøre med, om adfærden er velfærdsmæssig problematisk eller ej, men peger på, at der foregår noget iboende forkert. Om dette retfærdiggør eller i det mindste forklarer den generelle intuition imod selvskade kan diskuteres, men alt taget i betragtning er dette ikke grund nok til at retfærdiggøre et indgreb i adfærden.

Fænomenet selvskade er altså ikke isoleret set problematisk eller frastødende, faktisk synes adfærden at være hensigtsmæssig, da den kan mindske nogle negative følelser og frustrationer. Selvskade kan dog have negative konsekvenser, da selvskadende personer uberettiget bliver stigmatiseret af andre, fordi adfærden er socialt uacceptabel. Dette giver dog blot yderligere grund til, at vi bør revurdere vores intuitive reaktion over for adfærden, og peger på, at vi i stedet for at fokusere på at ”bekæmpe” disse personers mestringsstrategi snarere bør forsøge at hjælpe dem i forhold til de underliggende problemer.

Noter

1. Temaet for denne artikel spiller en central rolle i mit ph.d.-projekt, der sætter fokus på, om der er grænser for den skade, autonome individer må påføre egen krop. Jeg skylder derfor en stor tak til mine to vejledere Søren Flinch Midtgaard og Kasper Lippert-Rasmussen for god sparring og kommentarer på artiklen, selv da den var på et tidligt stadie. Derudover vil jeg gerne takke Andreas Brøgger Albertsen, Jens Damgaard Thaysen, Jørn Sønderholm, Frej Klem Thomsen og to anonyme reviewers for gode kommentarer og konstruktiv kritik af artiklen.
2. De fleste anerkender, at det fx er uproblematisk, at man skærer en legemsdel, som der er gået koldbrand i, af for at redde liv.
3. Kriterierne er oversat af Bo Møhl i hans bog fra 2015, side 47-48.
4. Jeg antager, at en frivillig handling er givet ved, at den 1) ikke må være påvirket af hverken intern eller ekstern tvang eller kontrol, 2) er informeret og 3) personen, der udfører handlingen, kan betegnes som kompetent.
5. De fremlægger dog, at denne gruppe af rygere er et mindretal, og derfor skal disse velfærdskonsekvenser selvfølgelig ikke negligeres, men det er ikke tilstrækkelig grund til at forhindre et forbud mod rygning.

Litteratur

- Andersen, Didde Boisen og Søren Flinch Midtgaard (2016). Stay out of the sunbed! Paternalistic reasons for restricting the use of sunbeds. *Public Health Ethics*. DOI: 10.1093/phe/phw038
- Arneson, Richard (2005). Joel Feinberg and the justification of hard paternalism. *Legal Theory* 11: 259-284.
- Dixon, Nicholas (2001). Boxing, paternalism, and legal moralism. *Social Theory and Practice* 27 (2): 323-344.
- Dworkin, Gerald (1972). Paternalism. *The Monist* 56 (1): 64-84
- Dworkin, Gerald (1983). Paternalism: Some second thoughts, pp. 105-111 I Rolf E. Sartorius (red.), *Paternalism*. Minneapolis: University of Minnesota Press
- Dworkin, Gerald (2002a). Paternalism, *Stanford Encyclopedia of Philosophy*. <https://plato.stanford.edu/entries/paternalism/>
- Dworkin, Ronald (2002b). Sovereign virtue revisited. *Ethics* 113 (1): 106-143.
- Dworkin, Gerald (2012). Harm and the Volenti Principle. *Social Philosophy and Policy* 29 (1): 309-321.
- Feinberg, Joel (1971). Legal paternalism. *Canadian Journal of Philosophy* 1 (1): 105-124.
- Feinberg, Joel (1986). *Harm to self*. Oxford: Oxford University Press.
- Flanigan, Jessica (2016). Seat belt mandates and paternalism, *Journal of Moral Philosophy*, DOI: 10.1163/17455243-46810050.
- Grill, Kalle og Kristin Voigt (2016). The case for banning cigarettes. *Journal of Medical Ethics* 42: 293-301.
- Karman, P., N. Kool, I. E. Poslowsky og B. Van Meiljel (2015). Nurses' attitudes towards self-harm: A literature review. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing* 22: 65-75.
- Klonsky, E. David (2007). The functions of deliberate self-injury: A review of the evidence. *Clinical Psychology Review* 27: 226-239.
- Klonsky, E. David, Sarah E. Victor og Boaz Y. Saffer (2014). Nonsuicidal self-injury: What we know, and what we need to know. *The Canadian Journal of Psychiatry* 59 (11): 565-568.
- Le Grand, Julian og Bill New (2015). *Government paternalism, nanny state or helpful friend?* Princeton og Oxford: Princeton University Press.
- Møhl, Bo (2006). *At skære smerten bort – en bog om cutting og anden selvskadende adfærd*. PsykiatriFondens Forlag.
- Møhl, Bo (2015). *Selvskade – psykologi og behandling*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Rubæk, Lotte (2009). *Selvskadens psykologi*. København: Dansk Psykologisk Forlag A/S.

- Savulescu, Julian (2007). Autonomy, the good life, and controversial choices, pp. 17-37 i Rosamond Rhodes, Leslie P. Francis og Anita Silvers (red.), *The Blackwell Guide to Medical Ethics*. Malden, Oxford og Victoria: Blackwell Publishing.
- Schramme, Thomas (2008). Should we prevent non-therapeutic mutilation and extreme body modification? *Bioethics* 22 (1): 8-15.
- Scoccia, Danny (2008). In defence of hard paternalism. *Law and Philosophy* 27 (4): 351-381.
- Shafer-Landau, Russ (2005). Liberalism and paternalism. *Legal Theory* 11 (3): 169-191.
- Shiffrin, Seana Valentine (2000). Paternalism, unconscionability doctrine, and accommodation. *Philosophy & Public Affairs* 29 (3): 205-250.
- Straiton, Melanie, Katrine Roen, Gudrun Dieserud og Heidi Hjemleland (2013). Pushing the boundaries: Understanding self-harm in a non-clinical population. *Archives of Psychiatric Nursing* 27: 78-83.
- Tadros, Victor (2011). Consent to harm. *Current Legal Problems* 64: 23-49.
- Velleman, J. David (1999). A right of self-termination? *Ethics* 109 (3): 606-628.
- Voorhoeve, Alex (2008). Scanlon on substantive responsibility. *The Journal of Political Philosophy* 16 (2): 184-200.

Søren Flinch Midtgaard og Andreas Albertsen

I hvilket omfang må staten puffe os til at donere vores organer?¹

Organtransplantation redder liv og forøger livskvalitet. Der er imidlertid alt for få organer til rådighed. Der er for få donorer. Hvad kan vi gøre for at få flere donorer? Et nyere løsningsforslag er at *nudge* eller ”puffe” folk til at træffe en beslutning. En vigtig fordel ved puffepolitikker er, at den ønskede adfærd ændring frembringes uden anvendelse af tvang. Imidlertid er politikkerne ikke uproblematisk. Selvom de ikke begrænser vores valgfrihed, kan de hævdes at krænke vores selvbestemmelsesret. De rejser altså et klassisk dilemma mellem et hensyn til borgernes velfærd (i dette tilfælde folk på venteliste til en organdonation) og borgernes selvbestemmelsesret (i dette tilfælde til selv at bestemme, hvad der skal ske med deres organer efter deres død). En politik, hvor borgerne som udgangspunkt står som organdonorer, kan dog retfærdiggøres. Den vil alt andet lige fremme udbuddet af organer væsentligt, og i lyset heraf er dens delvise krænkelse af folks ret til selvbestemmelse en acceptabel omkostning.

Hennings hjerte sætter ud. Den eneste måde, han kan bevare livet på, er ved at få en hjertetransplantation. Hennes nyrer svigter. Hun kan overleve med dialyse og anden behandling men har, på grund af sin tilstand, udsigt til et kortere liv med nedsat livskvalitet. Hendes livskvalitet og hendes levetid vil blive væsentligt forbedret, hvis hun får en nyretransplantation. For 50 år siden var organtransplantation en nyudviklet, usikker behandlingsform. I dag er det for et voksende antal mennesker med organsvigt den mest oplagte og effektive måde at forlænge livet og dets kvalitet på. Men der er en hage: Der er for få organer til rådighed. Verden over dør mennesker hver eneste dag, mens de venter på en organtransplantation. I USA sker det 20 gange om dagen (U.S. Department of Health & Human Services, 2016), og i Danmark døde 29 mennesker, mens de ventede i 2016 (Scandiarttransplant, 2017). Disse tal er i sig selv bekymrende men undervurderer samtidig den lidelse, organknapheden medfører. For det første fordi mange mennesker venter så længe på at modtage et organ, at de på et tidspunkt bliver for syge til at gennemgå en transplantation og tages af ventelisten. De dør oftest kort tid herefter (NHS Blood and Transplant, 2017). I en situation hvor knapheden havde været mindre, var disse menneskers skæbne sandsynligvis blevet en anden; og selv de, der ender med at modtage en organtransplantation, oplever betydelig ulempe, mens de venter.

Hvad kan vi gøre for at afhjælpe eller mindske organmanglen? Et afgørende spørgsmål er naturligvis, hvordan vi kan få flere til at melde sig til donorregistre eller på anden måde sikre, at de kommer til at stå som donorer (medmindre de har en stærk modvilje herimod). Enkelte af os har overvejet spørgsmålet grundigt, måske sammen med vores nærmeste, og har valgt enten fra eller til. Andre får bare ikke overvejet spørgsmålet, og i hvert fald ikke registreret deres beslutning. I dag er 21 pct. af danskerne registreret som donorer (Organdonor.dk, 2018) – det er den laveste andel i Skandinavien (Scandiatriplant, 2017). Til sammenligning angiver 65,5 pct. af danskerne i 2015, at de er enige eller helt enige i udsagnet, ”Jeg vil gerne donere mine organer til andre, når jeg er død” (Sundhedsstyrelsen, 2016). Den ene af forfatterne til denne artikel har en blanket fra sundhedsstyrelsen liggende, som kom i forbindelse med en flytning og et lægeskift. Den giver nemt og overskueligt mulighed for at melde til og fra. Rigshospitalet betaler endda porto. Den har nu ligget uberørt i en mappe med personlige papirer i halvanden år. Så: Var det ikke oplagt, om forfatteren og andre i samme situation fik et puf fra officiel side til at få taget beslutningen?

Dansk center for organdonation og sundhedsstyrelsen prøver med opfordringer at få os til at tage stilling, og der er stor politisk opbakning til sådanne tiltag. Men som vi ved fra andre sundhedsrelaterede områder, har informationskampagner eller såkaldt individorienterede tiltag kun en begrænset virkning (Krekula et al., 2009; Midtgaard, 2014). Der må andre tiltag på bordet.

I de seneste år har såkaldte puffepolitikker eller *nudging* fået meget opmærksomhed. Richard H. Thalers og Cass R. Sunsteins bog *Nudge* (2009) er hovedværket på området. Sunstein fungerede en overgang som rådgiver for præsident Obama, og puffepolitikker har bevæget sig fra lærebøgerne over dannelse af egentlige puffeenheder i fx Storbritannien til egentlige puffepolitikker (Halpern, 2016). En vigtig form for puffepolitikker i relation til organdonation er at ændre den såkaldte default eller status quo option (Johnson og Goldstein, 2004; Li, Hawley og Schnier, 2013). Det er kort sagt en ændring af det, der gælder, hvis borgeren ikke foretager sig noget. I flere lande, eksempelvis Danmark og England, er defaulten, at vi ikke er organdonorer. Men hvad nu hvis vi ændrede den default, således at ikke-valg indebærer, at vi regnes som organdonorer? Sådanne politikker kendes fra eksempelvis Østrig, Sverige, Belgien og Norge (Rosenblum et al., 2012b). Interessant nok var det frem til 1989 også den ordning, der gjaldt i Danmark (LSF 149). Med et pennestrøg ville tidligere nævnte passive forfatter, og mange andre, blive organdonorer. Således synes vi at kunne tage et vigtigt skridt mod at mindske organknapheden.

Hvad afholder os fra at gennemføre en sådan, eller en anden, puffepolitik? Er det forbundet med etiske problemer? Og hvad er vores policy-muligheder nærmere bestemt, og er nogle af dem mere etisk bekymrende (eller måske etisk påkrævede!) end andre? Disse og andre spørgsmål er blevet drøftet i en stor kritisk litteratur efter Thalers og Sunsteins bog, ligesom de adresseres i den brede diskussion om organdonation. En samlende bekymring er, at politikkerne er i strid med vores selvbestemmelsesret (Veatch og Ross, 2015). Nøkkelt er de ikke, som Thaler og Sunstein gentagne gange understreger, vores valgfrihed. Men kritikere frygter, at vigtige beslutninger på grund af puffepolitikkerne, reelt ikke træffes af os selv, men i stedet af snedige valgarkitekter. Når defaulten ændres, udnyttes eksempelvis vores nævnte passivitet i forhold til beslutningen om organdonation. Formålet er, som vi har understreget, bestemt ikke dårligt – politikkerne vil med stor sandsynlighed redde liv og forbedre livskvaliteten for mange. Men folks selvbestemmelsesret udgør et vigtigt modhensyn. Som antydnet ovenfor kunne den bedste indretning i forhold til organdonation være et opt-out system. Forskellige indretninger varierer imidlertid, som vi vil se, i forhold til, hvordan de påvirker vores selvbestemmelsesret. Og da borgerens selvbestemmelsesret er en vigtig værdi både i sundhedsvæsenet og i samfundet som sådan, er det et vigtigt parameter i vores vurdering af de forskellige politikker. Et andet afgørende hensyn er livskvalitet, i denne sammenhæng ikke mindst for de personer, der vil få gavn af et større udbud af organer. Og det er langt fra givet, at vi er så heldigt stillet, at den indretning, der er bedst ud fra et selvbestemmelsesperspektiv, samtidig er det, der genererer flest organdonorer.

Artiklen præsenterer først kort centrale puffepolitikker fra litteraturen. Der er, for det første, tale om den politik, vi kort præsenterede ovenfor. Den kaldes i litteraturen *opt-out*.² Dernæst er der dens modstykke, *opt-in*. Den tredje model kaldes *frivilligt aktivt valg*, mens den fjerde er *tvunget aktivt valg*. Efter at have præsenteret disse politikker, hvoraf flertallet anvender vores status-quo bias, er der et kort afsnit, der angiver mulige forklaringer på denne bias. Herefter diskuteres empirisk baserede forventninger til, hvorledes de forskellige politikker vil påvirke donorraten. Disse udgør ét vigtigt parameter i vurderingen af politikkerne. Det andet vigtige parameter er, hvorvidt de fire modeller er problematiske i et autonomiperspektiv. Endelig foretages en afsluttende samlet vurdering. I denne lægges der særligt vægt på, at *tvunget aktivt valg* og *opt-out* synes at frembringe flest organer, og at *opt-out* er den af de to, der på den mindst autonomikrænkende facon frembringer dette resultat. En begrænsning i vores undersøgelse er, at vi ser bort fra de pårørendes rolle. Det er et stort og selvstændigt spørgsmål. Det er nemlig sådan, at de pårørende, på tværs af de forskellige modeller, kan gives, og i praksis bliver givet, en stor indflydelse på,

om en person bliver organdonor eller ej. Fx i den form at de skal give tilladelse til donation selv i tilfælde af, at personen har meldt sig som organdonor (Rosenblum et al., 2012a; Wilkinson, 2011: 65-80).

De centrale modeller

Opt-in

Her er defaulten, at man *ikke* er tilmeldt donorregistret. Det indebærer, at hvis man ikke selv foretager et aktivt tilvalg, er man ikke organdonor. Oftest indrettes *opt-in* politikker således, at man præsenteres for muligheden for at melde sig til donorregisteret ved bestemte lejligheder; eksempelvis i forbindelse med fornyelse af kørekort, pas, sygesikring eller lignende. Typisk vil tilbuddet være ledsaget af en kort tekst, der skitserer, hvad organdonation er, hvordan det gavner folk, og påpeger, at det er vigtigt at tage stilling.

Opt-out

Det afgørende aspekt ved denne model er, at man i udgangspunktet er tilmeldt donorregistret. Hvis man ikke selv afmelder sig dette, er man at betragte som potentiel organdonor. Afmeldingsformen kan variere mellem elektronisk, blanketter osv., men grundtanken er, at fokus er på, om man vil melde sig fra eller ej. Det at man under denne model regnes som donor, hvis man ikke foretager sig noget (dvs. ikke melder sig ud), kan på forskellige måder og med forskellig hyppighed gøres klart for borgeren. Hvordan man gør dette er af afgørende betydning for spørgsmålet om samtykke, som rejser sig i forbindelse med denne model. Vi anerkender, at der kan være en reel bekymring angående samtykke forbindelse med denne model, og vi uddyber den nedenfor. I den samlede vurdering argumenterer vi imidlertid for, at den bekymring kan imødegås.

Frivilligt aktivt valg

Modellen adskiller sig fra de forrige derved, at borgeren præsenteres for et valg mellem tilslutning og ikke-tilslutning frem for *muligheden* for enten at melde sig ind (*opt-in*) eller melde sig ud (Mackay og Robinson, 2016: 5). Det sker fx ved fornyelse af kørekort, lægeskift etc. Det danske system er et oplagt eksempel. Overskriften i den sektion, hvor der skal krydses af, er: ”Organdonor – ja eller nej?” (Sundhedsstyrelsen). I selve donorkortet, hvor der skal krydses af, er der et klart valg mellem tilladelse (fuld eller begrænset) og forbud. Mackay og Robinson påpeger, at frivilligt aktivt også indeholder en default. Men den er skjult for den, der stilles over for valget, idet det ikke nødvendigvis klagøres, hvad der sker, hvis man lader være med at træffe en beslutning (Mackay og Robinson, 2016: 7). Selvom egentlige aktivt valg-systemer ofte har ikke-do-

norstatus som default, kunne man også forstille sig et system med donorstatus som default.

Tvunget aktivt valg

En fjerde mulighed er at gøre det obligatorisk for borgerne at vælge (Chouhan, 2003; Spital, 1995, 1996). Staten kunne *tvinge* borgeren til at vælge. Hermed forstås, at staten med en intention om, at borgerne skulle vælge, om de vil være organdonorer eller ej, sætter dem nogle ubehagelig konsekvenser i udsigt, hvis de afstår fra at gøre deres stilling op i forhold til organdonation (sml. Thaysen, 2018 i dette temanummer om stemmepligt). Der kunne fx være en bødestraf forbundet med at undlade at tage stilling. Den typiske konsekvens, der overvejes i forbindelse med denne model – en der er blevet afprøvet i praksis – er at gøre stillingtagen til betingelse for adgang til et vigtigt gode, fx fornyelse af kørekort eller pas.

Nærmere om defaults og hvorfor de har stor betydning for vores adfærd

Vi har en stærk tilbøjelighed til at gøre, som vi plejer – en såkaldt status quo bias. Studerende sætter sig fx typisk på den plads, de sad på sidste gang i et undervisningslokale. Vi parkerer vores cykel det samme sted hver dag. Denne ganske stærke og veldokumenterede bias har flere forskellige forklaringer. Den første er det, Thaler og Sunstein kalder ”begrænset opmærksomhed”. Vi kører videre i det spor, vi er inde i, selv når der ville være betragtelige gevinster ved at afvige fra det og minimale omkostninger ved at skifte. Fx ændrer vi ikke på den pensionsordning, vi er meldt til, selvom der er alternative ordninger, som ville være bedre for os (Thaler og Sunstein 2009: 38). En anden forklaring er, at vi udskyder beslutningen; vi prokrastinerer (MacKay og Robinson, 2016: 4-5). Godt nok læser jeg ikke det *Hus og Have*, jeg har abonnement på, og burde afmelde det, men beslutningen udskydes, og inden længe ligger det igen i postkassen. Og hvis der er tale om et mere komplekst valg, hvorunder organdonation nok falder, er denne tilbøjelighed sandsynligvis endnu stærkere. En tredje forklaring er tabsaversion. Vi er specielt følsomme over for tab, og hvis en forandring, som den ofte er, er forbundet med risikoen for tab, bliver vi modvillige over for at foretage forandringer. Det hænger sammen med en fjerde mekanisme, nemlig at vi er mere tilbøjelige til at fortryde aktive handlinger frem for undladelser; og da fortrydelse er en smertelig følelse, prøver vi at undgå ting, der kan udløse den. Vores status quo bias udgør en central mulighed for at føre puffepolitikker. På grund af den bias vil det, der udpeges som den såkaldte default eller default option – dvs. det der gælder, hvis vi ikke

foretager os noget – have stor indflydelse. Hvis fx alle som udgangspunkt ikke er organdonorer, så vil de fleste vedblive med at have den status; og omvendt, naturligvis, hvis alle som udgangspunkt *er* organdonorer. Defaultens virkning øges yderligere ved, at den forbindes med autoritet. Dvs. at det forhold, at staten har sat defaulten, har den effekt, at borgerne forbinder den med autoritet, dvs. med at der er gode grunde til at vælge denne eller ikke at fravælge den (MacKay og Robinson, 2016: 4-5; Camerer et al., 2003: 1224-1225; Thaler og Sunstein, 2009: 8-9, 36-39).

Det er selvfølgelig ikke kun borgerne, der er underlagt en status quo bias og andre biases. Politikerne eller valgarkitekterne er det også. Det er et åbent spørgsmål, hvor meget det påvirker mulighederne for at konstruere vellykkede puffepolitikker. En optimistisk vinkel er, at valgarkitekter, fx embedsmænd, i kraft af deres rolle og uddannelse har gode muligheder for at opdage biases i vores daglige valg. På den baggrund kan de designe politikker, der kan vende disse biases til vores fordel (Le Grand og New, 2005: 167-175). Vi forholder os dog ikke her til, hvor velbegrundet denne optimisme er. Vi tillader os dog at antage, at problemet med, at politikkerne og valgarkitekterne selv er underlagt biases, ikke er uovervindeligt, og at det derfor giver mening at undersøge mulighederne for at føre puffepolitikker på organområdet og på andre områder.

Den tre første modeller for at registrere organdonorer anvender defaults på lidt forskellig vis. Nærmere bestemt adskiller *frivilligt aktivt valg* sig fra *opt-in* og *opt-out* på dette område. Da modellen præsenterer os for et valg, ja eller nej til organdonation, kommer det forhold, at der er en default, i baggrunden. Borgeren bliver altså her ikke gjort opmærksom på, hvad der er defaulten, eller at der overhovedet er en: Valget lægges op til den enkelte. Det forholder sig anledes i et *opt-in* system, hvor borgeren de facto spørges, om vedkommende vil melde sig som organdonor (underforstået at hvis man ikke gør det, så er man ikke organdonor) og omvendt, selvfølgelig i et *opt-out* system (MacKay og Robinson, 2016). Når defaulten på den måde er i baggrunden, vil nogle af de ovennævnte mekanismer slet ikke, eller i mindre grad, gøre sig gældende. Hvis det ikke er tydeligt, at der er en default, så er det selvsagt begrænset, hvor stor en rolle fx autoritetsfaktoren kan spille. Det er et af de forhold, der får betydning for vores vurdering af modellerne nedenfor. *Tvunget aktivt valg* er bemærkelsesværdig i denne sammenhæng ved helt at undgå at sætte en default. Der er ikke noget standard eller status quo valg – valget skubbes over på borgeren (Sunstein og Thaler, 2003: 1173, 1188; Thaler og Sunstein, 2009: 94-95; MacKay and Robinson, 2016). Men inden vi kommer til vurderingen af modellerne i forhold til graden af autonomikrænkelse, de indebærer, så skal vi

kigge på en anden afgørende faktor i vurderingen af modellerne, nemlig deres evne til at øge udbuddet af organer.

Modellernes virkning på udbuddet af organer

Kendsgerningerne vedrørende modellernes virkning på organudbud eller procentdelen af befolkningen, der er registreret som donorer, er i sidste ende et empirisk spørgsmål. Det er omdiskuteret, men der er klare mønstre, som giver os vigtigt input til den etiske vurdering af de forskellige modeller.

Det første at sige i denne sammenhæng er, at det er klart dokumenteret, at defaulten betyder noget, endda meget (Abadie og Gay, 2006; Johnson og Goldstein, 2004; Gimbel et al., 2003; Mossialos, Costa-Font og Rudisil, 2008; Rithalia et al., 2009; Palmer, 2012; Shepherd, O'Carroll og Ferguson, 2014).³ Flere forfattere advarer imidlertid mod at støtte sig for meget på en sådan evidens (MacKay and Robinson, 2016; Wilkinson, 2011). Der er, påpeger de, et kontrolproblem i den forstand, at forskellen kan skyldes andre faktorer end forskel mellem modellerne (fx den offentlige opmærksomhed og diskussion der følger med ændringer af default). Blandt andet i dette lys er der lavet en del eksperimentelle undersøgelser. De viser imidlertid også, at defaulten betyder meget (Johnson og Goldstein, 2004; Li, Hawley og Schnier, 2013). Dog er forskellen mellem *opt-in* og *opt-out* mindre end den, der antydes af landesammenligninger. En relevant bekymring er dog, om de eksperimentelle settings indfanger den reelle virkning af vore status quo bias. I disse studier får man eksempelvis spørgsmål som, "Hvis du flytter til en anden stat, og man der skal tilslutte sig registret for at være organdonor, ville du da tilslutte dig?" (Johnson og Goldstein, 2004). Spørgsmålet er, om ikke folk, der er positivt indstillet over for organdonation (eller opfatter det at være det socialt acceptable svar), vil angive, at de ville tilslutte sig. Men det giver os næppe viden om, hvorvidt de konkret ville få tilmeldt sig som donorer i virkeligheden. Man kan rimeligt betvivle, om de under realistiske omstændigheder ville overvinde deres status quo bias. Uanset hvordan det forholder sig, så er der ingen undersøgelser, der betvivler, at en højere andel vil være organdonorer under et *opt-out* system end under et *opt-in* system. Hvor meget højere er imidlertid, som beskrevet, usikkert. Det betyder, at vores sammenligning af modellerne nedenfor er betinget af en formodning om, at der er betydeligt flere, der vil tilslutte sig under et *opt-out* system end under et *opt-in* (lad os sige at vi, konservativt, formoder, at i hvert fald 20 pct. flere vil blive tilmeldt donorregistret under *opt-out* end under *opt-in*). En formodning der naturligvis må revideres, hvis yderligere empiriske studier peger i en anden retning. Hvad med *frivilligt aktivt valg*? De eksperimentelle studier viser en høj tilslutningsgrad. Hvis man bliver spurgt om man

er villig til at blive organdonor eller ej, svarer flertallet altså ja. Til tider på niveau med op-out (Thaler og Sunstein, 2009). Det står i modsætning til de tal, vi ser, med lande med et sådan system. I Danmark fx er tilslutningsgrade for nuværende på 21 pct., og det skal endda ses på en baggrund af massive oplysningskampagner. Som ved det fiktive *opt-in* system kan der igen være forskel på, hvad man svarer i et eksperiment, og om man får sig taget sammen til at vælge under et reelt *frivilligt aktivt valg* system. Endelig er der *tvunget aktivt valg*. Der har været fejlslagne forsøg i Texas og Virginia (Childress og Liverman, 2006: 178–179), ligesom New Zealand, trods en ordning med tvunget valg, kun har en donor rate på 16 pct. Resultaterne fra Illinois, hvor ordningen blev indført i 2006, peger dog på en klar positiv effekt (Cotter, 2011: 621). Donationsraten i Illinois har passeret de 60 pct. og ligger dermed pænt over landsgennemsnittet i USA (Thaler, 2009). Den afgørende forskel i denne sammenhæng synes at være, at valget truffet i forbindelse med det tvungne valg er bindende modsat fx i New Zealand (Cotter, 2011; Ministry of Health NZ, 2016; Thaler og Sunstein, 2009: 190). Eksperimentelle data viser, at tilslutningsprocenter her vil være ganske høj – på niveau med tilslutningen ved *opt-out* (Spital, 1995; van Dalen og Henkens, 2014). Her synes ligheden mellem eksperimentet og den reelle situation langt større. Altså at svaret på, hvad vi ville gøre, hvis vi blev spurgt, ligger tæt på, hvad vi reelt gør, når vi bliver spurgt. Og det er videre sandsynligt, at for så vidt som folk er positivt indstillede over for organdonation, ville de vælge at melde sig til.

Dette afslutter vores korte skitse af den eksisterende viden om effekten af de forskellige systemer på udbuddet af organer. Hovedkonklusionerne i dette afsnit vil, ved siden af de andre resultater i de næste, for overskuelighedens skyld blive opsummeret i et skema til sidst i artiklen. Næste skridt er en udlægning af parametrene for autonomikrænkelse, når systemerne skal vurderes i forhold til hinanden.

Den relative autonomikrænkelse forbundet med de fire modeller

Hvad er det ved puffepolitikker, i dette tilfælde ændring af default, som kan være bekymrende ud fra et autonomiperspektiv? Det særegne ved nudging, fx ændring af default, som der er på tale her, er, at der er tale om såkaldt *shaping*, hvor nogle af folks irrationelle bias anvendes med henblik på at få dem til at handle på en bestemt måde (Grill 2015; Hanna, 2015; Hausman og Welch, 2010; Scoccio 2013; Midtgaard, 2016). Autonomi eller selvbestemmelse kræver, at vi har kontrol over vores egne præferencer og valg. Hvis en valgarkitekt bruger en af vores biases, fx vores status quo bias, til at få os til at foretage et

bestemt valg (til at skubbe eller puffe os i en bestemt retning), krænkes vores autonomi (Hausman og Welch, 2010: 128). *Opt-in*, *opt-out* og *frivilligt aktivt valg* påvirker alle borgeres beslutningstagen ved hjælp af en default og er som sådan problematiske ud fra et autonomiperspektiv.

De mest almindelige puffepolitikker er paternalistiske i den forstand, at de har til hensigt at gavne personen, som den er rettet imod, uden hensyn til om personen selv ønsker politikken eller ej (Midtgaard, 2016; Sunstein, 2015). Påvirkning af folks valg angående organdonation adskiller sig herfra, idet fokus her ikke er på den enkelte donors velbefindende men på at gavne potentielle modtagere af organer.⁴ Dermed falder puf relateret til organdonation under det, Thaler og Sunstein kalder godgørende puf. Hertil hører også fx politikker, der har til hensigt at tilskynde til mere miljøvenlig adfærd (Thaler og Sunstein, 2009: 193–210; Sunstein, 2016: 159–186). Denne kategorisering ændrer ikke på, at nudging og anvendelse af default krænker borgernes autonomi da vi formoder, at beslutninger, såsom om man ønsker at donere sine organer, er beslutninger som man selv har ret til at træffe. Det er en udbredt formodning i litteraturen og bag indretning af forskellige eksisterende modeller (Wilkinson 2011; MacKay og Robinson 2016). Den er bestemt ikke ukontroversiel. Vi vælger imidlertid her at gennemføre vores undersøgelse under denne antagelse – en antagelse som rimeligvis kan ses som kendetegnende for det danske system, som vi fremsætter anbefalinger i forhold til.

Opt-in, *opt-out* og *frivilligt aktivt valg* anvender defaults på forskellig vis, og det har en vis betydning for, hvor bekymrende de er ud fra et autonomiperspektiv. For det første er det mindre klart, at *frivilligt aktivt valg* og *opt-in* søger at skubbe borgerne i en bestemt retning, end det er tilfældet for *opt-out*.⁵ En vigtig hensigt med den sidste model, som den forstås her, og som den ofte forstås i litteraturen, er at få flere til at blive organdonorer. For det andet er der, som nævnt, forskel mellem modellerne med hensyn til, hvor tydeligt defaulten fremtræder. Hvor den fremtræder tydeligt under *opt-in* og *opt-out* er den i baggrunden i *frivilligt aktivt valg*. Således skubber den alt andet lige mindre på, end de to andre modeller, og er i den forstand mindre problematisk ud fra et autonomiperspektiv. *Tvunget aktivt valg* adskiller sig naturligvis fra de tre andre modeller derhen, at den slet ikke anvender defaults, og at autonomibekymringerne i relation hertil følgelig ikke gør sig gældende i forhold til den model. Sammenligningen af modellerne her beror på, hvorvidt *hensigten* bag modellerne eller politikker er at påvirke folk til at tage en bestemt beslutning på et område, hvor de antagelig har en ret til selv at tage stilling (eller for den sags skyld ikke at tage stilling). Der er altså tale om en motivbaseret forståelse af det problematiske ved at puffe på områder, hvor det strengt taget er folks

egen sag at bestemme. Valgarkitekten agerer kort sagt bedreviddende og udviser i den forstand disrespekt over for vælgeren (Shiffrin, 2000).

En anden dimension, som adskiller de fire modeller, er, hvorvidt de personer under dem, som kommer til at tælle som organdonorer, rent faktisk har samtykket. Her kan specielt *opt-out* modellen synes problematisk. Så længe folk ikke har sagt fra, står de jo som medlemmer. Her synes de andre modeller umiddelbart at stå bedre, da de på hver deres måde indebærer, at kun folk, der har erklæret, ”ja, jeg vil være organdonor”, kommer til at stå som en sådan. Under disse modeller har folk med andre ord givet deres eksplicitte samtykke. Til disse overvejelser kan imidlertid indvendes, at det er lige så vigtigt at sikre at ingen uden samtykke kommer til at stå som ikke-donor; og her klarer en model som *opt-in* sig alt andet lige dårligt. Hvis en sådan symmetri gør sig gældende, så vil der være desto stærkere grunde bag de konklusioner, som vi drager. For så ville der slet ikke være specielle bekymringer angående samtykke for *opt-out*, som vi argumenterer for.

Den tredje dimension, vi vil fokusere på, er det forhold, at *tvunget aktivt valg* bruger tvang, mens de andre modeller ikke gør det. Det synes at være en oplagt forskel. Tvang er den paradigmatisk trussel mod folks autonomi (Raz, 1986). Den, der tvinges, bliver underlagt den andens vilje – bestemmer ikke, hvad der sker med vedkommende liv på det område, hvor han eller hun tvinges. Således synes det at følge, at *tvunget aktivt valg* i denne forstand er mere problematisk end de andre modeller (MacKay og Robinson, 2016). Det er dog vigtigt at bemærke, at tvangen, der her er tale om, er speciel i den forstand, at den, som Thaler og Sunstein understreger, stadig efterlader folk frie til at sige ja eller nej. Men altså ikke frie til ikke at vælge. Det skal siges, at der strengt taget ikke er nogen af modeller, der indebærer muligheden for ikke at vælge. Når en borger under fx *opt-in* undlader at tilmelde sig, så tager hun de facto et valg (ikke tilmelding til organregistret). Så det, modellen fremtvinger i forhold til de andre, er netop et aktivt valg, ikke et valg som sådan. Endvidere er den form for tvang, som *tvunget aktivt valg* udøver, måske at foretrække frem for en model som *opt-out*, hvor det som nævnt kan betvivles, om de, der betragtes som organdonorer, har samtykket hertil. Så måske er valgtvungen den autonomipris, vi må betale for at undgå at betale en endnu større autonomipris ved *opt-out* (givet at der ikke er et tredje alternativ, der ikke har nogen af problemerne og samtidig har den egenskab, at den kan afhjælpe organmanglen). Om dette argument holder, er dog tvivlsomt, som vi vil se i den samlede vurdering som vi nu går til.

Den sidste dimension, der kan overvejes, vedrører kvaliteten af vores beslutningsproces. Ud fra et autonomihensyn er det ikke kun vigtigt, at vi kan

vælge, men også at vi har en god og velovervejet valgproces. Sammenligner vi modeller ud fra dette hensyn, må man sige, at *opt-in* og *opt-out* umiddelbart er meget lige, i den forstand at kvaliteten af vores overvejelser vil afhænge af den tilgængelige information. *Tvunget aktivt valg* er blevet kritiseret for ikke at klare sig godt på dette parameter (Childress og Liverman, 2006: 179). I sidste ende kan man dog sige om både *frivilligt aktivt valg* og *tvunget aktivt valg*, at de tilskynder os til at overveje spørgsmålet frem for (bevidst eller ubevidst) at benytte vores iboende bias til at påvirke os i en bestemt retning.

Afsluttende samlet vurdering

En lidt forsimplet, men ikke helt misvisende, måde at anskue øvelsen, vi skal foretage, på, er at forestille sig en balancevægt, hvor vi på den ene vægtskål lægger lodder, der afspejler den enkelte models evne til at fremme det gode eller dens tendens til at have gode konsekvenser. På den anden vægtskål lægger vi lodder, der afspejler i hvilket omfang modellen krænker autonomi. I den første vægtskål er der kun et lod: en given models evne til at øge antallet, der er skrevet op som organdonorer. I den anden er der flere forskellige lodder. De repræsenterer de forskellige dimensioner af autonomispørgsmålet, som vi pegede på ovenfor. På den måde kan vi sammenligne de forskellige modeller. Lad os fx sige, at to modeller er lige tilbøjelige til at have gode konsekvenser. Lodderne er lige tunge i den ene vægtskål. Den ene model krænker imidlertid i højere grad end den anden borgernes autonomi: Der er flere lodder i den anden vægtskål, når vi kigger på den model eller de der er vejer tungere, end det er tilfældet for den anden. Følgelig er der grund til at foretrække modellen med de letteste lodder. Lad os med dette billede i baghovedet rette vores opmærksomhed mod de fire modeller og vurderingsparametrene nævnt ovenfor. (Læseren kan endvidere med fordel løbende i denne sammenligning konsultere skemaet, der er vist sidst i artiklen). Hvis vi i første omgang kigger på udbuddet, klarer *opt-out* og *tvunget aktivt valg* sig bedst (og nogenlunde lige godt, med det forbehold at der er begrænset empiri til at vurdere *tvunget aktivt valg*). Hvis vi i første omgang fokuserer på forskellen mellem *opt-out* og *opt-in*, så klarer den første sig, under realistiske antagelser, markant bedre på udbudssiden. Lad os dernæst kigge på samme par i forhold til autonomifaktorerne. De anvender begge en ikke-skjult default, men *opt-out* har til hensigt at skubbe borgeren i en bestemt retning, hvilket ikke er tilfældet for *opt-in*. Endvidere er den første prima facie mere problematisk end den sidste i kraft af problematikken om samtykke. Endelig er der ingen af de to modeller, der tvinger folk til at vælge. Samlet set er *opt-out* altså mere bekymrende ud fra et autonomisynspunkt end *opt-in*. Som vi vil pege på nedenfor, er en veldesignet *opt-out* model imidlertid ikke ved nærmere

eftersyn specielt sårbar over for samtykkeindvendingen. Så det er altså primært det velmenende puf, der adskiller de to modeller i autonomihenseende. I lyset af den forskel det kan gøre for folks livskvalitet, at manglen på organer reduceres, er det vores vurdering, at problematikken i det velmenende puf, der knytter sig til *opt-out* men ikke *opt-in*, ikke er tilstrækkeligt tungvejende til at udveje den fordel, *opt-out* har udbudsmæssigt. Det trækker altså lidt fra *opt-outs* fordel over for *opt-in*, men ikke nok til at *opt-in* er at foretrække. Til støtte for vores vurdering her kan nævnes, at der i litteraturen fremføres argumenter for, at det i lyset af det gode, der er på spil – ofte er der jo tale om liv og død – kan være legitimt at tvinge folk til at donere deres organer. Det kunne ses som en måde, hvorpå staten eller andre kunne gennemtvinge et individs pligt til at redde andre. Vi har en pligt til at hjælpe andre i nødsituationer, hvis vi kan gøre dette med acceptable omkostninger for os selv. At donere sine organer efter sin død kan hævdes både at være forbundet med begrænsede omkostninger for en selv og være noget, der kunne redde en anden fra døden eller fra et liv med uacceptabelt lav livskvalitet. Vi har udelukket denne tvangsmodel. Men et lignende argument inden for præmisserne af vores drøftelse kunne fremføres. Lad os for det første antage, at det i nogle tilfælde ikke er en pligt at hjælpe andre, endda at redde deres liv, selvom vi kunne gøre det uden de store omkostninger for os selv. Lad os fx antage at det hverken var en legal eller moralsk pligt at redde børn fra druknedøden selv hvis det var relativt let for os og ikke involverede de store omkostninger. Det svarer til antagelsen om, at vi ikke er forpligtede til at donere vores organer, selv hvis omkostningerne for os er begrænsede, og det dårlige, vi kan forhindre ved at gøre det, er betragteligt. (Hvis dette er korrekt, synes det at give os gode grunde til at revidere den antagelse, som undersøgelsen her foregår under!) Under sådanne omstændigheder synes det imidlertid acceptabelt, vil vi mene, fx at indrette parker på en måde, der tilskynder folk til at handle på en moralsk prisværdig, om end ikke påkrævet, måde. Man kunne fx sætte skilte op med et budskab om, at ”vi hjælper hinanden”, og måske giver eksempler på enkelte redningsaktioner eller pege på statistikker, der viser, at folk tidligere har udvist hjælpende adfærd. (Dette kan siges at være nudging, fordi den såkaldte lemmingeffekt aktiveres (Thaler og Sunstein, 2009: kap. 3) – vi har groft sagt en tendens til at gøre som andre, og dermed kan valgarkitekter påvirke folks adfærd ved at pege på andres adfærd. Det har også været anvendt i casen, vi diskuterer i dette paper, i form af kampagner der peger på, at andre ”har taget stilling” eller ”har valgt at donere”).

Lad os herefter kigge på forholdet mellem *opt-out* og *frivilligt aktivt valg*. Der er her også en fordel til *opt-out* udbudsmæssigt, men den er dog mindre end i sammenligningen med *opt-in*. Når vi kigger på autonomisiden er der

endvidere mere, der taler for *frivillig aktivt valg* over for *opt-out*, end der talte for *opt-in* i forhold til *opt-out*. Det er, fordi defaulten ved *frivilligt aktivt valg* er delvist skjult; og hvad angår de andre faktorer, er sammenligningen mellem *frivilligt aktivt valg* og *opt-out* parallel med sammenligningen mellem *opt-out* og *opt-in*. Hvad er den samlede vurdering i dette tilfælde? Det er, ihukommende hvad vi har sagt, selvsagt mere vanskeligt at sige end i den første sætvises sammenligning: Sættet her er alt andet lige tættere. Vi hælder dog til den vurdering, at *opt-out* stadig kommer ud som vinderen. Det gør vi ikke mindst i lyset af det ovenfor nævnte forbehold angående udbuddet under *frivilligt aktivt valg*. Vi frygter at det mest realistiske udbud under denne model er som i det danske tilfælde, dvs. omkring 20 pct. Og selv hvis det taler til *frivillig aktivt valgs* fordel, at defaulten er delvist skjult, så anser vi det ikke som illegitimt at anvende selv åbenlyse defaults, hvis dette kan tjene til at øge udbuddet markant. Så vi mener altså, at *opt-out* er at foretrække også i forhold til *frivilligt aktivt valg*.

Dermed står vi med et opgør mellem *opt-out* og *tvunget aktivt valg*. Udgangspunktet er i tråd med vores indledende illustration i denne sektion, da det er uklart, at der er nogen særlig forskel, hvad angår udbuddet under de to modeller. Når vi så kigger på autonomifaktorerne, fremkommer der et noget blandet billede. *Tvunget aktivt valg* undgår i hvert fald helt en default. Om den ligesom *opt-out* har til hensigt at skubbe folk i en bestemt retning og i den forstand er autonomibekymrende, er ikke entydigt. Der kan, som vi antydede tidligere, være tale om, at man ønsker at frembringe et valg, og at man delvist gør det i en begrundet forventning om, at folk i sådan situation vil være tilbøjelige til at få sig meldt til (i modsætning til fx under *opt-in*). Men det kan også være med en mere libertær dagsorden gående på, at man mener, det er vigtigt, at folk tager et valg uanset indholdet af valget. Selv hvis det sidste skulle være tilfældet, er det dog vigtigt at være opmærksom på, at en politik, der sigter mod, at folks skal træffe valg selv, fordi det er godt for dem, i sig selv er paternalistisk og som sådan autonomibekymrende. Så indtil videre er billedet lidt mudret, om end der er en lille fordel til *tvunget aktivt valg* (om noget er *opt-out* i lyset af faktorerne drøftet indtil nu mere problematisk end *tvunget aktivt valg*; især det, at *tvunget aktivt valg* ikke indebærer en default, er her vigtigt). Samtykket faktoren er imidlertid måske afgørende. Det synes den i hvert fald at være i Thalers og Sunsteins diskussion, der lander på en anbefaling af *tvunget aktivt valg*. Som nævnt finder mange det nemlig et meget bekymrende træk ved *opt-out*, at borgerne, hvis de ikke foretager sig noget, formodes at være donorer. Ikke alene er det problematisk at fjerne folks organer uden deres samtykke, der synes videre, meget problematisk, at lægge heri, at borgernes organer efter deres død er statseje eller fælleseje. Det krænker vores ret til selv at bestemme over

vores organer. Dette er en meget stor og svær diskussion inden for litteraturen, og vi bilder os ikke ind at ville afklare den her. Men vi vil påpege, som andre også har søgt at gøre, at kritikken mod *opt-out* på mange måder er retorisk og misvisende (blandt andet ved anvendelse af begrebet formodet samtykke). Især er det problematisk, at den ikke synes at anerkende, hvad der ellers er argumenteret grundigt for i litteraturen, nemlig at et fuldt gyldigt og acceptabelt samtykke kan gives ved inaktivitet eller ikke-protest. Et klassisk eksempel er en mødeleder, der åbent spørger: Kan jeg tage forsamlingens tavshed som udtryk for, at den samtykker? Hvis ingen siger noget (og givet selvfølgelig en række betingelser om at mødedeltagerne forstår det kommunikerede, at de ikke bliver straffet, hvis de siger noget, herunder af uformelle sanktioner, der afspejler en stærk norm om, at man ikke siger noget etc.), så er der samtykke her. Endvidere er der blevet formuleret modeller for *opt-out*, der plausibelt kunne tilfredsstille relevante betingelser for, at man under sådan en model samtykker, hvis man ikke foretager sig noget (fx at det bliver klargjort for borgerne ved indførelsen af modellen, at man er medlem af registret som udgangspunkt og vedbliver med at være det, hvis man ikke gør noget, og at disse forhold jævnlige bliver ridset op for borgeren). Hermed ikke sagt, at der slet ingen problemer er. Et umiddelbart problem i lyset af, hvad vi har sagt overstående, er måske, at status quo bias er så stærkt, at man rimeligvis kan betvivle, om en ikke-afmeldelse afspejler samtykke eller netop en stærk status quo bias. Det synes imidlertid rimeligt at konkludere, at samtykkeindvendingen til *opt-out* ikke er et *knock-down* argument imod *opt-out*. Men *tvunget aktivt valg* fører immervæk stadig i vores igangværende sammenligning. Det bringer os til den sidste faktor, der tilsyneladende taler til fordel for *opt-out* frem for *tvunget aktivt valg*, da den sidste, men ikke den første, anvender tvang. Dette rejser også komplekse spørgsmål, som vi ikke kan håbe at komme til bunds i her. Problemer er i øvrigt underbelyst i litteraturen, og fx Thaler og Sunstein ryster interessant på hånden i forhold til det. I deres bog anbefaler de som nævnt modellen i forhold til organdonation (2009: 95, 189), og de siger ikke meget kritisk om den. I konteksten af at de så fremhæver de nævnte angivelige samtykkeproblemer med *opt-out*, kommer *tvunget aktivt valg* til at fremstå attraktiv. I en tidligere artikel, der på mange måder er en vigtig (og på nogle områder mere præcis) forgænger til bogen, rejser de imidlertid stærke indvendinger mod modellen. I en nøddeskal peger de på, at den er bekymrende paternalistisk. Borgerne tvinges til at vælge og gøre det i i hvert fald en forståelse af modellen, af den grund at myndighederne mener, at det er godt for borgerne at vælge, uanset hvad de selv måtte mene om den sag. I det lys er der altså et klart autonomibekymrende træk ved *tvunget aktivt valg*, som der ikke er ved *opt-out*. Vi vil tilføje, at man

Skema 1: Modeller for registrering af organondonorer og de centrale vurderingsparametre

	Opt-in	Frivilligt aktivt valg	Opt-out	Tvunget aktivt valg
Udbuddet af organer?	Lavt	Højt (med forbehold)	Højt	Højt
Brug af default?	Ja	Ja (om end delvist skjult)	Ja	Nej
Til hensigt at skubbe folk i bestemt retning?	Nej	Nej	Ja	Ja/Nej
Samtykke?	Ja	Ja	Måske ikke	Ja
Tvunget til valg?	Nej	Nej	Nej	Ja
Kvaliteten af valgprocessen	Informationsafhængigt	Modvirker inert	Informationsafhængigt	Modvirker inert

med denne model på organområdet måske tvinger folk til at tage stilling på et svært område, hvor det er vigtigt, at de har ro til at træffe afgørelsen selv eller til måske helt at undlade at træffe den (sml. Shiffrin, 2000; Tsai, 2014). Ud fra et autonomiperspektiv, hvor vi lægger vægt på at folk selv har kontrol over deres valg og præferencer, herunder at de er et resultat af deres egen rationelle overvejelser under rimeligt favorable omstændigheder, synes *tvunget aktivt valg* ganske problematisk. Så problematisk at modellen alt taget i betragtning fremstår mere problematisk end *opt-out*? Det er vanskeligt at sige, men da vi som antydnet ikke er specielt overbeviste af samtykkekritikken af *opt-out* (om end ikke er helt afvisende over for aspekter af denne) og samtidig ser problematiske aspekter ved *tvunget aktivt valg* (om end vi anerkender, at de skal belyses yderligere, for at vi kan blive klar over deres karakter og alvorlighed), lander vi dog på en forsigtig anbefaling, alt taget i betragtning, af *opt-out*. Én indvending hertil er, at tvangen udøves i forhold til et område af begrænset betydning for folk, og dermed er den involverede autonomikrænkelse begrænset (MacKay og Robinson, 2016). Man kunne tilføje, at man i nogle lande i andre sammenhænge tvinges til at foretage et valg – fx til at stemme – og at der i den forstand er præcedens for sådanne former for tvang (Chouhan og Draper, 2003). Et svar

hertil er dog for det første, at argumentet for den begrænsede karakter af nogle former for tvang er vanskeligt og i hvert fald kræver grundig argumentation for, at en given form for tvang er mindre alvorlig end andre (sml. Pedersen og Midtgaard, 2017). Endvidere er vi på baggrund af ovenstående bemærkning om vigtigheden af gunstige ikke-pressende omstændigheder for at foretage valg om organdonation eller ej skeptiske over for, om et sådant argument kan holde vand i denne case. Et andet forsøg kunne være at sige, at i lyset af det gode, der er på spil, synes omkostningen ved autonomikrænkelser i form af tvang acceptabel (Chouhan og Draper, 2003). Vi er faktisk ikke afvisende over for, at det er tilfældet, men hvis vi kan opnå det samme resultat *uden* tvang, som vi mener, der er gode grunde til at tro, at vi kan (nemlig ved *opt-out* modellen), så synes der – ud fra princippet om ”den mindst indgribende” politik – at være gode grunde til at undgå modellen, der involverer tvang.

Noter

1. Denne artikel blev præsenteret på workshoppen ”Lovens grænser” på Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet, august 2017. Vi har haft stor gavn af kommentarer fra Diddé Boisen Andersen, Lasse Nielsen, Jørn Sønderholm, Jens Damgaard Thaysen, Frej Klem Thomsen og to anonyme bedømmere.
2. Den omtales også som *formodet samtykke*, men vi opfatter den sidste betegnelse som uhensigtsmæssig, som forklaret senere.
3. Det betyder selvsagt ikke, at sådanne ændringer altid har denne effekt. Den walisiske overgang til aktivt fravalg er forbundet med en positiv udvikling på en række parametre men har ikke i løbet af de første to år ført til en stigning i donorer (Albertsen, 2018). Erfaringer fra Chile og Brasilien førte til et mærkbart fald i antallet af donationer og registrerede donorer (Csillag, 1998; Domínguez og Rojas, 2013; The Lancet Gastroenterology og Hepatology, 2017)
4. Det udelukker naturligvis ikke, at der kan være velfærd forbundet med at vide, at man potentielt hjælper andre efter sin død, og at det kan være en positiv sideeffekt ved puffepolitikken.
5. Vi diskuterer her frivilligt aktivt valg, hvor defaulten er opt-in. Hvis frivilligt aktivt valg kombineres med opt-out, synes den at have mange af de samme karakteristika som opt-out. Med hensyn til intentionen bag frivilligt aktivt valg og opt-in formoder vi ikke, at disse modeller er indført, eller plausibelt ønskes indført, for at skubbe borgere i retning af *ikke* at donere. De er snarere udtryk for et ønske om ikke at puffe borgerne i en bestemt retning.

Litteratur

- Abadie, Alberto og Sebastien Gay (2006). The impact of presumed consent legislation on cadaveric organ donation: a cross-country study. *Journal of Health Economics* 25 (4): 599–620.
- Albertsen, Andreas (2018). Deemed consent: Assessing the new opt-out approach to organ procurement in Wales. *Journal of Medical Ethics*.
- Blumenthal-Barby, J.S. (2013). Choice architecture: A mechanism for improving decisions while preserving liberty?, pp. 178–196 i Christian Coons and Michael Weber (red.), *Paternalism: Theory and practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Camerer, Colin et al. (2003). Regulation for conservatives: Behavioral economics and the case for “asymmetric paternalism”. *University of Pennsylvania Law Review* 151 (3): 1211–1254.
- Csillag, Claudio (1998). Brazil abolishes “presumed consent” in organ donation. *The Lancet* 352 (9137): 1367.
- Childress, James F. og Catharyn T. Liverman (red.) (2006). *Organ donation: Opportunities for action*. Washington, DC: National Academies Press.
- Chouhan, Priyanka og Heather Draper (2003). Modified mandated choice for organ procurement. *Journal of Medical Ethics* 29 (3): 157–162.
- Cotter, Hayley (2011). Increasing consent for organ donation: Mandated choice, individual autonomy, and informed consent. *Health Matrix* 21: 599.
- Domínguez, Javier og José Luis Rojas (2013). Presumed consent legislation failed to improve organ donation in Chile. *Transplantation Proceedings* 45 (4): 1316–1317.
- Gimbel, Ronald W. et al. (2003). Presumed consent and other predictors of cadaveric organ donation in Europe. *Progress in Transplantation* 13 (1): 17–23.
- Halpern, David (2016). *Inside the nudge unit: How small changes can make a big difference*. London: Penguin.
- Johnson, Eric J. og Daniel G. Goldstein (2004). Defaults and donation decisions. *Transplantation* 78 (12): 1713–1716.
- Kelly, Jamie (2013). Libertarian paternalism, utilitarianism, and justice, pp. 216–230 i Christian Coons and Michael Weber (red.), *Paternalism: Theory and practice*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Krekula, Linda Gyllström et al. (2009). From words to action – influence of two organ donation campaigns on knowledge and formal decision making. *Clinical transplantation* 23 (3): 343–350.
- Le Grand, Julian og Bill New (2015). *Government paternalism: Nanny state or helpful friend?* New Jersey: Princeton University Press.
- Li, Danyang, Zackary Hawley og Kurt Schnier (2013). Increasing organ donation via changes in the default choice or allocation rule. *Journal of Health Economics* 32 (6): 1117–1129.

- LSF 149 (1989). Forslag til lov om ligsyn, obduktion og transplantation m.v.
- MacKay, Douglas og Alexandra Robinson (2016). The ethics of organ donor registration policies: Nudges and respect for autonomy. *The American Journal of Bioethics* 16 (11): 3–12.
- Midtgaard, Søren Flinch (2014). Paternalisme, sundhedsfremme og lighed. *Politica* 14 (2): 170–186.
- Midtgaard, Søren Flinch (2016). Paternalism. *Oxford Research Encyclopedia of Politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Ministry of Health NZ (2016). Review of deceased organ donation and transplantation. *Ministry of Health NZ*, Online im Internet: URL: <http://www.health.govt.nz/our-work/hospitals-and-specialist-care/review-deceased-organ-donation-and-transplantation> (20.08.2017).
- Mossialos, Elias, Joan Costa-Font og Caroline Rudisill (2008). Does organ donation legislation affect individuals' willingness to donate their own or their relative's organs? Evidence from European Union survey data. *BMC Health Services Research* 8 (1).
- NHS Blood and Transplant (2017). *Organ Donation and Transplantation Activity Report 2016/17*. https://nhsbtdbe.blob.core.windows.net/umbraco-assets-corp/4657/ activity_report_2016_17.pdf
- Organdonor.dk (2016). Tal og statistik over organdonation i Danmark. *Organdonor.dk*, <http://organdonor.dk/tal-og-statistik/> (18.08.2017).
- Palmer, Melissa (2012). *Opt-out systems of organ donation: International evidence review*. Welsh Government Social Research.
- Pedersen, Viki M. L. og Soren Flinch Midtgaard (2017). Is anti-paternalism enough? *Political Studies*. doi.org/10.1177/0032321717734515
- Rithalia, A. et al. (2009). Impact of presumed consent for organ donation on donation rates: A systematic review. *BMJ* 338 (jan14 2): a3162–a3162.
- Rosenblum, Amanda M. et al. (2012a). The authority of next-of-kin in explicit and presumed consent systems for deceased organ donation: An analysis of 54 nations. *Nephrology Dialysis Transplantation* 27 (6): 2533–2546.
- Rosenblum, Amanda M. et al. (2012b). Worldwide variability in deceased organ donation registries: Variability in deceased organ donation registries. *Transplant International* 25 (8): 801–811.
- Scandiatriansplant (2017). Transplantation and waiting list figures 2016. http://www.scandiatriansplant.org/data/sctp_figures_2016_4Q.pdf
- Shepherd, Lee, Ronan E. O'Carroll og Eamonn Ferguson (2014). An international comparison of deceased and living organ donation/transplant rates in opt-in and opt-out systems: a panel study. *BMC Medicine* 12 (1).

- Shiffrin, Seana Valentine (2000). Paternalism, unconscionability doctrine, and accommodation. *Philosophy & Public Affairs* 29 (3): 205-250.
- Spital, Aaron (1995). Mandated choice: A plan to increase public commitment to organ donation. *JAMA: the journal of the American Medical Association*, 273 (6): 504–506.
- Spital, Aaron (1996). Mandated choice for organ donation: time to give it a try. *Annals of internal medicine* 125 (1): 66–69.
- Sundhedsstyrelsen (2016). *Organdonation 1995-2015. Danskernes viden, holdning og adfærd*. <https://www.sst.dk/da/udgivelser/2016/organdonation-1995-2015-danskeres-viden,-holdning-og-adfaerd>
- Sunstein, Cass R. (2015). *Why nudge? The politics of libertarian paternalism*. New Haven: Yale University Press. Storrs lectures on jurisprudence.
- Sunstein, Cass R. (2016). *The ethics of influence: Government in the age of behavioral science*. New York: Cambridge University Press. Cambridge studies in economics, choice, and society.
- Sunstein, Cass R. og Richard H. Thaler (2003). Libertarian paternalism is not an oxymoron. *The University of Chicago Law Review* 70 (4): 1159-1202.
- Thaler, Richard H. (2009). Opting in vs. opting out. *The New York Times*, 26. september.
- Thaler, Richard H. og Cass R. Sunstein (2009). *Nudge: Improving decisions about health, wealth and happiness*. London: Penguin Books.
- Thaysen, Jens Damgaard (2018). Lovens grænser, den sociale skævhed i valgdeltagelsen, og retfærdiggørelsen af stemmepligt. *Politica* 50 (2): 236-253.
- The Lancet Gastroenterology & Hepatology (2017). Increasing organ donation rates: is legislation enough? *The Lancet Gastroenterology & Hepatology* 2 (4): 235.
- Tsai, George (2014). Rational persuasion as paternalism. *Philosophy & Public Affairs* 42 (1): 78-112.
- U.S. Department of Health & Human Services (2016). <https://www.organdonor.gov/statistics-stories/statistics.html> (04.04.2017).
- van Dalen, Hendrik P. og Kène Henkens (2014). Comparing the effects of defaults in organ donation systems. *Social Science & Medicine* 106: 137–142.
- Veatch, Robert M. og Lainie Friedman Ross (2015). *Transplantation ethics*, 2. udg. Washington, DC: Georgetown University Press.
- Wilkinson, Martin (2011). *Ethics and the acquisition of organs*. Oxford: Oxford University Press.

Jens Damgaard Thaysen

Lovens grænser, den sociale skævhed i valgdeltagelsen, og retfærdiggørelsen af stemmepligt¹

Da valgdeltagelsen er uforholdsmæssigt lav blandt dårligt stillede borgere, vil indførelsen af en retslig forpligtigelse til at stemme føre til en større stigning i valgdeltagelsen blandt dårligt stillede borgere end blandt velstillede borgere. Derfor øger stemmepligt dårligt stillede borgeres politiske indflydelse. De to mest prominente argumenter for stemmepligt tager begge afsæt i denne velbegrundede empiriske påstand. Ifølge disse argumenter er stemmepligt retfærdiggjort på grund af de gode konsekvenser af at øge de dårligt stilledes politiske indflydelse. Det er imidlertid ikke muligt at retfærdiggøre at påbyde velstillede borgere at stemme med henvisning til, at det er ønskværdigt at hæve valgdeltagelsen blandt dårligt stillede borgere. Derfor slår begge argumenter fejl.

Denne artikel handler om retfærdiggørelsen af at gøre det lovpligtigt at stemme (herefter: stemmepligt). Der er stemmepligt i staten, S, hvis, og kun hvis, det i S enten er lovpligtigt for stemmeberettigede at stemme ved valg eller lovpligtigt for stemmeberettigede at møde op på valgstedet ved valg, og S håndhæver denne lov ved at straffe stemmeberettigede, der uden god grund² undlader at møde op på valgstedet ved valg (herefter: undlader at stemme).³ Denne artikel argumenterer for, at de to mest prominente argumenter for stemmepligt, retfærdighedsargumentet (Birch, 2009: 53, 133; Feeley, 1974; Lever, 2010; Lijphart, 1997) og repræsentativitetsargumentet (Brennan, 2014: 34; Engelen, 2007: 28; Feeley, 1974; Hill, 2014; Lijphart, 1997) begge er uholdbare.⁴ Dette skyldes, at begge argumenter indeholder empiriske præmisser, der er således, at hvis de alle er sande, så er stemmepligt mere omfattende end nødvendigt for at opnå formålet med at gøre det lovpligtigt at stemme, såfremt stemmepligt er retfærdiggjort med enten retfærdigheds- eller repræsentativitetsargumentet. Da det er et plausibelt og bredt anerkendt princip om lovens grænser, at *en straffelov kun er retfærdiggjort, hvis den ikke er mere omfattende end nødvendigt for at opnå dens formål* (Feinberg, 1984: 26; Husak, 2008: 153; Simester og Von Hirsch, 2011: 208), er argumenterne dermed uholdbare, hvis alle deres empiriske præmisser er sande. Er mindst én af disse præmisser falsk, er argumenterne per definition også uholdbare. Da enhver påstand enten er sand eller falsk, er retfærdigheds- og repræsentativitetsargumentet altså uholdbare uanset hvad.

Først argumenterer artiklen kort for, at vi bør acceptere princippet om, at straffelove kun er retfærdiggjorte, hvis de ikke er mere omfattende end nødvendigt for at opnå deres formål. Derefter introducerer artiklen retfærdigheds- og repræsentativitetsargumentet for stemmepligt og det empiriske grundlag for disse argumenter. Dernæst argumenteres der for, at hvis argumenternes empiriske præmisser er sande, og stemmepligt er retfærdiggjort med et retfærdigheds- eller repræsentativitetsargument, så vil en ikke-triviell andel af de stemmeberettigede fremme formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme. Efterfølgende argumenteres der for, at hvis en ikke-triviell andel af de stemmeberettigede fremmer formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme, så findes der et alternativ til stemmepligt, som både er mindre omfattende og fremmer formålet med stemmepligt mere effektivt.

Hvorfor er straffelove kun retfærdiggjorte, hvis de ikke er mere omfattende end nødvendigt for at opnå dets formål?

For at vi kan se, hvorfor vi bør acceptere princippet om, at en straffelov kun er retfærdiggjort, hvis den ikke er mere omfattende end nødvendigt for at opnå dens formål, må vi først afklare, hvad det vil sige, at en straffelov er mere omfattende end nødvendigt for at opnå dens formål. En lov, L_1 er mere omfattende end nødvendigt for at opnå dens formål, hvis et mindre omfattende alternativ til L_1 ville fremme formålet med L_1 mindst lige så effektivt (Husak, 2008: 154). En anden lov, L_2 er et alternativ til L_1 hvis, og kun hvis, L_2 og L_1 er gensidigt udelukkende, således at begge love ikke kan være gældende ret på samme tid. L_1 er mere omfattende end L_2 , hvis, og kun hvis, al adfærd, som er forbudt ifølge L_2 , også er forbudt ifølge L_1 , men noget af den adfærd, der er forbudt ifølge L_1 , ikke er forbudt ifølge L_2 . Stemmepligt indebærer, at det er lovpligtigt for alle stemmeberettigede at afgive deres stemme ved valg. Således vil en lov, der kun gør det lovpligtigt for *nogen* stemmeberettigede at stemme, eller almindelig stemmeret som vi kender det fra Danmark i dag, være mindre omfattende alternativer til stemmepligt. Princippet om, at straffelove kun er retfærdiggjorte, hvis de ikke er mere omfattende end nødvendigt for at opnå deres formål, indebærer derfor, at stemmepligt kun er retfærdiggjort, hvis formålet med stemmepligt bliver fremmet mere effektivt, hvis det er lovpligtigt for alle stemmeberettigede at stemme, end hvis det kun er lovpligtigt for nogen (eller slet ingen) stemmeberettigede at stemme. *Formål* skal i denne sammenhæng forstås således, at *formålet* med straffeloven, L_1 , er at fremme eller beskytte det gode, L_1 er retfærdiggjort i kraft af at opnå. Formålet med stemmepligt er således ikke blot at få flere stemmeberettigede til at afgive deres stemme men skal i stedet findes i de argumenter, hvormed indførelsen af stemmepligt er retfærdig-

gjort. Formålet med stemmepligt er dermed relativt til, hvordan stemmepligt er blevet retfærdiggjort. Af den grund må en nærmere bestemmelse af, hvad det vil sige at fremme formålet med stemmepligt effektivt, såfremt stemmepligt er retfærdiggjort med retfærdigheds- eller repræsentativitetsargumentet, også vente, til efter disse argumenter for stemmepligt er blevet gennemgået i næste sektion.

Før vi går videre, må vi dog først klargøre, hvorfor vi bør acceptere princippet om, at straffelove kun er retfærdiggjorte, hvis de ikke er mere omfattende end nødvendigt for at opnå deres formål. Princippet bliver ofte begrundet som følger. Hvis en straffelov, L, forbyder handlingen, H, så forpligter L på forudsigelig vis staten til at straffe enhver borger, der foretager H uden god grund⁵ (Simester og Von Hirsch, 2011: 9-10). Derfor er L kun retfærdiggjort, hvis det er retfærdiggjort at straffe enhver borger, der foretager H uden god grund (Husak, 2008: 78). Hvis L kun er retfærdiggjort, hvis det er retfærdiggjort at straffe enhver borger, der foretager H uden god grund, så er L kun retfærdiggjort, hvis formålet med L, F, og den korrekte teori om straf, T, tilsammen retfærdiggør at straffe enhver borger, der foretager H uden god grund. Hvis L er mere omfattende end nødvendigt for at opnå dens formål, så er der nogen borgere, der foretager H uden god grund, men som F og T ikke i fællesskab kan retfærdiggøre at straffe. Derfor er L ikke retfærdiggjort, hvis L er mere omfattende end nødvendigt for effektivt at opnå dens formål. Grunden til, at straffelove, der er mere omfattende end nødvendigt for effektivt at opnå deres formål, ikke er retfærdiggjorte, er altså kort sagt, at sådanne love på forudsigelig vis forpligter staten til at straffe borgere, som staten ikke kan retfærdiggøre at straffe.

Det egalitære forskelsargument, retfærdighedsargumentet og repræsentativitetsargumentet

Det empiriske grundlag for både retfærdigheds- og repræsentativitetsargumentet for at indføre stemmepligt er som følger (Hill, 2014; Lijphart, 1997). Valgdeltagelsen er socialt skæv i den forstand, at det primært er stemmeberettigede med lav socioøkonomisk status, der undlader at stemme (Hill, 2014: 132; Lijphart, 1997). Denne sociale skævhed i valgdeltagelsen forstærkes i takt med, at valgdeltagelsen falder (Hill, 2014: 132; Lijphart, 1997). Regeringer er mere lydøre over for de politiske præferencer hos grupper, hvor valgdeltagelsen er høj (Feeley, 1974: 240; Hill, 2014: 137-141; Lijphart, 1997: 4). Grundet den sociale skævhed i valgdeltagelsen medfører lav deltagelse derfor, at den førte politik er længere fra de politiske præferencer, der er typiske for stemmeberettigede med lav socioøkonomisk status, og tættere på de politiske præferencer, der er typiske for stemmeberettigede med høj socioøkonomisk status, end den

ville være, hvis politikerne var lige lydhøre over for alle stemmeberettigedes politiske præferencer (Feeley, 1974: 240; Hill, 2014: 137-141; Lijphart, 1997: 4). Stemmeberettigede med lav socioøkonomisk status er mere tilbøjelige til at foretrække en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed (Lever, 2010: 901; Lijphart, 1997: 4). Hvis det gøres lovpligtigt at stemme, så stiger valgdeltagelsen, og den bliver mindre socialt skæv (Birch, 2009: 95; Lijphart, 1997).

Dermed fører stemmepligt til, at en større andel af stemmerne kommer fra stemmeberettigede med lav socioøkonomisk status. Derfor fører stemmepligt også til, at en større andel af stemmerne kommer fra stemmeberettigede, der foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed. Dette fører så til bedre valgresultater for egalitaristiske partier, og/eller til at partier generelt bliver mere tilbøjelige til at støtte en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed, siden fordelene ved at appellere til vælgere med en præference for politikker, der fører til mere social og økonomisk lighed, bliver større (Birch, 2009: 128-133; Feeley, 1974: 240; Hill, 2014: 137-141; Lijphart, 1997). Der viser sig da også at være evidens for, at stemmepligt er forbundet med reduceret økonomisk ulighed (i Europa og Latin Amerika) og reduceret korrupsion (Birch, 2009: 133), mens høj valgdeltagelse er forbundet med mere støtte til venstreorienterede partier, mere generøse offentlige velfærdsydelser og større grad af omfordeling (Hill, 2014: 137-140; Lijphart, 1997: 5).

Der er dermed belæg for holdbarheden af følgende argument for, at stemmepligt fører til mere social og økonomisk lighed, fordi der både er systematisk forskel i socioøkonomisk status⁶ mellem stemmeberettigede, der stemmer, hvis, og kun hvis der er stemmepligt (herefter: modvillige vælgere), og stemmeberettigede, der altid stemmer (herefter: velvillige vælgere)⁷; og systematiske forskelle i politisk orientering mellem stemmeberettigede med lav socioøkonomisk status (herefter: fattige vælgere) og stemmeberettigede med høj socioøkonomisk status (herefter: rige vælgere):

1. En større andel af modvillige vælgere end af velvillige vælgere er fattige vælgere, og en større andel af fattige vælgere end rige vælgere foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed.
2. Hvis en større andel af modvillige vælgere end af velvillige vælgere er fattige vælgere, og en større andel af fattige vælgere end rige vælgere foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed, så foretrækker en større andel af modvillige vælgere end af velvillige vælgere en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed.

3. Hvis en større andel af modvillige vælgere end af velvillige vælgere foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed, så fører stemmepligt til mere social og økonomisk lighed.
4. En større andel af modvillige vælgere end af velvillige vælgere foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed (1, 2, $\rightarrow E$).
5. Stemmepligt fører til mere social og økonomisk lighed (3, 4, $\rightarrow E$).

Kald dette argument *det egalitære forskelsargument*. Både retfærdighedsargumentet og repræsentativitetsargumentet bygger oven på det egalitære forskelsargument.

Ifølge retfærdighedsargumentet er stemmepligt retfærdiggjort, fordi den øgede sociale og økonomiske lighed, som stemmepligt fører til, er et udtryk for en mere substantielt retfærdig fordeling af samfundets goder (Birch, 2009: 53, 133; Feeley, 1974; Lijphart, 1997). Revideres retfærdighedsargumentet, så det tager højde for princippet om, at straffelove kun er retfærdiggjorte, hvis de ikke er mere omfattende end nødvendigt for at opnå deres formål, fortsætter argumentet på følgende måde efter det egalitære forskelsargument:

6. Hvis stemmepligt fører til mere social og økonomisk lighed, så fører stemmepligt til en mere retfærdig fordeling af samfundets goder.
7. Hvis stemmepligt fører til en mere retfærdig fordeling af samfundets goder, og ingen mindre omfattende alternativer til stemmepligt fremmer en mere retfærdig fordeling af samfundets goder lige så effektivt, så er stemmepligt retfærdiggjort.
8. Ingen mindre omfattende alternativer til stemmepligt fremmer en mere retfærdig fordeling af samfundets goder lige så effektivt
9. Stemmepligt fører til en mere retfærdig fordeling af samfundets goder (5, 6, $\rightarrow E$)
10. Stemmepligt fører til en mere retfærdig fordeling af samfundets goder, og ingen mindre omfattende alternativer til stemmepligt fremmer en mere retfærdig fordeling af samfundets goder lige så effektivt (8, 9, &I)
11. Stemmepligt er retfærdiggjort (7, 10, $\rightarrow E$)⁸

Hvis stemmepligt er retfærdiggjort med et retfærdighedsargument, er formålet med stemmepligt at opnå en mere retfærdig fordeling af samfundets goder. Stemmepligt fremmer dette formål ved at føre til mere social og økonomisk lighed, så længe fordelingen af samfundets goder er mere ulige, end den ville være, hvis den var retfærdig.

Ifølge repræsentativitetsargumentet er stemmepligt retfærdiggjort, fordi det faktum, at stemmepligt fører til mere social og økonomisk lighed, er udtryk

for, at stemmepligt fører til en politik, der er tættere på den politik, der ville blive ført, hvis regeringen var lige så lydør over for de politiske præferencer hos fattige vælgere som de politiske præferencer hos rige vælgere (Feeley, 1974; Hill, 2014; Lijphart, 1997). Kald ”den politik, der ville blive ført, hvis regeringen var lige så lydør over for de politiske præferencer hos fattige vælgere som de politiske præferencer hos rige vælgere” for *P-politikken*. Revideres repræsentativitetsargumentets, så det tager højde for princippet om, at straffelove kun er retfærdiggjorte, hvis de ikke er mere omfattende end nødvendigt for at opnå deres formål, fortsætter argumentet på følgende måde efter det egalitære forskelsargument:

- 6*) Hvis stemmepligt fører til en politik tættere på P-politikken, og ingen mindre omfattende alternativer til stemmepligt fremmer en politik tættere på P-politikken lige så effektivt, så er stemmepligt retfærdiggjort.
- 7*) Hvis en større andel af modvillige vælgere end af velvillige vælgere er fattige vælgere, og en større andel af fattige vælgere end rige vælgere foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed, så fører stemmepligt til en politik tættere på P-politikken, hvis stemmepligt fører til mere social og økonomisk lighed.
- 8*) Ingen mindre omfattende alternativer til stemmepligt fremmer en politik tættere på P-politikken lige så effektivt.
- 9*) Stemmepligt fører til en politik tættere på P-politikken, hvis stemmepligt fører til mere social og økonomisk lighed (1, 7* \rightarrow E).
- 10*) Stemmepligt fører til en politik tættere på P-politikken (5, 8*, \rightarrow E).
- 11*) Stemmepligt fører til en politik tættere på P-politikken, og ingen mindre omfattende alternativer til stemmepligt fremmer en politik tættere på P-politikken lige så effektivt (8*, 10*, &I).
- 12*) Stemmepligt er retfærdiggjort (6*, 11*, \rightarrow E).⁹

Hvis stemmepligt er retfærdiggjort med repræsentativitetsargumentet, er formålet med stemmepligt at føre til en politik, der er tættere på P-politikken. Stemmepligt fremmer dette formål ved at hæve andelen af stemmer, der kommer fra fattige vælgere, så længe forholdet mellem andelen af stemmer, der kommer fra fattige vælgere, og andelen af stemmer, der kommer fra rige vælgere, er således, at regeringen fører en politik, der er længere fra fattige vælgers foretrukne politik og tættere på rige vælgers foretrukne politik end P-politikken.

Det er værd at bemærke, at retfærdigheds- og repræsentativitetsargumentet er gensidigt forstærkende. Retfærdighedsargumentet afhjælper bekymringer

om, hvorvidt det nu også ville være godt, hvis regeringen var lige så lydhør over for fattige vælgeres politiske præferencer som rige vælgeres politiske præferencer, mens repræsentativitetsargumentet afhjælper bekymringer om, hvorvidt det er foreneligt med et proceduralistisk demokratiideal at retfærdiggøre en ændring af valgsystemet med, at det vil føre til bestemte substantielle resultater (cf. Brennan, 2014: 54).

Både retfærdighedsargumentets og repræsentativitetsargumentets konklusion hviler på 5), som hævder, at stemmepligt fører til mere social og økonomisk lighed. Dermed afhænger begge argumenters konklusion af, at stemmepligt rent faktisk fører til mere social og økonomisk lighed. Selvom det er logisk muligt, at dette kunne være tilfældet, af andre grunde end at præmisserne i det egalitære forskelsargument er sande,¹⁰ fremgik det ovenfor, at fortalere for stemmepligt begrundet påstanden om, at stemmepligt fører til mere social og økonomisk lighed med, at det egalitære forskelsarguments præmisser er sande. Dette skyldes antageligvis, at der er solidt empirisk belæg for, at det egalitære forskelsargument er holdbart, mens alternative forklaringer på, hvorfor stemmepligt skulle føre til mere social og økonomisk lighed, må hvile på empiriske påstande, der i bedste fald er spekulative. Således indgår alle det egalitære forskelsarguments præmisser som empiriske præmisser i både retfærdigheds- og repræsentativitetsargumentet. Hvis mindst én af disse præmisser er falske, så er hverken retfærdigheds- eller repræsentativitetsargumentet holdbart. Resten af artiklen vil argumentere for, at hvis alle præmisserne derimod er sande, vil et mindre omfattende alternativ til stemmepligt både fremme en mere retfærdig fordeling af samfundets goder mindst lige så effektivt som stemmepligt og fremme en politik tættere på P-politikken mindst lige så effektivt som stemmepligt. Dermed er det enten tilfældet, at mindst én af præmisserne fra det egalitære forskelsargument er falske, eller at 8), som hævder, at ingen mindre omfattende alternativer til stemmepligt fremmer en mere retfærdig fordeling af samfundets goder lige så effektivt, og 8)*, som hævder, at ingen mindre omfattende alternativer til stemmepligt fremmer en politik tættere på P-politikken lige så effektivt, begge er falske. I begge tilfælde vil hverken retfærdigheds- eller repræsentativitetsargumentet være holdbart.

Første led i at vise, at 8) og 8*) er falske, hvis det egalitære forskelsarguments præmisser er sande, er at vise, at en ikke-triviel andel af de stemmeberettigede fremmer formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme, såfremt stemmepligt er retfærdiggjort med enten retfærdigheds- eller repræsentativitetsargumentet. Dette vil blive gjort i næste sektion.

Sofavælgere og formålet med stemmepligt

I sidste sektion så vi nærmere på hhv. retfærdigheds- og repræsentativitetsargumentet for stemmepligt, og hvad der kunne siges at være formålet med stemmepligt, såfremt stemmepligt blev begrundet med et af disse to argumenter. Dermed er vi nu klar til at se, hvorfor en ikke-triviell andel af de stemmeberettigede fremmer formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme, såfremt stemmepligt er retfærdiggjort med retfærdighedsargumentet eller repræsentativitetsargumentet, hvilket er, hvad denne sektion vil argumentere for. Først argumenteres der for, at en ikke-triviell andel af de stemmeberettigede fremmer formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme, såfremt stemmepligt er retfærdiggjort med retfærdighedsargumentet. Dernæst argumenteres der for, at det samme gør sig gældende, hvis stemmepligt er retfærdiggjort med repræsentativitetsargumentet.

Retfærdighedsargumentet

Som nævnt ovenfor er formålet med stemmepligt at opnå en mere retfærdig fordeling af samfundets goder, hvis stemmepligt er begrundet med retfærdighedsargumentet. Stemmepligt fremmer dette formål ved at føre til mere social og økonomisk lighed, så længe fordelingen af samfundets goder er mere ulige end en retfærdig fordeling.

Hver gang en stemmeberettiget stemmer på et parti, øger hun marginalt sandsynligheden for, at den førte politik vil nærme sig partiets foretrukne politiske linje, mens hun, alt andet lige, reducerer sandsynligheden for, at den førte politik vil nærme sig en modsatrettet politisk linje (Brennan, 2011: 2-3).¹¹ Hvis stemmepligt fører til mere social og økonomisk lighed, fordi det egalitære forskelsargumentets præmisser er sande, så fremmer stemmepligt social og økonomisk lighed, fordi stemmepligt fører til, at en større andel af stemmerne kommer fra stemmeberettigede, som foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed. En stigning i andelen af stemmer, der kommer fra stemmeberettigede, som foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed, kan føre til mere social og økonomisk lighed på mindst to måder. For det første kan det påvirke valgresultaterne, således at en større andel af stemmerne går til de partier, hvis foretrukne politik fremmer social og økonomisk lighed mest. For det andet kan det påvirke partiernes foretrukne politik, således at partier på tværs af det politiske spektrum justerer deres foretrukne politik i retning af en, der fremmer social og økonomisk lighed mere. Dette skyldes, at fordelingen ved at appellere til stemmeberettigede, der foretrækker politikker, der fører til mere social og økonomisk lighed, bliver større.

Antag at stemmeberettigede kan stemme på tre partier, De Konservative, De Liberale, og De Demokratiske Socialister, samt at De Konservatives foretrukne politik fremmer social og økonomisk lighed mindre end De Liberales foretrukne politik, men De Liberales foretrukne politik fremmer social og økonomisk lighed mindre end De Demokratiske Socialisters foretrukne politik.¹² I så fald har hver stemme følgende indvirkning på social og økonomisk lighed. Hver stemme på De Konservative øger sandsynligheden for, at den førte politik fremmer social og økonomisk lighed mindre end De Liberales og De Demokratiske Socialisters foretrukne politik, og reducerer sandsynligheden for, at den førte politik fremmer social og økonomisk lighed mere end De Konservatives foretrukne politik. Hver stemme på De Liberale øger sandsynligheden for, at den førte politik fremmer social og økonomisk lighed mere end De Konservatives og mindre end De Demokratiske Socialisters foretrukne politik, og reducerer sandsynligheden for, at den førte politik fremmer social og økonomisk lighed mere eller mindre end De Liberales foretrukne politik. Hver stemme på De Demokratiske Socialister øger sandsynligheden for, at den førte politik fremmer social og økonomisk lighed mere end De Liberales og De Konservatives foretrukne politik, og reducerer sandsynligheden for, at den førte politik fremmer social og økonomisk lighed mindre end De Demokratiske Socialisters foretrukne politik. Sofavælgere påvirker derimod ikke sandsynligheden for, at den førte politik vil nærme sig nogen af de tre partiers foretrukne politik. Stemmeberettigede synes derfor at fremme social og økonomisk lighed mere ved at undlade at stemme end ved at stemme på De Konservative, men mindre end ved at stemme på De Demokratiske Socialister.

Hvis ingen, eller blot et trivielt antal, af de stemmeberettigede stemmer på De Konservative, vil stemmeberettigede fremme social og økonomisk lighed mere ved at undlade at stemme end ved at stemme på De Liberale. Det skyldes, at stemmer på De Liberale i så fald kun øger sandsynligheden for, at den førte politik fremmer social og økonomisk lighed mindre end De Demokratiske Socialisters foretrukne politik, og reducerer sandsynligheden for, at den førte politik fremmer social og økonomisk lighed mere end De Liberales foretrukne politik uden at øge sandsynligheden for, at den førte politik fremmer social og økonomisk lighed mere end De Konservatives foretrukne politik, eller reducere sandsynligheden for, at den førte politik fremmer social og økonomisk lighed mindre end De Liberales politik. Hvis ingen stemmer på De Konservative, er der nemlig ikke nogen realistisk chance for, at den førte politik vil nærme sig De Konservatives foretrukne politik eller nogen anden politik, der fremmer social og økonomisk lighed mindre end De Liberales foretrukne politik. Hvis ingen, eller blot et trivielt antal af stemmeberettigede, stemmer på De Konser-

vative eller De Liberale, er det ikke muligt for stemmepligt at fremme social og økonomisk lighed ved at påvirke valgresultater, da alle stemmer i så fald i forvejen gik til partiet, hvis foretrukne politik fremmer social og økonomisk lighed mest. Hvis stemmepligt fører til mere social og økonomisk lighed, fordi en stigning i andelen af stemmeberettigede, der foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed, fører til, at en større andel af stemmerne går til de partier, hvis foretrukne politik fremmer social og økonomisk lighed mest, vil et ikke-trivielt antal stemmeberettigede altså fremme social og økonomisk lighed ved at undlade at stemme.

Hvad så hvis stemmepligt fører til mere social og økonomisk lighed, fordi en stigning i andelen af stemmeberettigede, der foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed, påvirker partiernes foretrukne politik? Dette kunne tænkes at være tilfældet, fordi fordelene ved at appellere til stemmeberettigede, der foretrækker politikker, der fører til mere social og økonomisk lighed, bliver større, og partierne derfor justerer deres foretrukne politik i retning af en, der fremmer social og økonomisk lighed mere. I så fald vil stemmeberettigede, der ikke foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed, øge andelen af stemmer, der kommer fra stemmeberettigede, der foretrækker mere social og økonomisk lighed ved at undlade at stemme. Dette vil gøre det endnu mere fordelagtigt for partierne at appellere til stemmeberettigede, der foretrækker politikker, der fører til mere social og økonomisk lighed. Dermed vil stemmeberettigede, der ikke foretrækker politikker, der fører til mere social og økonomisk lighed, fremme social og økonomisk lighed ved at undlade at stemme. Hvad så hvis alle undtagen et trivielt antal stemmeberettigede foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed? I så fald vil fordelene ved at appellere til stemmeberettigede, der foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed, allerede være så store, at det ikke er muligt for stemmepligt at fremme social og økonomisk lighed ved yderligere at øge fordelene ved at appellere til stemmeberettigede, der foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed. Hvis stemmepligt fører til mere social og økonomisk lighed, fordi en stigning i andelen af valgberettigede, der foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed, påvirker partiprogrammer, således at partier på tværs af det politiske spektrum justerer deres foretrukne politik i retning af en politik, der fremmer social og økonomisk lighed mere, vil der altså være et ikke-trivielt antal stemmeberettigede, der fremmer social og økonomisk lighed ved at undlade at stemme.

Uanset om stemmepligt fører til mere social og økonomisk lighed, fordi en stigning i andelen af stemmer, der kommer fra stemmeberettigede, der fore-

trækker social og økonomisk lighed, påvirker valgresultaterne, eller fordi det påvirker partiernes foretrukne politik, vil et ikke-trivielt antal stemmeberettigede altså fremme social og økonomisk lighed ved at undlade at stemme, hvis det egalitære forskelsargumentets præmisser er sande. Hvis stemmepligt er begrundet med retfærdighedsargumentet, så er formålet med stemmepligt at føre til en mere retfærdig fordeling af samfundets goder ved at føre til mere social og økonomisk lighed. Altså vil et ikke-trivielt antal stemmeberettigede fremme formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme, hvis det egalitære forskelsargumentets præmisser er sande, og stemmepligt er begrundet med retfærdighedsargumentet.

Repræsentativitetsargumentet

Hvis stemmepligt er begrundet med et repræsentativitetsargument, så er formålet med stemmepligt at føre til en politik tættere på P-politikken. Stemmepligt fremmer dette formål ved at øge andelen af stemmer, der kommer fra fattige vælgere, så længe forholdet mellem andelen af stemmer, der kommer fra fattige vælgere, og andelen af stemmer, der kommer fra rige vælgere, er således, at regeringen fører en politik, der er tættere på rige vælgers foretrukne politik og længere fra fattige vælgers foretrukne politik end P-politikken.

Antag først at den eneste grund til, at regeringen fører en politik, der er tættere på rige vælgers foretrukne politik og længere fra fattige vælgers foretrukne politik end P-politikken, er, at valgdeltagelsen er lavere blandt fattige vælgere end blandt rige vælgere. I så fald ville regeringen føre en P-politik, hvis valgdeltagelsen var lige så høj blandt fattige vælgere som blandt rige vælgere. Siden dette ville være tilfældet, hvis valgdeltagelsen var 100 pct., kan det synes, at alle stemmeberettigede rent faktisk ville fremme formålet med stemmepligt ved at stemme, såfremt stemmepligt er retfærdiggjort med et repræsentativitetsargument. Imidlertid er det ikke nødvendigt, at alle stemmer for, at valgdeltagelsen bliver lige høj blandt fattige og rige vælgere. Der er samme grad af overensstemmelse mellem valgdeltagelsen blandt fattige og rige vælgere, hvis 9 pct. af begge grupper stemmer, som hvis 99 pct. af begge grupper stemmer. Hvis valgdeltagelsen er lavere blandt fattige end blandt rige vælgere, vil rige vælgere derfor gøre mere for at sikre, at valgdeltagelsen er lige høj blandt fattige og rige vælgere ved at undlade at stemme.

Hertil vil fortalernes for stemmepligt antageligvis påpege, at hvis det gøres lovpligtigt at stemme, så vil næsten alle fattige vælgere stemme. Antallet af rige stemmeberettigede, der gør mere for at sikre, at valgdeltagelsen er lige høj blandt rige og fattige vælgere ved at undlade at stemme, vil derfor være trivielt såfremt det er lovpligtigt at stemme. Problemet med dette argument er, at på

trods af at stemmepligt er et effektivt middel til at hæve valgdeltagelsen, så er det en tilsnigelse at påstå, at stemmepligt får næsten alle til at stemme.¹³ Selvom stemmepligt kraftigt reducerer den sociale skævhed i valgdeltagelsen, vedbliver valgdeltagelsen ydermere ofte med at være lavere blandt fattige end blandt rige vælgere, selv hvis der indføres stemmepligt (Lijphart, 1997: 3). Derfor vil der stadig være et ikke-trivielt antal rige vælgere, der gør mere for at sikre, at valgdeltagelsen er lige høj blandt rige og fattige vælgere ved at undlade at stemme, selvom det er lovpligtigt at stemme. Hvis formålet med stemmepligt er at få regeringen til at føre en politik, der er tættere på P-politikken, så fremmer en ikke-trivielt andel af de stemmeberettigede altså formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme, selv hvis den eneste grund til, at regeringen ikke fører en sådan politik, er, at valgdeltagelsen er lavere blandt fattige vælgere end blandt rige vælgere.

Desuden er der ingen grund til at tro, at den eneste grund til, at der bliver ført en politik, der er tættere på rige vælgeres foretrukne politik og længere fra fattige vælgeres foretrukne politik end P-politikken, er, at valgdeltagelsen er lavere blandt fattige vælgere end blandt rige vælgere. Der er nemlig evidens for, at politikere er op mod seks gange mere lydhøre over for rige vælgere end over for fattige vælgere. Denne forskel kan ikke forklares alene med, at valgdeltagelsen blandt fattige vælgere er lavere end blandt rige vælgere (Brennan, 2014: 47-48; Hill, 2014: 139). Det tyder altså på, at der stadig ville blive ført en politik, der var tættere på rige vælgeres foretrukne politik og længere fra fattige vælgeres foretrukne politik end P-politikken, hvis valgdeltagelsen var lige så høj blandt fattige vælgere som blandt rige vælgere. I så fald vil den førte politik være nærmere P-politikken, hvis valgdeltagelsen er lavere blandt rige vælgere end blandt fattige vælgere, end hvis valgdeltagelsen er lige høj i begge grupper. Hvis dette er tilfældet, så får rige vælgere den førte politik til at nærme sig P-politikken ved at undlade at stemme, indtil valgdeltagelsen blandt fattige vælgere er så meget højere end valgdeltagelsen blandt rige vælgere, at det kompenserer for graden, i hvilken den førte politik er tættere på rige vælgeres foretrukne politik og længere fra fattige vælgeres foretrukne politik end P-politikken, af grunde der ikke har noget med den relative valgdeltagelse blandt fattige og rige vælgere at gøre. Hvis formålet med stemmepligt er at få den førte politik til at nærme sig P-politikken, fremmer et ikke-trivielt antal rige vælgere altså formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme, selv hvis alle fattige vælgere stemmer.

Hvis stemmepligt er retfærdiggjort med et repræsentativitetsargument, vil rige vælgere fremme formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme, så længe forholdet mellem andelen af stemmer, der kommer fra fattige vælgere, og andelen af stemmer, der kommer fra rige vælgere, er således, at den førte politik

er tættere på rige vælgeres foretrukne politik og længere fra fattige vælgeres foretrukne politik end P-politikken. Uanset om dette kun er tilfældet, så længe valgdeltagelsen er lavere blandt fattige vælgere end blandt rige vælgere, eller vil være tilfældet indtil valgdeltagelsen er markant højere blandt fattige vælgere end blandt rige vælgere, vil et ikke-trivielt antal rige vælgere fremme formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme, hvis stemmepligt er retfærdiggjort med et repræsentativitetsargument, og det egalitære forskelsargumentets præmisser er sande.

Hvis nogen sofavælgere fremmer formålet med stemmepligt, så er stemmepligt for omfattende

Sidste sektion argumenterede for, at hvis stemmepligt er begrundet med retfærdighedsargumentet eller repræsentativitetsargumentet, så vil en ikke-trivielt andel af de stemmeberettigede fremme formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme. Denne sektion argumenterer for, at hvis en ikke-trivielt andel af de stemmeberettigede fremmer formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme, og der er større chance for, at en stemmeberettiget fremmer formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme, hvis hun har et bestemt identificerbart træk, såsom høj socioøkonomisk status, så findes der et mindre omfattende alternativ, som ville fremme formålet med stemmepligt mindst lige så effektivt. Hvis stemmepligt er begrundet med retfærdigheds- eller repræsentativitetsargument, og præmisserne fra det egalitære forskelsargument er sande, er stemmepligt derfor mere omfattende end nødvendigt for at fremme dets formål. Dermed er retfærdigheds- og repræsentativitetsargumentet begge uholdbare, da førstnævnte hviler på 8), som hævder, at ingen mindre omfattende alternativer til stemmepligt fremmer en mere retfærdig fordeling af samfundets goder lige så effektivt, og sidstnævnte hviler på 8)*, som hævder, at ingen mindre omfattende alternativer til stemmepligt fremmer en politik tættere på P-politikken lige så effektivt, og begge disse præmisser viser sig at være falske.

Stemmepligt påbyder alle stemmeberettigede at stemme og forbyder dermed alle stemmeberettigede at undlade at stemme. Sidste sektion viste, at hvis stemmepligt er begrundet med retfærdighedsargumentet eller repræsentativitetsargumentet, og det egalitære forskelsargumentets præmisser er sande, så fremmer en ikke-trivielt andel af de stemmeberettigede formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme. Hvis stemmepligt er begrundet med retfærdighedsargumentet, så fremmer stemmeberettigede, der ikke foretrækker mere social og økonomisk lighed, formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme. Hvis stemmepligt er begrundet med repræsentativitetsargumentet, så fremmer rige vælgere formålet med stemmepligt ved ikke at stemme, indtil forholdet mellem

valgdeltagelsen blandt fattige vælgere og rige vælgere er således, at der vil blive ført en P-politik. I begge tilfælde forbyder stemmepligt altså noget adfærd, som formålet med stemmepligt ikke bliver fremmet af at forhindre, såfremt det egalitære forskelsargumentets præmisser er sande.

Dette betyder ikke nødvendigvis, at stemmepligt er mere omfattende end nødvendigt for at fremme dens formål, da det godt kan være tilfældet, at stemmepligt forbyder noget adfærd, som formålet med stemmepligt ikke bliver fremmet af at forhindre, selvom intet mindre omfattende alternativ til stemmepligt ville fremme formålet med stemmepligt mindst lige så effektivt. Dette kan eksempelvis skyldes, at det ikke er muligt på forhånd at vide, hvilke stemmeberettigede der fremmer formålet med stemmepligt ved at stemme, og hvilke stemmeberettigede der fremmer formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme. I så fald er det ikke muligt at designe en lov, der gør det lovpligtigt at stemme for stemmeberettigede, der fremmer formålet med stemmepligt ved at stemme, uden også at gøre det lovpligtigt at stemme for stemmeberettigede, der fremmer formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme.

Hvis stemmepligt er begrundet med retfærdighedsargumentet eller repræsentativitetsargumentet, og det egalitære forskelsargumentets præmisser er sande, ved vi imidlertid, at en større andel af rige vælgere end af fattige vælgere vil fremme formålet med stemmepligt ved at undlade at stemme, hvilket medfører, at følgende alternativ til stemmepligt både er mindre omfattende og fremmer formålet med stemmepligt mere effektivt end stemmepligt:

A_1 : Det er enten lovpligtigt for fattige vælgere at stemme ved valg eller lovpligtigt for fattige vælgere at møde op på valgstedet ved valg. Fattige vælgere, der uden god grund undlader at møde op på valgstedet ved valg, straffes af staten.¹⁴

Uanset hvad der er formålet med stemmepligt, er A_1 mindre omfattende end stemmepligt, fordi A_1 kun påbyder fattige vælgere, frem for alle stemmeberettigede, at stemme. A_1 giver fattige vælgere et lige så stærkt incitament til at stemme som stemmepligt, mens A_1 i modsætning til stemmepligt ikke giver rige vælgere noget incitament til at stemme. Derfor øger A_1 andelen af stemmer, der kommer fra fattige vælgere mere end stemmepligt. Hvis stemmepligt er begrundet med et repræsentativitetsargument, så er formålet med stemmepligt at hæve andelen af stemmer, der kommer fra fattige vælgere, indtil forholdet mellem andelen af stemmer, der kommer fra fattige vælgere, og andelen af stemmer, der kommer fra rige vælgere, er således, at regeringen vil føre en P-politik. Siden A_1 hæver andelen af stemmer, der kommer fra fattige vælgere, mere end stemmepligt, er A_1 et mere effektivt middel til at fremme dette formål end

stemmepligt. Hvis stemmepligt er begrundet med retfærdighedsargumentet, så er formålet med stemmepligt at føre til en mere retfærdig fordeling af samfundets goder ved at føre til mere social og økonomisk lighed. Hvis det egalitære forskelsargumentets præmisser er sande, så foretrækker en større andel af fattige vælgere end rige vælgere en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed. Hvis en større andel af fattige vælgere end rige vælgere foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed, og A_1 øger andelen af stemmer, der kommer fra fattige vælgere mere end stemmepligt, så fremmer A_1 social og økonomisk lighed mere end stemmepligt. Derfor er A_1 også et mindre omfattende og mere effektivt middel til at fremme dette formål end stemmepligt. Uanset om stemmepligt er begrundet med et retfærdigheds- eller et repræsentativitetsargument, er A_1 altså et mindre omfattende og mere effektivt middel til at fremme formålet med stemmepligt, hvis det egalitære forskelsargumentets præmisser er sande. Hvis stemmepligt er begrundet med enten retfærdigheds- eller repræsentativitetsargumentet, og det egalitære forskelsargumentets præmisser er sande, er stemmepligt altså mere omfattende end nødvendigt for effektivt at fremme formålet med stemmepligt.

Konklusion

Præmisserne fra det egalitære forskelsargument indgår både i retfærdighedsargumentet og i repræsentativitetsargumentet. Hvis alle præmisserne fra det egalitære forskelsargument er sande, så hviler retfærdighedsargumentet på en falsk præmis om, at intet mindre omfattende alternativ til stemmepligt vil fremme en mere retfærdig fordeling af samfundets goder lige så effektivt, mens repræsentativitetsargumentet hviler på en falsk præmis om, at intet mindre omfattende alternativ til stemmepligt vil fremme en politik, der er tættere på den politik, der ville blive ført, hvis regeringen var lige så lydør over for de politiske præferencer hos fattige vælgere som over for de politiske præferencer hos rige vælgere, lige så effektivt. Retfærdigheds- og repræsentativitetsargumenterne har dermed begge en konklusion, der hviler på mindst én falsk præmis, uanset om præmisserne fra det egalitære forskelsargument er sande eller falske. Derfor er begge argumenter uholdbare og ude af stand til at retfærdiggøre stemmepligt.

Det grundlæggende problem med både retfærdigheds- og repræsentativitetsargumentet er, at de forsøger at begrunde stemmepligt for alle med, at det er ønskværdigt, at flere fattige vælgere stemmer. Imidlertid er ikke alle stemmeberettigede fattige. Dermed er dette et forsøg på at retfærdiggøre stemmepligt for *alle* med, at det er ønskværdigt, at flere stemmeberettigede med et træk, som ikke alle stemmeberettigede besidder, stemmer. Dette kan ikke lade sig gøre,

da det er falskt, at stemmepligt for alle er retfærdiggjort, hvis stemmepligt for nogen er retfærdiggjort. At begrunde stemmepligt på en sådan måde svarer til at begrunde et totalforbud mod bilkørsel med, at det forhindrer biluheld. Selvom et totalforbud mod bilkørsel ville forhindre biluheld, er sådan en lov problematisk, da den forbyder både farlig og sikker bilkørsel og derfor bør forkastes til fordel for en trafiklovgivning, der forhindrer biluheld gennem mere målrettede forbud mod farlig bilkørsel, såsom fartgrænser og forbud mod spritkørsel. Ligeledes er det efter alt at dømme sandt, at stemmepligt fremmer social og økonomisk lighed, fordi stemmepligt øger andelen af stemmer, der kommer fra fattige vælgere, og disse er mere tilbøjelige til at foretrække en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed. Dette giver imidlertid ingen grund til at gøre det lovpligtigt at stemme for velstillede stemmeberettigede, der ikke foretrækker en politik, der fører til mere social og økonomisk lighed. Hvis målet med stemmepligt er at få flere af de dårligst stillede til at stemme, hvorfor så indføre stemmepligt for de rige?

Noter

1. Tak for brugbare kommentarer til Andreas Albertsen, Didde Boisen, Søren Flinch Midtgaard, Jørn Sønderholm, Frej Klem Thomsen, Jakob Thrane Mainz, og to anonyme reviewere.
2. I denne sammenhæng er en "god grund" til at undlade at møde op på valgstedet en grund, der enten kan retfærdiggøre eller undskylde udeblivelsen på en måde, en domstol ville anerkende som et gyldigt forsvar, fx at den stemmeberettigede undlod at stemme, fordi hun var så alvorligt syg, at hun ikke kunne forlade sygesengen.
3. Ifølge denne definition er der stemmepligt i Argentina, Australien, Belgien, Brasilien, Cypern, Ecuador, Liechtenstein, Luxembourg, Nauru, Peru, Schaffhausen (Schweizisk canton), Singapore, Tyrkiet, og Uruguay (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Voter Turnout Database, <https://www.idea.int/data-tools/data/voter-turnout/compulsory-voting>) (19. januar, 2018).
4. Et argument er holdbart, hvis, og kun hvis, argumentets konklusion ikke kan være falsk, mens dets præmisser er sande, og argumentets præmisser rent faktisk er sande.
5. Dvs. uden at kunne undskylde eller retfærdiggøre handlingen H på en måde, en domstol ville anerkende som et gyldigt forsvar. Se slutnote 2 for en uddybning af, hvad sådanne grunde kunne bestå i.
6. Artiklen igennem anvendes socioøkonomisk status som en betegnelse for, hvor privilegeret en borger er med hensyn til uddannelse, velstand og indkomst, således at borgere med bedre uddannelse, mere velstand og højere indkomst har højere

socioøkonomisk status (cf. Lijphart (1997), der anvender socioøkonomisk status på samme måde.)

7. Bemærk at distinktionen mellem modvillige vælgere og velvillige vælgere ikke er gensidigt udtømmende, da der også kan være stødige sofavælgere, som ikke stemmer uanset hvad, og protestsofavælgere, der stemmer, hvis og kun hvis der *ikke* er stemmepligt. Artiklen beskæftiger sig ikke med disse grupper, da de ikke er relevante for dens argument.
8. Det skal bemærkes, at denne udlægning af retfærdighedsargumentet er lettere forsimplet. Da selv ikke de varmeste fortalere for stemmepligt ville hævde, at stemmepligt var retfærdiggjort, fordi det førte til en mere retfærdig fordeling af samfundets goder, hvis indførelsen af stemmepligt også førte til en politik, der krænkede befolkningens menneskerettigheder eller på anden vis havde meget tungtvejende negative konsekvenser, er præmis 7) nemlig strengt taget falsk. Dette problem kunne imidlertid løses ved først at ændre præmissens ordlyd, så den nu hævdede, at ”hvis stemmepligt fører til en mere retfærdig fordeling af samfundets goder, og ingen mindre omfattende alternativer til stemmepligt fremmer en mere retfærdig fordeling af samfundets goder lige så effektivt, og stemmepligt ikke har nogle tungtvejende negative konsekvenser, så er stemmepligt retfærdiggjort”, og dernæst tilføje en ekstra præmis om at stemmepligt ikke har nogle tungtvejende negative konsekvenser. Når dette ekstra skridt er udeladt i hovedteksten, skyldes det, at det er relativt ukontroversielt, at en sådan ekstra præmis er sand. (Der er i hvert fald hverken belæg for, at stemmepligt forringer kvaliteten af de politiske beslutninger (Birch, 2009: 65-66; Hill, 2014: 178-187; Lijphart, 1997: 10) eller øger opbakningen til partier på yderfløjene (Birch, 2009: 120-18; Lijphart, 1997: 10). Da denne artikel desuden ikke har til hensigt at angribe retfærdighedsargumentet ved at argumentere for, at stemmepligt har tungtvejende negative konsekvenser, er det derudover ønskværdigt af fremstillingsmæssige grunde ikke at tilføje adskillige ekstra trin, som er uden relevans for artiklens angreb på retfærdighedsargumentet, til et allerede langt argument.
9. Denne udlægning af repræsentativitetsargumentet er blevet forsimplet på samme måde og af samme grunde som udlægningen af retfærdighedsargumentet (jf. slutnote 8).
10. Denne artikels hovedargument finder kun anvendelse på retfærdigheds- og repræsentativitetsargumentet, såfremt 5) er sand, fordi det egalitære forskelsargumentets præmisser er sande.
11. Dette kan måske virke som en naiv opfattelse af, hvordan individuelle stemmer påvirker den førte politik. Det er ofte uklart, hvor tilbøjeligt et bestemt parti er til at støtte bestemte tiltag, og en enkelt stemmes indflydelse på valgresultatet er desuden forsvindende lille. Det er dog svært at forestille sig, at der ikke er en eller

anden form for sammenhæng mellem, hvordan den enkelte vælger stemmer, og hvilke partier der får indflydelse på den førte politik. De samlede valgresultater består jo trods alt af individuelle stemmer, og disse har en meget klar indvirkning på, hvilke partier der får indflydelse på den førte politik. Selvom sammenhængen mellem, hvilke partier der får indflydelse på den førte politik, og hvilken politik der rent faktisk bliver ført, er lidt mere kompleks, er der også belæg for, at det rent faktisk gør en forskel, hvilke partier der har magten (Lijphart, 1997: 4).

12. Det er legitimt at antage, at nogle partiers foretrukne politik vil fremme økonomisk og social lighed mere end andre partiers foretrukne politik, fordi stemmepligt ikke kan føre til mere økonomisk og social lighed ved at påvirke valgresultater, medmindre dette er tilfældet
13. Af de 14 lande, der lever op til denne artikels definition på stemmepligt, var valgdeltagelsen højest i Singapore, hvor 94 pct. af de registrerede vælgere stemte ved seneste parlamentsvalg, og lavest i Chile, hvor kun 49 pct. af de registrerede vælgere stemte ved seneste parlamentsvalg (International Institute for Democracy and Electoral Assistance, Voter Turnout Database, <https://www.idea.int/data-tools/question-view/521>) (22. januar, 2018).
14. Se også Ben Saunders's forslag om kun at gøre det lovpligtigt for førstegangsvælgere at stemme ved valg (Saunders, 2010).

Litteratur

- Birch, Sarah (2009). *Full participation: a comparative study of compulsory voting*. New York: United Nations University Press
- Brennan, Jason (2011). *The ethics of voting*. Princeton: Princeton Univ. Press.
- Brennan, Jason (2014). Part I. Medicine worse than the disease? Against compulsory voting, pp. 3-107 i Jason Brennan og Lisa Hill (red.), *Compulsory voting: for and against*. New York: Cambridge University Press.
- Engelen, Bart (2007). Why compulsory voting can enhance democracy. *Acta Politica* 42 (1): 23-39. <https://doi.org/10.1057/palgrave.ap.5500167>.
- Feeley, Malcolm M. (1974). A solution to the "voting dilemma" in modern democratic theory. *Ethics* 84 (3): 235-242. <https://doi.org/10.1086/291920>.
- Feinberg, Joel (1984). *The moral limits of the criminal law vol. 1: Harm to others*. New York: Oxford University Press.
- Hill, Lisa (2014). Part II. Compulsory voting defended, pp. 108-204 i Jason Brennan og Lisa Hill (red.), *Compulsory voting: for and against*. New York: Cambridge University Press.
- Husak, Douglas. N. (2008). *Overcriminalization: The limits of the criminal law*. New York: Oxford University Press.

- Lever, Annabelle (2010). Compulsory voting: A critical perspective. *British Journal of Political Science* 40 (4): 897–915. <https://doi.org/10.1017/S0007123410000050>.
- Lijphart, Arend (1997). Unequal participation: Democracy's unresolved dilemma presidential address. *American Political Science Review* 91 (1): 1-14. doi.org/10.2307/2952255.
- Saunders, Ben (2010). Tasting democracy: A targeted approach to compulsory voting. *Public Policy Research* 17 (3): 147-151. doi.org/10.1111/j.1744-540X.2010.00621.
- Simester, Andrew. P. og Andrew Von Hirsch (2011). *Crimes, Harms, and Wrongs: on the Principles of Criminalisation*. Oxford, Portland, OR: Hart Pub.

Jørn Sønderholm

Burde meningsmålinger være ulovlige?¹

Denne artikel handler om meningsmålinger. Mere specifikt behandler den spørgsmålet om, hvorvidt det bør være ulovligt at offentliggøre resultaterne af meningsmålinger. Spørgsmålet om, hvorvidt offentliggørelse af meningsmålingsresultater bør være ulovligt, er af teoretisk interesse, men det er også af praktisk interesse, fordi et stort antal lande har gennemført love, som gør det ulovligt at offentliggøre meningsmålingsresultater. Denne artikel konkluderer, at der ikke bør være nogen juridiske restriktioner på offentliggørelse af meningsmålingsresultater. Offentliggørelse af sådanne resultater bør være lovligt på et hvilket som helst tidspunkt. I artiklens andet afsnit fremføres et argument for, at udgangspunktet i debatten om, hvorvidt det skal være lovligt at offentliggøre resultaterne af meningsmålinger bør være, at dette skal være lovligt. Der argumenteres for, i) at dette argument er overbevisende. Der kan dog være mindst ét stærkere argument for den opfattelse, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater bør være ulovligt. I tredje afsnit argumenteres der for, ii) at der ikke eksisterer et sådant argument. Forudsat at argumenterne for i) og ii) er overbevisende, vil et meget plausibelt argument til fordel for denne artikels konklusion være etableret.

Denne artikel handler om meningsmålinger. Mere specifikt behandler den spørgsmålet om, hvorvidt det bør være ulovligt at offentliggøre resultaterne af meningsmålinger. Gennem hele artiklen benævner ”meningsmåling” en ”måling som er designet til at afdække holdninger og/eller påtænkt [...] adfærd hos politiske aktører” (McLean og McMillan, 2009a), og politiske aktører skal i denne sammenhæng alene forstås som vælgere. Denne kvalificering af, hvad en politisk aktør er, er ikke uvæsentlig, da man også kan gennemføre en meningsmåling, der er designet til at afdække holdninger og/eller påtænkt adfærd hos politiske ledere, lovgivere og bureaukrater. Spørgsmålet om, hvorvidt offentliggørelse af meningsmålingsresultater bør være ulovligt, er af teoretisk interesse, men det er også af praktisk interesse, fordi et stort antal lande har gennemført love, som gør det ulovligt at offentliggøre meningsmålingsresultater. Ifølge en omfattende undersøgelse fra 2012 har 38 lande indført forbud mod offentliggørelse af meningsmålingsresultater forud for et valg (Chung, 2012: 9). Der har endvidere været en betydelig dansk debat om, hvorvidt meningsmålinger burde forbydes (Ritzau, 2008; Dahlggaard et al., 2015; Bue Lauritzen 2017; Albrechtsen, 2013).

Denne artikel konkluderer, at der ikke bør være nogen juridiske restriktioner på offentliggørelse af meningsmålingsresultater. Offentliggørelse af sådanne resultater bør være lovligt på et hvilket som helst tidspunkt i en valgcyklus. Denne bemærkning angående valgcyklus er vigtig, fordi visse lande, som har indført forbud mod offentliggørelse af meningsmålingsresultater, kun har forbudt offentliggørelse af sådanne resultater umiddelbart inden et valg. I Grækenland og Argentina, for eksempel, er offentliggørelse af meningsmålingsresultater kun forbudt i de sidste 15 dage før et valg. I Canada gælder forbuddet en enkelt dag (Lago, Guinjoan og Bermúdez, 2015: 948).

I næste afsnit fremføres et argument for, at udgangspunktet i debatten om, hvorvidt det skal være lovligt at offentliggøre resultaterne af meningsmålinger, bør være, at dette skal være lovligt. Der argumenteres for, i) at dette argument er overbevisende. Der kan dog være mindst ét stærkere argument for den opfattelse, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater bør være ulovligt. I tredje afsnit argumenteres der for, ii) at der ikke eksisterer et sådant argument. Forudsat at argumenterne for i) og ii) er overbevisende, vil et meget plausibelt argument til fordel for denne artikels konklusion være etableret.

Før vi går videre, er det hensigtsmæssigt at give en kort oversigt over, hvad der tidligere har været udgivet angående spørgsmålet om, hvorvidt offentliggørelse af meningsmålingsresultater bør være ulovligt. Inden for statskundskabs-litteraturen findes der talrige artikler, som omhandler meningsmålinger (se fx Dahlgaard et al., 2015; Rothschild og Malhotra, 2014; Großer og Schram, 2010; Hardmeier, 2008; Gallup og Rae, 1940). I den filosofiske litteratur er der derimod udgivet meget lidt om den specifikke problemstilling, som behandles i denne artikel. En søgning på "Opinion poll" i søgemaskinen PhilPapers resulterede i en liste på 27 publikationer (<https://philpapers.org/>). Søgning udført 14. september 2017). Ingen af disse publikationer drejer sig dog specifikt om, hvorvidt offentliggørelse af meningsmålingsresultater bør være ulovligt. Det lader til, at kun én tidligere udgivelse i den filosofiske litteratur, nemlig (Michalos, 1991), omhandler det præcise emne for denne artikel. Det er ret overraskende, at spørgsmålet om, hvorvidt offentliggørelse af meningsmålingsresultater bør være ulovligt, ikke har været genstand for mere behandling i den filosofiske litteratur, da offentliggørelse af sådanne resultater ganske ofte er genstand for kritik i mainstreammedierne og anses for at være så moralsk problematisk, at det burde være ulovligt (Praveen, 2015; Awford, 2016; Ritzau, 2008; Eaton, 2013; Bosbach, 2017; Berger, 2016). Filosofer, der har en faglig interesse i den moralske side af forskellige fænomener og grænserne for, hvad der bør lovgives om, burde være interesserede i fænomenet meningsmålinger. Det er derfor en legitim filosofisk bestræbelse at forsøge at bringe alle disci-

plinens analytiske værktøjer i anvendelse for at nå frem til en konklusion om, hvorvidt offentliggørelse af meningsmålinger burde være ulovligt.

Meningsmålinger og statslig tvang

I overvejelsen af, hvorvidt offentliggørelse af meningsmålinger burde være ulovligt, er det vigtigt at holde sig for øje, at hvis en sådan aktivitet rent faktisk burde være ulovlig, følger det heraf, at staten er berettiget til at tvinge bestemte personer til at afstå fra at gøre noget, som de ellers frivilligt ville ønske at gøre: nemlig at offentliggøre meningsmålingsresultater. Under forudsætning af, at ”virkningsløse love” (dvs. love, der ikke aktivt håndhæves) umiddelbart betragtes er problematiske (Von Hirsch og Simester, 2011: 9-10), er en hvilken som helst minimalt uproblematisk lov, som en stat indfører over for sine borgere, en foranstaltning, som er ledsaget af vold eller trusler om vold. Derfor er en lov berettiget, hvis og kun hvis den tvang, den indebærer, er berettiget. Fortalere for et forbud mod offentliggørelse af meningsmålinger har derfor tilsluttet sig den opfattelse, at staten er berettiget til at tvinge enkeltpersoner ved hjælp af vold eller trusler om vold til ikke at offentliggøre denne type oplysninger. I en tekst om stemmepligt fremfører Jason Brennan, at fortalere for en pligt til at stemme mener, at regeringer skal kunne tvinge enkeltpersoner til at stemme. Brennan kommenterer desuden på forholdet mellem *common sense morality* og statslig tvang:

Ifølge *common sense morality* antager vi, at tvang, og herunder statslig tvang, er forkert, indtil andet er påvist. Vi antager som udgangspunkt, at det er forkert af en stat at blande sig i borgernes liv eller at tvinge dem til at udføre en serviceydelse. Vi antager som udgangspunkt, at det er urimeligt for en stat at begrænse borgernes frihedsrettigheder. Helt generelt skal tvang begrundes; fraværet af tvang skal ikke (Brennan og Hill, 2014: 9).

Det forekommer mig, at Brennan har ret i disse betragtninger. Udgangspunktet for diskussionen af, hvorvidt offentliggørelse af meningsmålinger burde være ulovligt, bør derfor være, at de, der ønsker et forbud, har bevisbyrden. Et forbud mod offentliggørelse af meningsmålingsresultater er en form for statslig tvang, og man er berettiget i at antage, at en sådan tvang er forkert, indtil man har fået forelagt klare beviser for, at den ikke er forkert. Som Brennan nævner i sin diskussion af stemmepligt, kunne man tro, at denne holdning imod tvang alene er en libertariansk holdning (Brennan og Hill, 2014: 9). Som Brennan ganske rigtigt anfører, er det dog forkert at antage, at denne holdning imod tvang er unik for libertarianisme. Hvis holdningen mod tvang skal identificeres med en bestemt baggrundsideologi, må det være liberalisme generelt (Brennan og Hill, 2014: 10). Liberale af enhver observans deler den

overbevisning, at udøvelsen af statslig tvang som udgangspunkt er problematisk. Overvej dette citat af Gerald Gaus:

Den liberale tradition i politisk filosofi fastholder, at enhver har frihed til at gøre, som han vil, indtil der fremsættes en begrundelse for at begrænse hans frihed [...]. Fra et liberalt synspunkt påberåber vi os nødvendigvis friheden til at handle, som vi finder passende, medmindre der kan påvises en grund til at gribe ind [...]. En person har ingen stående forpligtelse til begrunde sine handlinger [...]. Indblanding i en andens handling forudsætter en begrundelse; ubegrundet indblanding er uretfærdig (Gaus, 2003: 207).

Så for at opsummere: Idéen om at det skal være lovligt at offentliggøre meningsmålingsresultater, er en idé, der i udgangspunktet er velbegrundet. Alle liberale bør være af den opfattelse, at offentliggørelse af denne type materiale bør være lovligt, så længe ingen stærke argumenter for det modsatte foreligger.

Før vi går videre, bør yderligere to pointer anføres. For det første er det vigtigt at fremhæve, at både udarbejdelsen og anvendelsen af meningsmålingsresultater er aktiviteter, der udføres frivilligt af samtykkende voksne. Udarbejdelsen af en meningsmåling er hovedsagelig baseret på, at enkeltpersoner er indstillede på at besvare, sandfærdigt eller ej, spørgsmålet om, hvad de har tænkt sig at stemme ved et kommende valg. Det står personer, der får dette spørgsmål, frit for at afvise at besvare det. Desuden er ingen tvunget til at tildele meningsmålingsresultaterne nogen opmærksomhed, når de er blevet offentliggjort. Det står mennesker frit for at ignorere meningsmålingsresultater, ligesom de er frit stillede med hensyn til kun at rådføre sig med medier, som ikke udarbejder, refererer til eller analyserer meningsmålingsresultater. Disse pointer er vigtige, fordi de indebærer, at enhver, der hævder, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater bør være ulovligt, skal godtgøre, at noget, som er udarbejdet alene på basis af frivilligt input leveret af samtykkende voksne, og som kun anvendes frivilligt af samtykkende voksne, dog er så potentielt skadeligt, at staten er berettiget til ved lov at gøre den pågældende aktivitet ulovlig. Det er ekstremt krævende at godtgøre dette på grund af den store værdi, ethvert liberalt samfund tillægger, eller i det mindste burde tillægge, den individuelle frihed.

For det andet skal det understreges, at det er et positivt træk ved meningsmålinger, at det at udarbejde dem er en økonomisk produktiv aktivitet, og at det produkt/den service, som de, der udarbejder meningsmålingerne, tilvejebringer, er noget, som samtykkende voksne er villige til frivilligt at betale for. Sammenlign udarbejdelsen af en meningsmåling med udarbejdelsen af en

anden undersøgelse, der kun stiller mennesker følgende spørgsmål: Er antallet af heliumatomer i Mælkevejsgalaksen lige eller ulige? Antag nu, at udarbejdelsen af sådan en undersøgelse ikke er en økonomisk produktiv aktivitet. Antag altså, at man ved udarbejdelsen af denne undersøgelse ikke tilvejebringer et produkt/en service, som samtykkende voksne er villige til frivilligt at betale for. Antag endvidere, at meningsmålingen og den anden undersøgelse er identiske med hensyn til antallet af adspurgte; antallet af svar; processen til udvælgelse af respondenter; måden, hvorpå respondenterne interviewes og den platform, hvorpå resultaterne bliver offentliggjort. Min påstand er nu, at i) det er en sværere opgave for en given stat at begrunde et juridisk forbud mod meningsmålingen, end det er at begrunde et juridisk forbud mod den anden undersøgelse, og ii) at i) i det mindste er delvist sand, fordi udarbejdelsen af meningsmålingen er en økonomisk produktiv aktivitet, hvilket ikke er tilfældet for udarbejdelse af den anden undersøgelse. Det træk ved udarbejdelsen af et givet produkt eller en given service, som gør den økonomisk produktiv, er et træk derved, som i væsentlig grad modsiger at gøre det til et strafbart forhold at tilvejebringe dette produkt/denne service på markedet. Der kan naturligvis være modsatrettede argumenter, som gør, at det i den sidste er velbegrunder at ulovliggøre dette produkt/denne service. Eksempler på sådanne produkter/services er legio: ydelser leveret af mindreårige sexarbejdere, ydelser leveret af tvangsarbejdere, falske identifikationspapirer og stjalne varer.

Argumenter for at gøre offentliggørelse af meningsmålingsresultater ulovligt

Argumentet om den korrupperende indflydelse af andre menneskers synspunkter

- (1) Stemmeafgivning, der er påvirket af viden om, hvordan et repræsentativt udsnit af vælgerne har til hensigt at stemme, gør valghandlingen moralsk illegitim.
- (2) Offentliggørelse af meningsmålingsresultater giver mulighed for stemmeafgivning, der er påvirket af viden om, hvordan et repræsentativt udsnit af vælgerne har til hensigt at stemme.
- (3) Hvis stemmeafgivning, der er påvirket af viden om, hvordan et repræsentativt udsnit af vælgerne har til hensigt at stemme, gør valghandlingen moralsk illegitim, så er det tilfældet, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt, hvis offentliggørelse af meningsmålingsresultaterne muliggør en stemmeafgivning, der er påvirket af viden om, hvordan et repræsentativt udsnit af vælgerne har til hensigt at stemme.

- (4) Offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt, hvis offentliggørelse af meningsmålingsresultaterne muliggør en stemmeafgivning, der er påvirket af viden om, hvordan et repræsentativt udsnit af vælgerne har til hensigt at stemme. Fra (1) og (3)
- (5) Offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt. Fra (2) og (4)

Det er en version af dette argument, der bliver fremført i Bosbach (2017), Berger (2016) og Ritzau (2008). Argumentet om den korrupperende indflydelse af andre menneskers synspunkter er gyldigt, men det er ikke holdbart. Præmis (1) er falsk. Årsagen er som følger: Hvis en stemmeafgivelse, der er påvirket af viden om, hvordan et repræsentativt udsnit af vælgerne har til hensigt at stemme, gør valghandlingen moralsk illegitim, så vil stemmeafgivelse, der er påvirket af viden om, fx i) hvilke nyhedsmedier der støtter hvilke kandidater/politiske partier, eller ii) hvilke fagforeninger der støtter hvilke kandidater/politiske partier, eller iii) hvilke berømtheder der støtter hvilke kandidater/politiske partier, eller iv) hvilken fysisk fremtoning en bestemt kandidat har, eller v) hvad ens ægtefælle har til hensigt at stemme også gøre valghandlingen moralsk illegitim. Hvis man til denne præmis lægger endnu en præmis om, at stemmeafgivning, som er påvirket af viden om i), ii), iii), iv) eller v), *ikke* er noget, der gør valghandlingen moralsk illegitim, så har man et holdbart argument for, at (1) er falsk.

En måde, hvorpå man kan imødegå dette argument for, at (1) er falsk, består i at afvise den anden præmis. Man kan med andre ord acceptere det synspunkt, at en stemmeafgivning, der er påvirket af viden om i), ii), iii), iv) eller v) gør valghandlingen moralsk illegitim. Der skal dog betales en ekstraordinært høj pris for en accept af dette synspunkt. På baggrund af den empirisk velbegrundede hypotese, at mange stemmeafgivelser ved et hvilket som helst valg påvirkes af viden om i), ii), iii), iv) eller v) (Chiang og Knight, 2011; Reeves, McKee og Stuckler, 2016; Jobson og Wickham-Jones, 2011; Juravich og Shergold, 1988; Jackson og Darrow, 2005; Pease og Brewer, 2008; Lenz og Lawson, 2011; White, Kenrick og Neuberger, 2013; Kan og Heath, 2006; Coffé og Need, 2010), er man forpligtet på det synspunkt, at det er meget usandsynligt, at der nogensinde i menneskehedens historie har eksisteret en moralsk legitim valgproces. Man er endvidere forpligtet på det synspunkt, at det er meget usandsynligt, at nogen fremtidig valgproces vil være moralsk legitim. Ingen af disse synspunkter er plausible.

Min egen opfattelse vedrørende alt det foregående er, at stemmeafgivning, som er påvirket af viden om i), ii), iii), iv) eller v), ikke gør en valgproces mo-

ralsk illegitim. Denne opfattelse er logisk kompatibel med idéen om, at en sådan stemmeafgivning ikke finder sted i en moralsk set ideel valgproces.

Argumentet om at meningsmålinger udgør en trussel mod høj valgdeltagelse

- (1) Det er et vigtigt demokratisk ideal, at så mange registrerede vælgere som muligt deltager i valghandlingen.
- (2) Hvis det er et vigtigt demokratisk ideal, at så mange registrerede vælgere som muligt deltager i valghandlingen, så er det tilfældet, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt, hvis det er sandsynligt, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater vil afholde et ikke ubetydeligt antal registrerede vælgere fra at deltage i valghandlingen.
- (3) Offentliggørelse af meningsmålingsresultater vil sandsynligvis afholde et ikke ubetydeligt antal registrerede vælgere fra at deltage i valghandlingen,
- (4) Offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt, hvis offentliggørelse af meningsmålingsresultater vil afholde et ikke ubetydeligt antal registrerede vælgere fra at deltage i valghandlingen. Fra (1) og (2)
- (5) Offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt. Fra (3) og (4)

Det er en version af dette argument, der bliver fremført i Eaton (2013). Argumentet er gyldigt, men det er ikke holdbart. Det har mindst én falsk præmis samt en, som er meget problematisk. Lad os begynde med den sidstnævnte. Det er på ingen måde indlysende, at (1) er sandt. Høj valgdeltagelse er ikke altid bedre end lav valgdeltagelse ved det pågældende valg. I en række indflydelsesrige, og kontroversielle, publikationer har Jason Brennan argumenteret for, at dårlig stemmeafgivning ved et politisk valg kan have skadelige konsekvenser (Brennan, 2009: 535-549, 2012). Brennan er af den opfattelse, at borgere, der juridisk set har ret til at stemme, ikke er moralsk forpligtede til at stemme. Hvis de beslutter sig for at stemme, er de dog strengt moralsk forpligtede til ikke at stemme dårligt. "Ikke at stemme dårligt" vil sige, at den individuelle vælger er rationel, objektivt, retfærdig og velinformeret med hensyn til sine politiske overbevisninger. Vælgere, der ikke besidder disse kvaliteter, er uansvarlige, og de bør ifølge Brennan undlade at stemme. Baseret på dette meget plausible synspunkt er (1) fejlagtig, og kampagner, der sigter mod at øge valgdeltagelsen, bør ikke accepteres automatisk og ukritisk af fortalere for en demokratisk styreform (Brennan, 2012: 10).

Lad os nu vende os mod den falske præmis i argumentet, nemlig præmis (3). Man kan måske være tilbøjelig til at tro, at denne præmis er sand ud fra et ræsonnement, der ser nogenlunde således ud: Nogle vælgere, der har stiftet

bekendtskab med meningsmåling x, mener ikke, at det er værd at bruge tid/energi/kræfter på at stemme, fordi deres foretrukne kandidat/parti i x ser ud til at være så langt foran eller så langt bagud, at disse vælgere ikke mener, at deres individuelle stemme vil gøre nogen forskel på det endelige valgresultat. (3) er en empirisk påstand, og dens sandhedsværdi kan ikke afgøres fra lænestolen. Understøttes (3) af relevant empirisk forskning? Nej. I en nylig artikel, som undersøgte meningsmålingers indvirkning på valgdeltagelsen, opsummerer forfatterne deres resultater som følger:

Vi finder en samlet set højere valgdeltagelse, når meningsmålingerne oplyser vælgerne om graden af opbakning til kandidaterne, end når meningsmålinger forbydes. Vores data skelner mellem kernevælgere og svingvælgere og viser, at den øgede valgdeltagelse udelukkende skyldes svingvælgere. Når meningsmålinger viser samme opbakningsniveau for kandidaterne, er valgdeltagelsen høj, og velfærden lav (sammenlignet med en situation uden meningsmålinger). Viser meningsmålingerne derimod mere ulighed i graden af opbakning, er valgdeltagelsen lavere, hvis denne information foreligger, end hvis den ikke gør, mens meningsmålingens effekt på velfærden ikke er negativ (Großer og Schram, 2010: abstract).

Andre kommentatorer peger på, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater måske øger valgdeltagelsen.

Der er tre måder, hvorpå meningsmålinger kan påvirke den offentlige mening, som de foregiver blot at måle. Noget tyder på, at alene det at blive interviewet kan vække interessen og tilskynde nogle respondenter til selv at søge informationer og gøre sig bevidste om deres egen holdning til emnet. Det kan endda medføre højere valgdeltagelse (Lang og Lang, 1984: abstract).

I lyset af disse resultater fra den relevante empiriske litteratur er det berettiget at konkludere, at (3) er falsk.

Argumentet om taktisk stemmeafgivning

- (1) Taktisk stemmeafgivning strider imod et vigtigt demokratisk ideal.
- (2) Offentliggørelse af meningsmålingsresultater gør taktisk stemmeafgivning mulig.
- (3) Hvis taktisk stemmeafgivning strider imod et vigtigt demokratisk ideal, og offentliggørelse af meningsmålingsresultater muliggør taktisk stemmeaf-

givning, så er det tilfældet, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt.

- (4) Offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt. Fra (1), (2) og (3)

Sædvanligvis forklares taktisk stemmeafgivning derved, at i et valgsystem med flertalsvalg i enkeltmandskredse er en stemme taktisk, når den afgives for en kandidat, som vælgeren anser for en mere sandsynlig vinder end vælgerens foretrukne kandidat. Det klassiske eksempel viser en vælger, der reelt foretrækker en kandidat, som er opstillet som nr. 3 eller lavere i en valgkreds, men i sidste ende vælger at stemme på en af frontløberne af frygt for at "spilde" sin stemme (McLean og McMillan, 2009b).

Det er en version af argumentet om taktisk stemmeafgivning, der bliver fremført i Bosbach (2017). Argumentet er gyldigt, men det er ikke holdbart. Præmis (1) er falsk. Antag, at vælger x's foretrukne valgresultat ville være, at den lovgivende forsamling blev sammensat af partier med sympati for marxistiske lærersætninger. X går ind for marxistiske løsninger på en del udfordringer i samfundet og er interesseret i, at der vedtages love, der så vidt muligt er i overensstemmelse med centrale marxistiske principper.

Lad os nu antage, at alle meningsmålinger inden et forestående valg peger i retning af, at Marxist Partiet bliver det største parti i den lovgivende forsamling, og at Socialdemokratiet må kæmpe for at blive repræsenteret i den lovgivende forsamling. Hvis det sidstnævnte parti ikke kan opnå pladser i den lovgivende forsamling, vil Marxist Partiet blive det eneste parti i den lovgivende forsamling, som kan være fortalere for love, der er i tråd med marxistiske grundtanker, og dette parti alene har ikke mandater nok til at vedtage love. Marxist Partiet vil derfor være tvunget til at samarbejde med det Liberale Parti for at få lovgivning gennemført. Som følge af dette uønskede men uomgængelige behov for samarbejde, skal Marxist Partiet nu gå på kompromis med sine centrale politiske forslag. Resultatet vil være, at chancerne for, at der kan vedtages love, som tydeligt afspejler marxistiske idealer, er stærkt reducerede. Som en konsekvens af alt dette stemmer x nu på Socialdemokratiet ved det forestående valg, selvom hun mener, at Marxist Partiet er det parti, der bedst repræsenterer hendes synspunkter i forhold til enkeltstående politiske problemstillinger.

Det er meget svært at se, hvorfor x handler på en måde, som går imod et vigtigt demokratisk ideal, hvis hun tænker og handler som beskrevet ovenfor. X er fx seriøst interesseret i realpolitik, har omfattende viden om abstrakte politiske ideologier og om de konkrete politiske forslag hos de enkelte politiske partier. Hun har kendskab til, hvordan den lovgivende proces fungerer, og har

velfunderede præferencer med hensyn til et bestemt politisk resultat, som hun dannede sig ved hjælp af rationelle ræsonnementer. På valgtidspunktet sætter hun al sin viden i spil og stemmer på en måde, som hun tror vil maksimere chancerne for, at hendes foretrukne politiske resultat bliver til virkelighed.

Når man diskuterer, hvor godt et argument argumentet om taktisk stemmeafgivning rent faktisk er, synes det relevant at notere sig, at det ikke kun er offentliggørelse af meningsmålingsresultater, der muliggør taktisk stemmeafgivning. Offentliggørelse af exitpollresultater gør også en sådan stemmeafgivning mulig. Hvis man således er imod offentliggørelse af meningsmålingsresultater, fordi disse muliggør taktisk stemmeafgivning, må man også opponere imod offentliggørelse af exitpollresultater og vice versa. Dette er en *pointe*, som også er noteret i Sonderholm (2016) og Michalos (1991).

Bandwagon-argumentet

- (1) Bandwagon-stemmeafgivelse gør valghandlingen moralsk illegitim.
- (2) Offentliggørelse af meningsmålingsresultater muliggør bandwagon-stemmeafgivelse
- (3) Hvis bandwagon-stemmeafgivelse gør valghandlingen moralsk illegitim, så er det tilfældet, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt, hvis offentliggørelse af meningsmålingsresultater muliggør bandwagon-stemmeafgivelse.
- (4) Offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt, hvis offentliggørelse af meningsmålingsresultater muliggør bandwagon-stemmeafgivelse. Fra (1) og (3)
- (5) Offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt. Fra (2) og (4)

Før dette argument vurderes, er det vigtigt at afklare terminologien. I statskundskab betegner udtrykket ”bandwagon-effekt” det fænomen, at vælgere ”hopper med på vognen” og stemmer på en kandidat alene af den grund, at det er sandsynligt, at han eller hun vinder valget (Mutz, 1997). Det modsatte af bandwagon-effekten er ”underdog-effekten”, som betegner det fænomen, at når vælgere ved valget opdager, at et bestemt parti eller en bestemt kandidat sandsynligvis vil vinde, vil de være tilbøjelige til at støtte en konkurrent, som står til at tabe (Schmitt-Beck, 2008). I bandwagon-argumentet betegner ”bandwagon-stemmeafgivning” stemmeadfærden hos vælgere, der stemmer på kandidat x alene af den grund, at x står til at vinde valget.

Det er en version af bandwagon-argumentet, der bliver fremført i Eaton (2013) og Praveen (2015). Bandwagon-argumentet er gyldigt, men det er ikke

holdbart. Præmis (1) er falsk. Argumentet for dette synspunkt har mange ligheder med argumentet for, at præmis (1) i argumentet om *den korrumperende indflydelse af andre menneskers synspunkter* er falsk. Den første præmis i argumentet for, hvorfor præmis (1) i bandwagon-argumentet er falsk, er således, at hvis bandwagon-stemmeafgivning gør valghandlingen moralsk illegitim, så er det også tilfældet, at en stemme på kandidat x, bare fordi i) x får opbakning af et bestemt nyhedsmedie, eller ii) x er det foretrukne valg hos en bestemt fagforening, eller iii) x får støtte fra en bestemt berømt, eller iv) x ser godt ud, eller v) ens ægtefælle har til hensigt at stemme på x, vil gøre valghandlingen illegitim. Den anden præmis er, at konsekvensen af den første præmis er falsk. Det følger af disse to præmisser, at (1) er falsk. Er følgeslutningen holdbar? Ja, det mener jeg. Den første præmis er sand, og det er den anden også, selvom det må accepteres, at stemmeafgivning på en kandidat alene på basis af en af mulighederne i i)-v) ikke finder sted i en moralsk ideel valgproces. En sådan stemmeafgivning gør dog ikke valghandlingen moralsk illegitim.

Man kan forsøge at imødegå dette argument for, hvorfor (1) er falsk, ved at benægte argumentets præmis nummer to. Man kan, med andre ord, acceptere det synspunkt, at stemmeafgivning på kandidat x alene på basis af en af mulighederne i i)-v) rent faktisk gør valghandlingen moralsk illegitim. Som det fremgår af diskussionen af argumentet om *den korrumperende indflydelse af andre menneskers synspunkter*, er denne strategi ikke anbefalelsesværdig. Ved at benægte argumentets præmis nummer to forpligter man sig nemlig på den opfattelse, at det er meget usandsynligt, at i) en legitim valgproces nogensinde har fundet sted, og ii) at vi nogensinde vil se en legitim valgproces.

En anden måde, hvorpå man kan forsøge at imødegå ovenstående argument for, hvorfor (1) er falsk, består i at henlede opmærksomheden på, at argumentet ikke siger noget om omfanget af den bandwagon-stemmeafgivning, der finder sted ved et givet valg. Ville mit argument ikke falde, hvis der blev ført empirisk bevis for, at et stort antal vælgere (måske op til 25%) ved et stort antal valg i mange forskellige sammenhænge var involveret i bandwagon-stemmeafgivning? Mit svar herpå er: måske. Denne mulige indvending mod mit argument har imidlertid ingen rigtig gang på jorden, al den stund at den relevante empiriske litteratur giver os god grund til at tro, at omfanget af bandwagon-stemmeafgivning ved valg er relativt beskedent. Vi kan fx se på, hvordan litteraturen om bandwagon-effekten for nylig blev opsummeret i en artikel i nærværende tidsskrift:

I undersøgelser af meningsmålinger er bandwagon-effekter blevet identificeret i en række eksperimentelle studier. Eksempelvis finder Ansolabehere og Iyen-

gar (1994) en øget sympati for de førende kandidater i en eksperimentelt manipuleret meningsmåling, men ingen effekt på vælgernes partivalg. Andre finder (endnu) mere blandede resultater (fx Ceci og Kain, 1982). Hardmeier (2008) har lavet et metastudie, hvor hun samler 45 tidligere undersøgelser af bandwagon-effekter af meningsmålinger. 42 af disse studier har statistisk signifikante effekter som udslag af bandwagon-effekter på tværs af parti- og valgsystemer. Den gennemsnitlige effektstørrelse er dog relativt beskednen (Dahlgaard et al., 2015: 7).

Det er værd at bemærke at Dahlgaard et al. (2015) i deres egen undersøgelse af danske vælgere har påvist en statistisk signifikant bandwagon-effekt.

Når man diskuterer bandwagon-argumentet og bandwagon-effekten, er det naturligt også at komme ind på underdog-effekten. Lad os se nærmere på et argument, vi kan kalde "underdog-argumentet". Dette argument er identisk med bandwagon-argumentet, bortset fra, at "bandwagon" erstattes med "underdog". I underdog-argumentet betegner "underdog-stemmeafgivning" stemmeadfærden hos vælgere, der stemmer på kandidat x alene af den grund, at x står til at tabe valget. Underdog-argument er gyldigt, men præmis (1) i argumentet er falsk af grunde, der strukturelt ligner dem, der gjorde præmis (1) i bandwagon-argumentet falsk. Man kan prøve at imødegå argumentet om, at præmis (1) i underdog-argumentet er falsk, ved at sige, at hvis det viser sig, at et stort antal vælgere (måske op til 25%) ved et stort antal valg i mange forskellige sammenhænge udøver underdog-stemmeafgivning, så er det ikke åbenlyst, at (1) er falsk. Det passende svar på denne potentielle indvending vil være at sige, at den ikke er plausibel. Grunden er, at den relevante empiriske litteratur ikke bidrager med evidens for det synspunkt, at der ved et stort antal valg i mange forskellige sammenhænge forekommer underdog-stemmeafgivning. Ifølge (Dahlgaard et al., 2015: 8) er en underdog-effekt blevet identificeret af Restrepo, Rael og Hyman (2009). I øvrigt fandt et meta-studie i 2008 14 undersøgelser ud af 17, der bekræftede en tendens der pegede mod underdog-effekten (Hardmeier, 2008). Den gennemsnitlige underdog-effekt er dog kun 1/3 af bandwagon-effekten. Her bør man huske på, at Dahlgaard et al. (2015: 8) gør opmærksom på, at den identificerede bandwagon-effekt i det samme metastudie af Hardmeier (2008) var "relativt beskednen".

Argumentet om potentielt misvisende information

- (1) Meningsmålingsresultater er potentielt misvisende.
- (2) Meningsmålingsresultater påvirker stemmeadfærd.

- (3) Hvis meningsmålingsresultater er potentielt misvisende, så er det tilfældet, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater er identisk med offentliggørelse af potentielt misvisende information.
- (4) Offentliggørelse af meningsmålingsresultater er identisk med offentliggørelse af potentielt misvisende information. Fra (1) og (3)
- (5) Hvis meningsmålingsresultater påvirker stemmeadfærd, og offentliggørelse af meningsmålingsresultater er identisk med offentliggørelse af potentielt misvisende information, så er det tilfældet, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt.
- (6) Offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt. Fra (2), (4) og (5)

Det er en version af dette argument, der bliver fremført i Awford (2016), Bosbach (2017) og Praveen (2015). Argumentet om potentielt misvisende information er gyldigt, men det er ikke holdbart. Præmis (1) er sand. Der er omfattende empirisk evidens for, at kvaliteten af meningsmålinger varierer en hel del. Nogle er præcise i deres forudsigelser, mens andre er upræcise. Historisk set har repræsentative meningsmålinger dog vist sig at være ret effektive (Wang et al., 2015: abstract). Præmis (2) er også sand, hvilket klart fremgår af diskussionen af bandwagon-argumentet. Præmis (3) er sand. Præmis (5) er imidlertid falsk. Dette skyldes dens uacceptable konsekvenser. Hvis (5) var sand, ville følgende påstand være sand: ”Hvis tv-transmitterede præsidentkandidatdebatter i USA påvirker stemmeadfærden, og tv-transmitterede præsidentkandidatdebatter i USA udgør tv-transmission af potentielt misvisende oplysninger, så burde tv-transmission af præsidentkandidatdebatter i USA være ulovligt”. Vi kan kalde denne påstand (5*). Vi ved fra den empiriske litteratur, at i) tv-transmitterede præsidentkandidatdebatter i USA påvirker stemmeadfærden (Schill og Kirk, 2014: 4), og ii) at tv-transmitterede præsidentkandidatdebatter i USA udgør tv-transmission af potentielt misvisende oplysninger. Dette skyldes, at præsidentkandidater ved den type lejligheder ofte fremfører falske og vildledende påstande (Farley, 2016). Det følger af (5*), i) og ii), at tv-transmitterede præsidentkandidatdebatter i USA burde være forbudt. Denne konklusion bør dog betragtes som absurd, og da der ikke er noget galt med den formelle følgeslutning, må mindst én af de tre præmisser være falsk. i) og ii) er uangribelige, hvorfor (5*) må være falsk. Hvis (5*) er falsk, så er (5) falsk.

Dette argument kan generaliseres. Hvis (5) var sand, så ville følgende udsagn også være sandt: ”Hvis avisers gengivelse af politikeres udtalelser vedrørende politiske forslag påvirker stemmeadfærden, og avisers gengivelse af politikeres udtalelser vedrørende politiske forslag udgør offentliggørelse af potentielt

misvisende oplysninger, så burde avisers gengivelse af politikeres udtalelser vedrørende politiske forslag være forbudt". Vi kan kalde denne påstand (5**). Lad os nu antage, at avisers gengivelse af politikeres udtalelser vedrørende politiske forslag påvirker stemmeadfærden, og at gengivelser af denne art udgør offentliggørelse af potentielt misvisende oplysninger. Disse to antagelser i kombination med (5**) giver os et holdbart argument med den konklusion, at avisers gengivelse af politikeres udtalelser vedrørende politiske forslag burde være ulovligt. Denne konklusion bør imidlertid anses for at være falsk, og derfor må mindst én af præmisserne i argumentet være falsk. Den mest oplagte kandidat er (5**), og hvis denne påstand er falsk, så er (5) også falsk.

Afsluttende bemærkninger

Det foregående afsnit har gennemgået fem argumenter for, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt. Konklusionen er, at ingen af disse argumenter er holdbare. Denne konklusion er forenelig med, at der findes et holdbart argument med konklusionen, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater burde være ulovligt. Det er imidlertid ret vanskeligt at se, hvordan et sådant argument ser ud. Det er min vurdering, at denne artikel ved at tilbagevise de fem argumenter anført ovenfor har tilbagevist de mest plausible argumenter for et forbud mod offentliggørelse af meningsmålingsresultater. Det synes derfor rimeligt at hævde, at denne artikels konklusion er velbegrundet. Som vi har set, er der en stærk grund til i udgangspunktet at mene, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater bør være lovligt. Dertil skal så lægges, at der ikke er noget overbevisende argument for et forbud mod offentliggørelse af meningsmålingsresultater.

Lad mig supplere argumenterne i denne artikel med kort at nævne yderligere to argumenter, som kan støtte konklusionen om, at offentliggørelse af meningsmålingsresultater bør være lovligt. Disse argumenter findes allerede i litteraturen og er efter min mening begge overbevisende. Det første er af overvejende praktisk karakter. Megen medieaktivitet foregår i dag på elektroniske platforme. Det betyder, at hvis land x indfører et forbud mod offentliggørelse af meningsmålingsresultater under en valgkamp, vil der stadig være mulighed for, at meningsmålinger bliver foretaget i x for derefter at blive publiceret på elektroniske medieplatforme i omkringliggende lande, hvor offentliggørelsen af meningsmålingsresultater ikke er forbudt. Disse resultater vil så være let tilgængelige for vælgere i x. Dette scenarie er ikke bare en hypotetisk mulighed. Fx har belgiske og schweiziske medier tidligere offentliggjort exitpollresultater vedrørende igangværende franske valg, selvom Frankrig har et forbud mod offentliggørelse af sådanne resultater (Dahlgaard et al., 2015: 20).

Det andet argument drejer sig om spørgsmålet om ligestilling med hensyn til adgang til nyttige politiske oplysninger. Det faktum, at land x indfører et forbud mod offentliggørelse af meningsmålingsresultater, udelukker ikke, at økonomisk velstillede politiske partier kan finansiere deres egne meningsmålinger og bruge resultaterne af disse til at finjustere deres valgkampagner og/eller politiske forslag. Det er imidlertid en problematisk konsekvens af forbuddet, at både politiske partier, der ikke har de økonomiske midler til at gennemføre meningsmålinger, og den brede offentlighed ikke vil have adgang til politisk information, som kan være nyttig i forbindelse med i) at udarbejde valgkampagner og/eller politiske forslag, ii) på korrekt vis at opfange politiske forslag og/eller politiske partiers popularitet eller iii) på korrekt vis at opfange, hvilke politiske emner vælgerne betragter som vigtige (Dahlgaard et al., 2015: 20; Michalos, 1991: 412).

Note

1. Jeg skylder en stor tak til Jakob Thrane Mainz, Jens Damgaard Thaysen og to anonyme bedømmere fra *Politica* for gode kommentarer til tidligere versioner af denne artikel. Artiklen er også blevet bedre af de kommentarer, som jeg fik af deltagerne ved en AU Statskundskab workshop i august 2017 om lovens grænser. Til sidst også en tak til de tre redaktører Andreas Albertsen, Jens Damgaard Thaysen og Søren Flinch Midtgaard for invitationen til at bidrage til dette særnummer af *Politica*.

Litteratur

- Albrechtsen, Kathrine (2013). Enigt Folketing vil forbyde meningsmålinger på valgdagen. *JydskeVestkysten*, 21. november.
- Awford, Jenny (2016). Ban all polls and pundits, says history professor who has correctly forecast nine presidential elections in a row. *Daily Mail*, 10. november. <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3923994/US-election-polls-pundits-banned.html>.
- Berger, James (2016). Polls are bad for democracy. *US News*, 22. november. <https://www.usnews.com/opinion/articles/2016-11-22/polls-are-bad-for-democracy>.
- Bosbach, Gerd (2017). Schafft die Wahlumfragen ab! *Zeit Online*, 4. september. <http://www.zeit.de/politik/deutschland/2017-09/meinungsforschung-wahlumfragen-prognosen-einflussnahme-fuenf-fisch-d17>.
- Brennan, Jason (2009). Polluting the polls: When citizens should not vote. *Australian Journal of Philosophy* 87 (4): 535-549.
- Brennan, Jason (2012). *The ethics of voting*. Princeton, NJ: Princeton University Press.

- Brennan, Jason og Lisa Hill (2014). *Compulsory voting: For and against*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Bue Lauritzen, Daniel (2017). DR dropper meningsmålinger til dækningen af kommunalvalget. *altinget.dk*.
- Chiang, Chun-Fang og Brian Knight (2011). Media bias and influence: Evidence from newspaper endorsements. *The Review of Economic Studies* 78 (3): 795-820.
- Chung, Robert (2012). *The freedom to publish opinion poll results: A worldwide update of 2012*. Hong Kong: World Association for Public Opinion Research.
- Coffé, Hilde og Ariana Need (2010). Similarity in husbands and wives party family preference in the Netherlands. *Electoral Studies* 29 (2): 259-268.
- Dahlggaard, Jens Olav, Jonas Hedegaard Hansen, Kasper Møller Hansen og Martin Vinæs Larsen (2015). Hvordan påvirkes vælgerne af meningsmålinger? Effekten af meningsmålinger på danskernes stemmeadfærd og sympati for partierne. *Politica* 47 (1): 5-23.
- Eaton, George (2013). Should pre-election opinion polls be banned? A third of MPs think so. *New Statesman*, 13. november. <http://www.newstatesman.com/politics/2013/11/should-pre-election-opinion-polls-be-banned-third-mps-think-so>.
- Farley, Robert et al. (2016). Fact check: Trump's and Clinton's false and misleading claims in second debate. *USA Today*, 10. oktober. <https://www.usatoday.com/story/news/politics/elections/2016/10/10/fact-check-trump-clinton-false-misleading-claims-second-debate/91837294/>.
- Gallup, George og Saul Forbes Rae (1940). Is there a bandwagon vote? *Public Opinion Quarterly* 4 (2): 244-249.
- Gaus, Gerald F. (2003). *Contemporary theories of liberalism: Public reason as a post-enlightenment project*. London: Sage.
- Großer, Jens og Arthur Schram (2010). Public opinion polls, voter turnout, and welfare: An experimental study. *American Journal of Political Science* 54 (3): 700-717.
- Hardmeier, Sibylle (2008). The effects of published polls on citizens. pp. 504-513 i Wolfgang Donsbach og Michael W. Traugott (red.), *The SAGE handbook of public opinion research*. Los Angeles: Sage.
- Jackson, David J. og Thomas I.A. Darrow (2005). The influence of celebrity endorsements on young adults' political opinions. *Harvard International Journal of Press/Politics* 10 (3): 80-98.
- Jobson, Richard og Mark Wickham-Jones (2011). Reinventing the block vote? Trade unions and the 2010 Labour party leadership election. *British Politics* 6 (3): 317-344. doi: 10.1057/bp.2011.20.
- Juravich, Tom og Peter R. Shergold (1988). The impact of unions on the voting behavior of their members. *ILR Review* 41 (3): 374-385. doi: 10.1177/001979398804100303.

- Kan, Man Yee og Anthony Heath (2006). The political values and choices of husbands and wives. *Journal of Marriage and Family* 68 (1): 70-86.
- Lago, Ignacio, Marc Guinjoan og Sandra Bermúdez (2015). Regulating disinformation: Poll embargo and electoral coordination. *Public Opinion Quarterly* 79 (4): 932-951.
- Lang, Kurt og Gladys Engel Lang (1984). The impact of polls on public opinion. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science* 472 (1): 129-142.
- Lenz, Gabriel S. og Chappell Lawson (2011). Looking the part: Television leads less informed citizens to vote based on candidates? Appearance. *American Journal of Political Science* 55 (3): 574-589. doi: 10.1111/j.1540-5907.2011.00511.x.
- McLean, Iain og Alistair McMillan (2009a). Opinion polls, i Iain McLean og Alistair McMillan (red.), *The concise Oxford dictionary of politics*. Oxford: Oxford University Press.
- McLean, Iain og Alistair McMillan (2009b). Tactical voting, i Iain McLean og Alistair McMillan (red.), *The concise Oxford dictionary of politics*. Oxford: Oxford University Press.
- Michalos, Alex C. (1991). Ethical considerations regarding public opinion polling during election campaigns. *Journal of Business Ethics* 10 (6): 403-422.
- Mutz, Diana C. (1997). Mechanisms of momentum: does thinking make it so? *The Journal of Politics* 59 (1): 104-125.
- Pease, Andrew og Paul R. Brewer (2008). The Oprah factor: The effects of a celebrity endorsement in a presidential primary campaign. *The International Journal of Press/Politics* 13 (4): 386-400.
- Praveen, Rai (2015). Why opinion polls are bad for elections. *Reuters*, 6. februar. <http://blogs.reuters.com/india-expertzone/2015/02/06/why-opinion-polls-are-bad-for-elections/>.
- Reeves, Aaron, Martin McKee og David Stuckler (2016). "It's the sun wot won it": Evidence of media influence on political attitudes and voting from a UK quasi-natural experiment. *Social Science Research* 56: 44-57.
- Ritzau (2008). Forsker: Forbyd meningsmålinger. *TV2-Nord*. <https://www.tv2nord.dk/artikel/forsker-forbyd-meningsmalinger>.
- Rothschild, David og Neil Malhotra (2014). Are public opinion polls self-fulfilling prophecies? *Research & Politics* 1 (2): 2053168014547667.
- Schill, Dan og Rita Kirk (2014). Courting the swing voter: "Real Time" insights into the 2008 and 2012 US Presidential Debates. *American Behavioral Scientist* 58 (4): 536-555.
- Schmitt-Beck, Rüdiger (2008). Underdog effect, i Wolfgang Donsbach (red.), *The International Encyclopedia of Communication*. Wiley.

- Sonderholm, Jorn (2016). Is the publication of exit poll results morally permissible? *Public Affairs Quarterly* 30 (1): 51-66.
- Von Hirsch, Andrew og A. P. Simester (2011). *Crimes, harms, wrongs: On the principles of criminalisation*. Oxford: Hart.
- Wang, Wei, David Rothschild, Sharad Goel og Andrew Gelman (2015). Forecasting elections with non-representative polls. *International Journal of Forecasting* 31 (3): 980-991.
- White, Andrew Edward, Douglas T. Kenrick og Steven L. Neuberg (2013). Beauty at the ballot box: Disease threats predict preferences for physically attractive leaders. *Psychological Science* 24 (12): 2429-2436. doi: 10.1177/0956797613493642.

Asbjørn Sonne Nørgaard, Lotte Bøgh Andersen og Stefan Boye Hvem tager teten i de stående udvalg i danske kommuner? Betydningen af personlighed og position for ledelsesadfærd

Politikerne bliver fra flere sider opfordret til at udøve ledelse og sætte retning for forvaltningen, og i de danske kommuner kan udvalgsmedlemmerne spille en betydelig ledelsesmæssig rolle som ansvarlige for den umiddelbare forvaltning. Men alle udvalgsmedlemmer udøver formentligt ikke ledelse i samme omfang. Såvel rollen som formand som medlemmernes personlighed kan have betydning. Det ved vi fra personlighedspsykologien og ledelseslitteraturen. I en undersøgelse af centrale aspekter af kommunalpolitikeres ledelsesadfærd i de stående udvalg i danske kommuner viser vi, at formandsrollen i udvalget er vigtig, men at personlighedstrækkene er mere afgørende for politikernes tilbøjelighed til at udøve transformations- og transaktionsledelse over for de kommunale forvaltninger. På den måde minder kommunalpolitikere om ledere i såvel den offentlige som den private sektor.

Ledelseskommisionen (2018) anbefaler, at politikerne bliver tydeligere i deres fastlæggelse af mål og retning for den offentlige sektors virke. Det er den ikke alene om. Mange meningsdannere har i de seneste år opfordret politikerne til i højere grad at tage denne ledelsesopgave på sig (fx Allerslev, 2015; Den Lokalpolitiske Tænketank, 2015; Vergo og Thiesen, 2017). Når ledelse handler om at sætte mål og retning er især transformations- og transaktionsledelse relevant (Andersen et al., 2017), og i kommunerne har politikerne mulighed for at drive disse former for ledelse via deres udvalgsmedlemskaber. Denne artikel analyserer, hvorvidt de faktisk griber denne mulighed, samt hvilke politikere der især udøver transformations- og transaktionsledelse.

I sammenligning med andre lande spiller de stående udvalg, i hvert tilfælde formelt set, en betydelig rolle i den politiske ledelse af danske kommuner (Mouritzen og Svava, 2002). Inden for de rammer, som kommunens styrelsesvedtægt og bevillingerne sætter, er de stående udvalg i danske kommuner ansvarlige for ”den umiddelbare forvaltning” på det eller de områder, som udvalget dækker (LBK nr. 318 af 28/03/2017: § 17). Ledelse er handlinger rettet mod at sætte retning og skabe resultater sammen med og via andre (Ledelses-

kommissionen, 2018), og i kommunerne handler det dels om at tydeliggøre og realisere de målsætninger, kommunalbestyrelsen selv på vegne af borgerne har formuleret, dels om at sikre efterlevelse af nationale regler og centralt fastlagte målsætninger. Offentlig ledelse handler om mange ting, og bortset fra borgmesteren, der forestår den daglige ledelse af kommunens administration, er kommunalpolitikere fritidspolitikere med andre gøremål. Det er derfor ikke nogen selvfølge, at medlemmerne af de stående udvalg rent faktisk udøver ledelse over for forvaltningen, og under alle omstændigheder vil der, som vi vil uddybe nedenfor, ikke være tale om alle former for ledelse. Men hvis lokalpolitikere udøver ledelse, vil det være oplagt at benytte sig af transformations- og transaktionsledelse. Hvor transformationsledelse handler om at formulere en vision og nogle overordnede mål og udstikke en retning for et forvaltningsområde, handler transaktionsledelse om at belønne og anerkende forvaltningen og dens chefer for deres resultater og indsats i forhold til målsætningerne. Spørgsmålet er, hvad der er afgørende for, om lokalpolitikere i de stående politiske udvalg rent faktisk udøver disse former for ledelse over for forvaltningen på deres udvalgsområde.

Denne artikel undersøger to faktorer, der kan være afgørende for et udvalgsmedlems ledelsesadfærd: dels politikerens position som formand, dels politikerens personlighedstræk. Mens organisationsteorien især vil forvente, at politikeres forskellige roller og formelle kompetencer i udvalget er afgørende for, hvorvidt de udøver ledelse, vil personlighedspsykologien snarere pege på betydningen af politikernes psykologiske dispositioner. Tilbøjeligheden til at udøve forskellige former for ledelse kan være påvirket af deres personlighed. Det er ikke givet, at et udvalgsmedlem, der engagerer sig i transformationsledelse, samtidig udøver transaktionsledelse og omvendt. Det er heller ikke givet, at et udvalgsmedlem overhovedet udøver ledelse.

I det følgende vil vi først diskutere politisk ledelse og de to former for ledelse, som vi undersøger i denne artikel. Dernæst præsenterer vi den teori og de hypoteser om betydningen af positionen som udvalgsformand og personlighedstræk for ledelsesadfærd, som vi vil teste. Tilsammen giver dette afsnit et bud på, hvilken rolle position og personlighed spiller for udvalgsmedlemmernes tilbøjelighed til at udøve transformations- og transaktionsledelse. I det tredje afsnit præsenterer vi undersøgelsens design, data og variabler, hvorefter vi viser analysens resultater. Som det vil fremgå, hænger omfanget af lokalpolitikernes ledelse i udvalgene både sammen med deres eventuelle position som udvalgsformand (og næstformand i økonomiudvalget) og udvalgsmedlemmernes personlighedstræk. Det er forskellige personlighedstræk, der er mest afgørende for de to former for ledelse, vi undersøger her.

Politisk ledelse i stående udvalg

I demokratiske politiske systemer er de valgte politikere i sidste instans ledere af den offentlige administration, som falder under deres jurisdiktion. Ledelsesansvaret kan påhvile politikerne individuelt, som det fx er tilfældet for en minister. Ansvaret kan også være kollektivt, som vi fx ser det for kommunalbestyrelser og de stående politiske udvalg, men da ledelse defineres som handling, udøves den i sidste ende af konkrete individer. Ledelse og styring spiller sammen men er ikke identiske. Styring kan ses som strukturelle redskaber til at komme i en bestemt (organisatorisk) retning, mens ledelse er konkrete handlinger, der udøves over for medarbejdere. Via styring kan politikere arbejde *indirekte* på at sætte retning gennem love og regler, bevillinger og udpegninger, ligesom de også via ledelse og deres egne *direkte* handlinger kan påvirke resultatskabelsen. Det kan fx ske via fastsættelsen af målsætninger (forestillinger om den ønskværdige fremtid) og målsætningernes ”storesøster”, visionen, som er en ideel forestilling om en ønskværdig fremtid og dermed af litteraturen forventes at have større potentiale for at motivere medarbejderne. Typisk bliver både visioner og målsætninger formuleret øverst i et organisatorisk hierarki, hvorefter der sker en oversættelse til stadig mere konkrete formuleringer ned igennem hierarkiet. I de danske kommuner er såvel den samlede kommunalbestyrelse og borgmesteren som økonomiudvalget og de øvrige stående politiske udvalg involveret i den politisk ledelse af kommunens forvaltninger. Denne artikel fokuserer alene på den ledelse, som medlemmerne af de stående udvalg i danske kommuner individuelt udøver som medlem af et givet udvalg.

Der er mange forskellige typer ledelsesadfærd, og det skorter ikke på teorier om forskellige ledelsesformer og –strategier, hverken generelt (fx Dinh et al., 2014) eller når det alene handler om den offentlige sektor (fx Van Wart, 2011, 2013). Fokus kan fx være på realiseringen af organisationens målsætninger, på medarbejderne og relationen mellem dem, på opgaveløsningen og/eller på samspillet med organisationens omverden. Som nævnt i indledningen handler denne artikel især om politikernes bestræbelser på at sætte retning og bidrage til, at kommunen når de politisk formulerede målsætninger. Idet genstanden for denne artikel er lokalpolitikeres ledelse qua deres medlemskab af et af kommunens stående udvalg, er det desuden vigtigt at have fokus på ledelsesformer, som er plausible inden for dette ledelsesrum: De stående udvalg kan ikke tildele bonusser eller fyre medarbejdere, og det er heller ikke deres opgave at tilrettelægge og koordinere forvaltningens konkrete arbejde. De strukturelle rammer tilsiger, at politikernes opgave især er at klargøre og dele visioner og målsætninger og følge op på disse, mens implementeringen især ligger hos de ansatte kommunale ledere.

I en dansk kommune er det den samlede kommunalbestyrelse, der er ansvarlig for kommunens aktiviteter, bevillinger og overordnede prioriteringer, mens det er borgmesteren som formand for såvel kommunalbestyrelsen som økonomiudvalget, der er ansvarlig for den daglige ledelse af kommunen. Borgmesteren organiserer og fordeler sagerne til udvalgene, forbereder sager til kommunalbestyrelsen og giver konkrete og i nogen udstrækning generelle mundtlige og skriftlige instrukser til forvaltningens direktion og direktører. Ansvarsplaceringen i danske kommuner er imidlertid langt fra entydig (Blom-Hansen et al., 2012). Den konkrete grænsedragning for ansvaret og ledelsen mellem den samlede kommunalbestyrelse, borgmesteren, økonomiudvalget og de øvrige stående udvalg varierer ganske meget på tværs af kommuner. Detaljeringsgraden i budgetstyringen fra den samlede kommunalbestyrelse og økonomiudvalget er også forskellig fra kommune til kommune (Heeager, 2017). I nogle kommuner er borgmesteren overordentlig stærk (Berg og Kjær, 2005), men generelt har de stående udvalg en stærk stilling i kommunerne (Christensen, Christiansen og Ibsen, 2017). I alle kommunerne har udvalgsmedlemmerne således muligheden for at bedrive politisk ledelse i rollen som netop udvalgsmedlemmer, men det er på ingen måde givet, at de faktisk handler på denne mulighed.

Vi forventer især, at udvalgsmedlemmerne vil spille en central rolle, når det gælder formuleringen af en vision og de overordnede målsætninger for det eller de forvaltningsområder, som udvalget dækker. Udvalgsmedlemmerne kan også opmuntre og anerkende direktører og chefer, der gør det godt, eller kritisere, hvis de gør det mindre godt. Selvom udvalget ikke direkte kan give materiel belønning og ikke er direktørernes overordnede, kan udvalgets medlemmer godt belønne eller sanktionere cheferne på området i ord og tale. Med andre ord retter opmærksomheden sig især mod det, som ledelseslitteraturen kalder *transformationsledelse* samt den ikke-pengemæssige del af betinget belønning i *transaktionsledelsen*. Disse dimensioner er ofte blevet undersøgt for ansatte ledere i den offentlige sektor (Bass, 1998; Oberfield, 2012; Moynihan, Pandey og Wright, 2012; Jacobsen og Andersen, 2015), men selvom transformationsledelsesbegrebet oprindeligt blev brugt til at indfange politisk ledelse (hos amerikanske præsidenter jf. Burns, 1978), er de sjældent brugt i litteraturen om politisk ledelse. De er imidlertid begge relevante og de mest sandsynlige former for ledelse, kommunalpolitikere kan udøve i de stående udvalg. De er også uomgængelige, hvis politikerne skal følge de opfordringer til at fastlægge mål og retning for den offentlige sektors virke, som vi diskuterede i indledningen. Dele af den internationale ledelseslitteratur (fx t'Hart, 2014) inkluderer da også politisk ledelse som en del af offentlig ledelse og kommer herunder ind

på transformations- og transaktionsledelse, men de to ledelsesformer er aldrig tidligere undersøgt blandt danske politikere.

Transformationsledelse handler om at lede gennem formuleringen af en klar vision, som har til formål at inspirere medarbejderne til at se ud over deres egne interesser og arbejde for organisationens (ideelle) målsætninger, mens transaktionsledelse handler om at belønne medarbejdere, der har gjort en stærk indsats og/eller skabt gode resultater i relation til organisationens målsætninger (Jacobsen og Andersen, 2015: 832; Van Knippenberg og Sitkin, 2013: 46). Medarbejderne får dermed en egeninteresse i at opnå belønning og anerkendelse. Vi indsnævrer som nævnt transaktionsledelse til alene at omhandle symbolsk, verbal belønning, da de stående udvalg ikke direkte har mulighed for at bruge økonomiske incitament og belønninger. Hvor transformationsledelse er fremadrettet og retter sig mod den samlede forvaltnings virke, er transaktionsledelse i denne sammenhæng mere bagudrettet og individuelt orienteret og betinget af, at de enkelte direktører ”gør det godt”.

Det er på ingen måde givet, at det enkelte udvalgsmedlem udøver ledelse i hverken det ene eller den anden forstand. Det er dels konstitueringsaftalen efter valget, dels partiet/listen, hvorpå man er valgt, der afgør, om et kommunalbestyrelsesmedlem får en plads i et stående udvalg, hvilke udvalgsposter man får, og om man får tildelt formandskabet (Bækgaard, 2014). Det er ingenlunde sikkert, at kompetencerne til at udøve disse typer ledelse er afgørende for udpegningerne. Man kan godt ”putte sig”, hvis det er det, man ønsker. Spørgsmålet er således, hvad der kan tænkes at være afgørende for, om det enkelte udvalgsmedlem udøver transformations- og/eller transaktionsledelse.

Position og personlighed

Positionen som formand

Det er oplagt, at en formand for et stående udvalg i højere grad forventes at påtage sig en ledelsesrolle over for forvaltningen, og formandsposten vil give politikerens en platform for at udøve ledelse. Det er imidlertid ikke givet, at der faktisk er en sammenhæng mellem position og den udviste ledelsesadfærd, da formandsposten som sagt er tildelt på baggrund af en politisk konstitueringsaftale, hvor spørgsmålet om politikerens lederevner kan spille en mindre rolle. Ikke desto mindre har formanden helt formelt en ledelsesrolle i udvalget, idet han eller hun ”forbereder, indkalder og leder udvalgets møder” (LBK nr. 318 af 28/03/2017: §22). Formelle regler og roller spiller typisk en rolle for menneskers adfærd i organisationer og præger, hvad der ses som den passende adfærd (March og Olsen, 1989). Ledelsesrollen i de stående udvalg er dog ikke stærk, idet de menige medlemmer har vid adgang til at præge udvalgets arbejde og

sågar kan blokere for en udvalgsbeslutning og kræve den indbragt til afgørelse i den samlede kommunalbestyrelse. Desuden er formanden kun ”den første blandt ligemænd”, idet han eller hun i ”enhver henseende er undergivet udvalgets beslutninger” (§22, stk. 3). Til gengæld bruger udvalgsformænd mere tid på kommunalbestyrelsesarbejdet (Dahlggaard et al., 2009: 33) og er desuden også i højere grad end menige medlemmer i direkte kontakt med forvaltningen (Bækgaard 2011; Bækgaard, Jakobsen og Kjær, 2013). Vi forventer derfor som udtrykt i den første hypotese, at den formelle position som formand spiller en rolle for ledelsesadfærden:

Hypotese 1: Formanden for et stående udvalg udøver mere transformation- og transaktionsledelse end de menige medlemmer af udvalget.

Personlighedstræk

Lokalpolitikere er dog som folk er flest – de er forskellige. De har forskellige personligheder og derfor også forskellige tilbøjeligheder til at udøve ledelse. Der er en stor international litteratur om, hvilke personlighedstræk der disponerer et menneske for at blive leder og udøve ledelse (fx Judge et al., 2002; Judge, Piccolo og Kosalka, 2009; Bono og Judge, 2004; Dinh et al., 2014). Personlighedstræk vedrører menneskers grundlæggende måder at forholde sig til sig selv og deres omverden på. Det er psykologiske dispositioner, som vi forstår os selv igennem, og som præger den måde, vi tilpasser os og søger at præge omgivelserne på. Personlighed vedrører således både kognitive faktorer (hvordan vi opfatter, tænker og forstår ting) og emotionelle faktorer (vores følelsesmæssige reaktioner på begivenheder og omgivelserne) (Costa og McCrae, 1992; McCrae og Costa, 1997; John, Naumann og Soto, 2008). Personlighedstræk er ikke uforanderlige, men efter den tidlige ungdom er de temmeligt stabile igennem voksenlivet.

I personlighedspsykologien er der efterhånden enighed om, at den såkaldte Fem Faktor Model (FFM) giver den bedste, brede beskrivelse af personlighedstræk, og at de fem træk har betydning for mange aspekter af menneskelig adfærd. Vi gennemgår kort de fem træk og deres mulige sammenhæng med tilbøjeligheden til at udøve transformations- og transaktionsledelse. Hvis ikke andet er angivet, bygger vi på Timothy A. Judge og kollegers arbejde (Judge et al., 2002; Judge, Piccolo og Kosalka, 2009; Bono og Judge, 2004) samt artiklen af Oliver John m.fl. (John, Naumann og Soto, 2008).

Åbenhed over for nye erfaringer (Openness to Experience): Mennesker, der scorer højt på dette træk, er intellektuelt søgende, kreative og innovative, kunstinteresserede, omfavner forskellighed og mangfoldighed og er i det hele

taget nysgerrige og åbne over for nye oplevelser og idéer. Åbenhed er ifølge tidligere forskning ikke tæt relateret til ledelsesadfærd og det at påtage sig en ledelsesrolle, og det er også vores forventning, at dette personlighedstræk ikke har betydning for kommunalpolitikeres udøvelse af transformations- og transaktionsledelse. Her kan man indvende, at åbne mennesker typisk finder det intellektuelt stimulerende at afsøge og sætte nye mål og visioner, hvilket kan stimulere brugen af transformationsledelse (Bono og Judge, 2004). Dette argument er måske gyldigt i mindre formelle organisationer, men i forhold til kommunalpolitikere indlejret i relativt formelle strukturer er vores hypotese:

Hypotese 2.a: Åbenhed har ingen betydning for transformations- og transaktionsledelse.

Samvittighedsfuldhed (Conscientiousness): Ordenssans, selvdisciplin og respekt for normer og pligter er det ene aspekt af dette træk, mens en stærk mål- og resultatorientering er det andet (DeYoung, Quilty og Peterson, 2007). Samvittighedsfuldhed hænger positivt sammen med uddannelse, arbejdsmotivation og vedholdenhed i mange af livets gøremål. Litteraturen peger på, at meget samvittighedsfulde mennesker oftere er ledere, og at de også ofte udviser en aktiv ledelsesadfærd. Det gælder især vedrørende planlægning og det at sætte og forfølge mål, som er et centralt aspekt i transformationsledelse. Vores argument er også, at fordi samvittighedsfulde individer er pligttopfyldende og performanceorienterede (Judge et al. 2013), vil det falde dem mere naturligt at bruge en ledelsesadfærd, der dybest set appellerer til, at følgerne skal sætte deres egne behov til side for et højere formål (indlejret i visionen). Hvis man som politiker selv er orienteret mod at bidrage til en ønskværdig fremtidig tilstand, er det således mere plausibelt, at man også leder ved at tydeliggøre denne vision for andre. Hypotesen er derfor:

Hypotese 2.b: Samvittighedsfulde udvalgsmedlemmer udøver mere transaktions- og især transformationsledelse.

Ekstroversion (Extraversion): En høj score på dette træk er udtryk for, at man er energisk, selskabelig, snaksaglig og udadvendt og som oftest tillige dominerende, selvsikker og optimistisk. Ekstroversion er det personlighedstræk, som på tværs af studier har den stærkeste og mest konsistente sammenhæng med diverse former for aktiv ledelsesadfærd. Da ekstroverte mennesker har let ved at opleve positive følelser og er socialt orienterede, forventer vi især, at kommunalbestyrelsesmedlemmer med dette personlighedstræk bruger megen betinget

ros og verbal anerkendelse af indsats og resultater, dvs. transaktionsledelse (sådan som det er begrebsliggjort i denne artikel). At rose *betinget* er udtryk for en styrende adfærd, der udøver magt over den, der bliver rost, hvilket er et vigtigt led i vores argument om, at især personer med høj grad af ekstroversion bruger denne adfærd. Hypotesen er:

Hypotese 2.c: Ekstroverte udvalgsmedlemmer udøver mere transformations- og især transaktionsledelse.

Venlighed (Agreeableness): Personlighedstrækket ”venlighed” inkluderer egenskaber som beskedenhed, høflighed og respekt for andre mennesker. Desuden er mennesker, som scorer højt på dette træk, typisk empatiske, tillidsfulde og samarbejdsorienterede. På den ene side kan disse personer forventes at interagere med andre mennesker på en positiv måde, fx gennem ros. På den anden side skal ros være betinget – altså i form af feedback specifikt knyttet til følgerens indsats og resultater – for at blive til ledelse. Den eksisterende litteratur finder, at venlighed er positivt relateret til nogle få former for ledelse, især interpersonel og relationel ledelse, men generelt har studier ikke fundet, at venlighed har betydning for ledelsesadfærd (Judge et al., 2002). Venligsindede mennesker undgår helst konflikter og kontroversielle beslutninger og egner sig nok mest til ledelsespositioner, ”som kræver en tilbagelænet opbakning til status quo” (Judge, Piccolo og Kosalka, 2009: 868). Da ledelse i politik ofte er forbundet med konflikt og uenighed, forventer vi, at meget venlige mennesker udøver mindre transformations- og transaktionsledelse. At sætte retning ved at tydeliggøre visionen og/eller give betinget positiv feedback og dermed bruge transformations- eller transaktionsledelse understreger leder-følgerforholdet, hvilket især i en politisk kontekst kan være konfliktfyldt. Vores forventning for personlighedstrækket Venlighed, er derfor:

Hypotese 2.d: Venlige udvalgsmedlemmer udøver mindre transformations- og transaktionsledelse.

Neuroticisme (modsat ”emotionel stabilitet”): Ængstelighed, nervøsitet og tilbagetrækkethed på den ene side og tilbøjeligheden til at føle sig usikker og få negative tanker på den anden, er de vigtigste facetter ved dette ”mørke” træk. Emotionel stabilitet (lav neuroticisme) kan være en nødvendig, men ikke tilstrækkelig, forudsætning for aktiv ledelsesadfærd. Fraværet af negative følelser er dog ikke det samme som positivt engagement, og tidligere forskning har

ikke fundet klare sammenhænge mellem neuroticisme og de former for ledelse, vi studerer her. I overensstemmelse med litteraturen er vores hypotese:

Hypotese 2.e: Neuroticisme har ingen betydning for transformations- og transaktionsledelse.

Som det fremgår, forventer vi, at samvittighedsfuldhed og især ekstroversion har en positiv sammenhæng med udøvelsen af transformations- og transaktionsledelse. Dette er på linje med litteraturen om ledelse og personlighedstræk. Vi forventer tillige, at venlighed kan have en negativ sammenhæng med disse former for ledelse i en politisk og forandringsorienteret kontekst.

Uden for politik indtager ekstroverte og samvittighedsfulde mennesker ofte ledelsespositioner (Dinh et al., 2014; Judge et al., 2002), men sammenhængen mellem personlighedstræk og formandskabet for et udvalg i en kommune er som nævnt ovenfor ikke helt enkelt at forudsige. For at belyse robustheden af vores øvrige resultater undersøger vi, om sammenhængen mellem personlighedstræk og ledelsesadfærd reduceres, når vi inkluderer formandsvariablen. Det vil indikere, at personlighedstrækkenes sammenhæng med ledelsesadfærd skal forstås i lyset af personlighedstrækkenes betydning for, at man opnår en formandspost. For det andet undersøger vi også, om sammenhængen mellem det at have formandsposten og udøve ledelse er betinget af, hvilke personlighedstræk formanden har. Det er muligt, at individer med bestemte personlighedstræk i højere grad er i stand til at udnytte den formelle magt, der ligger i positionen.

Design, data og variabler

Den 22. maj 2017 sendte vi et webbaseret spørgeskema ud til alle 2444 danske kommunalbestyrelsesmedlemmer. I slutningen af juni efter to påmindelser havde 750 (31 pct.) besvaret spørgeskemaet, heraf otte procent med delvise besvarelser (192 respondenter). Der er minimum to fulde besvarelser i alle landets kommuner (otte kommuner med kun to fulde besvarelser). Den effektive svarprocent, dvs. de politikere, der er inkluderet i analyserne, er noget lavere. For det første mangler nogle af dem svar på alle baggrundsspørgsmål, ledelsesspørgsmålene og personlighedsspørgsmålene. For det andet har vi i spørgeskemaet spurgt direkte ind til politikerens ledelsesadfærd i ét specifikt udvalg (fx børn- og ungeudvalget). Hvis politikerne svarede, at de ikke var medlem af det pågældende udvalg, vi spurgte ind til, blev spørgsmålene til ledelsesadfærd ikke vist. Vi indsamlede navne på udvalgene, og hvem der sad i hvilke udvalg. En del af disse oplysninger var ikke (længere) retvisende, hvorved nogle politikere

ikke blev præsenteret for spørgsmålene om ledelsesadfærd (n = 110). Den effektive svarprocent er således 15,5 pct.

Kønsfordelingen i vores stikprøve svarer fuldstændig til fordelingen for alle kommunerne under et (68,6 pct. mænd i stikprøven, 70,2 pct. i populationen). Det gennemsnitlige alder blandt respondenterne er 55,7 år, hvilket betyder, at respondenterne er godt et år ældre end landsgennemsnittet for kommunalpolitikere (der var 50,7 år i november 2013, jf. Danmarks Statistik, 2014: tabel 8). Repræsentativiteten på partier er også pæn, om end der er en overrepræsentation af respondenter fra SF og Enhedslisten og en lille underrepræsentation blandt kommunalbestyrelsesmedlemmer fra Socialdemokratiet og Venstre. Politikere fra Region Syddanmark er ligeledes svagt underrepræsenterede (tabel S1 i det supplerende materiale viser en logistisk regressionsanalyse af frafaldet).

Table 1: Fordelingen af respondenter: politisk parti og liste (pct.)

	Populationen (N = 2444)	Besvaret skema (N = 750)	Fuldt besvaret skema (N = 558)	Inkluderet i analyserne (N = 378)
A, Socialdemokratiet	31,5	29,9	29,4	28,5
B, Radikale	2,6	2,7	2,7	2,1
C, Konservative	8,4	8,8	9,0	8,4
F, SF	4,8	8,4	9,1	10,2
I, Liberal Alliance	1,5	1,1	0,9	1,1
K, Kristendemokraterne	0,2	0,1	0,0	0,0
L, Lokallister	4,7	4,8	4,8	5,2
O, Dansk Folkeparti	10,2	9,6	9,0	10,7
V, Venstre	31,5	27,3	27,1	26,2
Ø, Enhedslisten	4,9	7,3	7,9	7,3

Transformations- og transaktionsledelse: Via hjemmesider mv. har vi registreret, hvilke udvalg det enkelte kommunalbestyrelsesmedlem sidder i, og vi har spurgt konkret til medlemmets ledelsesadfærd i det udvalg/et af de udvalg, som medlemmet sidder i. Hvis en respondent sidder i flere udvalg, har vi prioriteret Økonomiudvalget højest og dernæst Børn- og Ungeudvalget (eller tilsvarende). Vi måler således politikernes selvrapporterede (og dermed oplevede) ledelsesadfærd. En faktoranalyse viser klart udtræk af to distinkte, latente faktorer (se tabel S2, der også viser den præcise ordlyd af alle spørgsmålene). Ved hjælp af fire spørgsmål, såsom: "Som medlem af XX udvalg konkretiserer jeg en klar vi-

sion for forvaltningsrådets fremtid” (med fem svarkategorier, fra ”helt enig” til ”helt uenig”), konstruerer vi et additivt indeks for graden af selvrapporteret transformationsledelse (TFL), der går fra 0 (teoretisk minimum udøvelse af TFL) til 1 (teoretisk maksimum). Skalaen har en høj intern konsistens med en alpha-værdi på 0,88.

På tilsvarende vis konstruerer vi et indeks for transaktionsledelse ved hjælp af tre spørgsmål, såsom: ”Som medlem af XX udvalg roser jeg personligt direktøren og de øverste chefer, når de gør deres arbejde særlig godt”. Indekset er ligeledes skaleret fra 0 til 1, og denne skala har også en meget høj intern konsistens (alpha = 0,89). Spørgsmål og skalaer svarer til dem, vi og den internationale litteratur har brugt tidligere (Jensen et al., 2016), dog med den forskel at vi ikke inkluderer spørgsmål vedrørende sanktioner eller materielle belønninger i transaktionsledelse, da udvalgene som nævnt i teoriafsnittet ikke råder over disse ledelsesinstrumenter. Vi måler således kun betinget verbal belønning.

Formandsrolle: Formanden for de stående udvalg samt næstformanden for økonomiudvalget kodes som 1, øvrige udvalgsmedlemmer som 0. Formand for økonomiudvalget er altid borgmesteren, som typisk overlader en del af formandsrollen i udvalget til næstformanden på grund af sin generelle ledelsesrolle i forhold til hele den kommunale forvaltning. Både formand (borgmester) og næstformand i økonomiudvalget er således kodet som formand. Analyser bestyrker antagelsen om, at næstformændene i økonomiudvalget skal behandles som havende en ledelsesrolle, idet deres ledelsesadfærd ikke er signifikant forskellig fra formændene i de øvrige stående udvalg, mens næstformændene i de øvrige udvalg opfører sig helt som de menige medlemmer af alle udvalgene.

Personlighedstræk: De fem personlighedstræk måles med den internationalt anerkendte, validerede korte version af NEO PI-R (Skovdahl-Hansen, Mortensen og Schiøtz, 2004), som indeholder 12 påstande for hvert træk, i alt 60. De fem svarkategorier har igen Likert-karakter, gående fra ”meget enig” til ”meget uenig”. Vi kan ikke vise spørgsmålene her, da de er patenterede. Indeksene er alle skaleret fra et teoretisk minimum på 0 til et maksimum på 1. For at bevare så mange besvarelser som muligt, inkluderer vi respondenter, der har besvaret mindst otte ud af de tolv spørgsmål for hvert træk. Cronbachs alpha for de fem skalaer, vi konstruerede på baggrund af spørgsmålene er: Åbenhed = 0,71; Samvittighedsfuldhed = 0,80; Ekstroversion = 0,78; Venlighed = 0,62; Neuroticisme = 0,83, hvilket betyder, at den interne konsistens for skalaerne er pæne og svarer til, hvad der opnås i andre undersøgelser. Den interne konsistens for Venlighed er dog noget lavere, end det vi fik i en repræsentativ stikprøve af den danske befolkning i 2010, hvor den var 0,74 (jf. Dinesen, Klemmensen

og Nørsgaard, 2016: 62). Konsekvensen er, at sammenhængen med Venlighed i modellerne nedenfor kan være en smule underestimerede og mere usikre (jf. Appendiks: model 4 i tabel S7 og S8).

Kontrolvariabler: Vi inkluderer alene køn (1 = kvinde, 0 = mand) og alder (antal år) i de afrapporterede modeller, da eksempelvis uddannelse delvist er påvirket af personlighedstræk. Resultaterne, vi viser nedenfor, er dog substantielt de samme, hvis vi inkluderer uddannelse som kontrolvariabel. Anciennitet som politiker indgår heller ikke pga. den stærke sammenhæng med alder, hvilket er uproblematisk, idet anciennitet ikke har nogen statistisk sammenhæng med ledelsesadfærd (heller ikke når alder ikke inddrages).

Selvrapportering: Målingen af både den uafhængige variabel – personlighedstræk – og den afhængige variabel – ledelsesadfærd – er selvrapporteret. Det giver risiko for *social desirability bias*, hvor respondenterne afpasser svarene til gældende sociale normer. Hvis både uafhængig og afhængig variabel i en analyse påvirkes meget af dette, kan det skabe en spuriøs sammenhæng. Tidligere forskning i transformationsledelse har dokumenteret overrapporteringen af egen ledelsesadfærd (Andersen et al., 2017), mens resultaterne vedrørende personlighedstræk er mere nuancerede. Meta-analyser viser, at korrelationen mellem selvrapporterede personlighedstræk og de tilsvarende vurderinger af andre, der kender en godt, er mellem 0,51 (Venlighed) og 0,74 (Ekstroversion) (Connolly, Kavanagh og Viswesvaran, 2007: tabel 4), og mens graden af social desirability bias ifølge metastudier er moderat for Neuroticisme og til dels Samvittighedsfuldhed, er de andre træk kun svagt påvirket af denne form for bias (Ones, Viswesvaran og Reiss, 1998).

Analysestrategi: Vi estimerer sammenhængene mellem personlighed og ledelsesadfærd med OLS regression. Vi klyngekorrigerer standardfejl inden for kommuner, da politikernes besvarelser kan forventes at autokorrelere inden for kommunerne. Analyserne består af to modeller, hvor vi først inkluderer udvalgsformandskabet i model 2, eftersom dette kan være forårsaget af personlighedstræk. Variabler med de numerisk største værdier har den stærkeste sammenhæng med den afhængige variabel (kontrolleret for de øvrige uafhængige variable i modellen). I appendikstabel S6, S7 og S8 præsenterer vi yderligere robusthedsanalyser med andre estimationsmetoder. Herunder inddrager vi multilevel modellering (fixed effects og random effects) for at tage højde for den hierarkiske struktur i data, errors-in-variables for at håndtere reliabiliteten i de uafhængige variable og seemingly-unrelated regression for at udnytte korrelationen mellem de afhængige variable ($r = 0,51$, $p < 0,001$, jf. tabel S3). Alle robusthedsanalyser giver anledning til samme substantielle konklusioner som hovedanalyserne. Det samme gælder analyser, der kontrollerer for politisk

ideologi i form af partitilknytningsforhold (sidstnævnte analyser kan rekvireres hos forfatterne).

Resultater

Første resultat er, at udvalgsmedlemmerne bruger både transformations- og transaktionsledelse. Deres gennemsnitlige brug af transformationsledelse er 0,68 på en skala fra 0-1, mens den er 0,76 for transaktionsledelse (for gennemsnit, standardafvigelse og korrelationsmatrice, se tabel S3). Det er overraskende, at transaktionsledelse benyttes mest, idet transformationsledelse ud af de to hyppigst har været omtalt som en mulig politisk ledelsesadfærd (se f.eks. Hart 2014). Der er en stærk sammenhæng mellem brugen af transformationsledelse og transaktionsledelse ($r = 0,51$, $p < 0,001$), så pointen om mulighed for at kombinere de to adfærdsformer står stærkt. Derudover kan vi konstatere, at fordelingerne er meget venstreskæve (figur S1) i den forstand, at langt de fleste politikere bruger begge typer adfærd temmelig meget. Et mindre antal udvalgsmedlemmer rapporterer imidlertid en lav brug af ledelse, hvilket understreger relevansen af at adressere variationen i politikernes ledelsesadfærd.

Forskelle i brugen af transformationsledelse i de stående udvalg

I tabel 2 viser vi resultaterne af analysen af, hvilke forhold der hænger sammen med politikernes selvrapporterede brug af *transformationsledelse*. Model 1 viser i overensstemmelse med vores hypoteser, at Ekstroversion og især Samvittighedsfuldhed er positivt korreleret med udøvelsen af transformationsledelse. Den positive sammenhæng med Samvittighedsfuldhed er betydeligt stærkere (0,396) end med Ekstroversion (0,236). Den negative sammenhæng med Venlighed og nul-effekten af Neuroticisme er også i overensstemmelse med hypoteserne. Den relativt stærke sammenhæng med Åbenhed, som findes på tværs af modelspecifikationer, havde vi dog ikke forventet.

Især udvalgsmedlemmer, der er meget samvittighedsfulde og resultatorienterede, udøver transformationsledelse, men Ekstroversion og Åbenhed er også forbundet med en større tilbøjelighed til at formulere klare mål og visioner for forvaltningen på ens udvalgsområde, mens en høj score på Venlighed reducerer tilbøjeligheden til at udøve transformationsledelse.

Model 2 viser, at udvalgsmedlemmer med formandsposter systematisk udøver mere transformationsledelse. Sammenhængene mellem transformationsledelse og personlighedstræk ændres stort set ikke, når vi i model 2 inddrager, om politikerne har en formandspost (inkl. næstformandspost i økonomiudvalget).

Table 2: Personlighedstræk og ledelsesposition: transformationsledelse

	Model 1	Model 2
Køn (kvinde = 1)	-0,009 (0,022)	-0,012 (0,022)
Alder	0,003** (0,001)	0,003** (0,001)
Åbenhed	0,178* (0,089)	0,179* (0,089)
Samvittighedsfuldhed	0,396** (0,124)	0,386** (0,125)
Ekstroversion	0,236* (0,106)	0,221* (0,105)
Venlighed	-0,211* (0,083)	-0,200* (0,081)
Neuroticisme	0,072 (0,100)	0,089 (0,096)
Udvalgsformand ¹		0,071** (0,025)
Konstant	0,057 (0,149)	0,059 (0,146)
n	378	378
R ²	0,110	0,129
R ² (justeret)	0,093	0,110

Note: OLS-regression. Klyngerobuste (kommuner) standardfejl i parentes. Alle variabler undtagen alder er skaleret fra 0 til 1, således at koefficienternes størrelse er sammenlignelige. * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$. (1): Inklusiv næstformanden for økonomiudvalget.

Som det ses, er sammenhængen mellem personlighedstræk, især Samvittighedsfuldhed, og transformationsledelse mindst lige så stærk som sammenhængen mellem formandsvariablen og transformationsledelse. Det gælder også, hvis vi tager højde for spredningen i data og sammenligner standardiserede regressionskoefficienter (tal ikke vist).

Det skal i øvrigt bemærkes, at alder, men ikke køn, har en signifikant sammenhæng med udøvelsen af transformationsledelse. Ældre udvalgsmedlemmer udøver mere ledelse.

Forskelle i brugen af transaktionsledelse i de stående udvalg

Tabel 3 viser resultaterne af analysen for *transaktionsledelse*. Model 1 viser igen betydningen af personlighedstræk, når vi inkluderer køn og alder som kontrolvariabler.

Tabel 3: Personlighedstræk og ledelsesposition: transaktionsledelse

	Model 1	Model 2
Køn (kvinde = 1)	0,038+ (0,021)	0,036+ (0,021)
Alder	0,003** (0,001)	0,003** (0,001)
Åbenhed	0,107 (0,077)	0,107 (0,078)
Samvittighedsfuldhed	0,193 (0,116)	0,186 (0,116)
Ekstroversion	0,386** (0,118)	0,376** (0,117)
Venlighed	-0,223* (0,101)	-0,216* (0,100)
Neuroticisme	-0,118 (0,107)	-0,107 (0,106)
Udvalgsformand ¹		0,045 (0,027)
Konstant	0,320+ (0,175)	0,322+ (0,171)
n	382	382
R ²	0,122	0,129
R ² (justeret)	0,105	0,110

Note: OLS-regression. Klyngerobuste (kommuner) standardfejl i parentes. Alle variabler undtagen alder er skaleret fra 0 til 1, således at koefficienternes størrelse er sammenlignelige. + $p < 0,1$; * $p < 0,05$; ** $p < 0,01$. (1): Inklusiv næstformanden for økonomiudvalget.

Venlighed er også negativt korreleret med transaktionsledelse. Ekstroversion ($p < 0,01$) er forbundet med mere transaktionsledelse, mens sammenhængen med Samvittighedsfuldhed nu netop ikke er signifikant ($p = 0,11$). Som forven-

tet er det især Ekstroversion ($b = 0,386$), der har en stærk sammenhæng med transaktionsledelse. Udadvendte og energiske mennesker har en stærk tilbøjelighed til at rose og anerkende mennesker, der gør det godt. Hverken Åbenhed, Samvittighedsfuldhed eller Neuroticisme hænger således sammen med den selvrapporterede udøvelse af transaktionsledelse.

Model 2 viser som forventet en positiv koefficient for formel ledelsesrolle i udvalget (netop ikke signifikant med $p = 0,104$), og igen ændres sammenhænge mellem personlighedstræk og udøvelsen af transaktionsledelse stort set ikke, når vi inkluderer formandsvariablen. Transaktionsledelse har en stærkere sammenhæng med udvalgsmedlemmernes grad af Ekstroversion end med nogen anden variabel.

Ældre udvalgsmedlemmers tilbøjelighed til at udøve mere transaktionsledelse er igen robust, ligesom der er en tendens til, at kvinder ($p = 0,07$) udøver mere transaktionsledelse.

Forstærker formandsrollen betydningen af personlighedstræk?

For de vigtigste personlighedstræk har vi for såvel transformations- som transaktionsledelse undersøgt, om rollen som udvalgsformand styrker eller svækker sammenhænge. Man kunne eksempelvis forestille sig, at en meget ekstrovert kommunalpolitiker, der indtager rollen som udvalgsformand, ville udnytte denne position til at være endnu mere tilbøjelig til at udøve ledelse over forvaltningen og dens chefer. Vi finder dog ingen af denne type betingede sammenhænge (se appendiks, tabel S5 og S6): Personlighedstrækkenes sammenhænge med den undersøgte ledelsesadfærd er uafhængige af, om man indtager en ledelsesrolle. Eller sagt på en anden måde: Ekstroverte, åbne og samvittighedsfulde udvalgsmedlemmers disposition for at påtage sig en ledelsesrolle og udøve transformations- og transaktionsledelse i de stående udvalg kommer til udtryk, uanset hvilken formel position de indtager i udvalget. Sammenhængen mellem formandsrolle og ledelsesadfærd er på samme vis uafhængig af personlighed, hvilket indikerer, at det ganske enkelt er rollen, som er afgørende.

Det rejser spørgsmålet om, hvorvidt personlighedstrækkene har noget betydning for, om man opnår en formandspost i et stående udvalg. Som diskutert i teori afsnittet er der generelt en positiv sammenhæng mellem indtagelsen af en ledelsesposition på den ene side og Samvittighedsfuldhed og især Ekstroversion på den anden (se fx Dinh et al., 2014). I vores data har disse to personlighedstræk dog ikke nogen betydning for at opnå en formandspost i et af kommunens stående udvalg. En logistisk regression med formandspost som afhængig variabel viser, at ingen af de fem personlighedstræk er afgørende for at opnå en formel ledelsespost (se appendiks, tabel S4), hvilket kan hænge

sammen med, at formandsposterne tildeles som et resultat af politiske forhandlinger snarere end efter personlige forudsætninger.

Konklusion

Hverken herhjemme eller internationalt findes der mange bredt anlagte undersøgelser af politikeres ledelsesadfærd, og betydningen af danske politikeres personlighedstræk, sådan som vi normalt måler dem, for ledelsesadfærd er ikke tidligere analyseret. Analysen af medlemmerne af de stående udvalg i danske kommuner og deres selvrappede transformations- og transaktionsledelse i forhold til de forvaltninger, som udvalget dækker, er således ganske enestående. De stående udvalg er interessante i forhold til politikeres ledelsesadfærd, dels fordi udvalgene kollektivt set har en ledelsesrolle i forhold til den relevante del af forvaltningen, dels fordi udvalgene består af en række medlemmer, der kan være mere eller mindre aktive i deres ledelse. For det enkelte medlem er aktiv ledelse en mulighed, men ikke et krav. Vores analyser viser, at langt de fleste politikere i høj grad oplever at udøve transaktions- og transformationsledelse, men at der er systematiske forskelle i politikernes ledelsesadfærd.

Specifikt viser analysen, at politikeres position og personlighedstræk hænger systematisk sammen med, i hvor høj grad og på hvilken måde kommunalpolitikere i de stående udvalg selv mener, at de bedriver de undersøgte ledelsesformer. Udvalgsformændene (og næstformændene i økonomiudvalget) angiver, at de bruger mere transformationsledelse, og resultaterne for transaktionsledelse peger i samme retning ($p = 0,104$). Hypotese 1 blev dermed bekræftet: Mere end menige udvalgsmedlemmer er man med til at formulere mål og visioner for forvaltningens virke. Det er altovervejende en adfærd, som følger af rollen som formand, idet udvalgsformænd ikke scorer højere på de personlighedstræk, der er relateret til ledelsesadfærd.

Men ligesom det er tilfældet for andre mennesker, er politikeres adfærd ikke kun bestemt af den rolle, de indtager. Psykologiske dispositioner ser også ud til at spille en betydelig rolle. Samvittighedsfuldhed og især Ekstroversion er de to personlighedstræk, som har den stærkeste positive sammenhæng med ledelsesadfærd ifølge litteraturen på området (Judge et al., 2002; Bono og Judge, 2004). De to træk lader også til at være vigtige for danske kommunalpolitikeres oplevede transformations- og transaktionsledelse i de stående udvalg. I tråd med hypotese 2.b og 2.c har de to træk dog ikke samme betydning for de to aspekter af ledelse, som vi undersøgte.

Samvittighedsfuldhed har den stærkeste sammenhæng med transformationsledelse, som handler om at formulere visioner og resultatkrav for forvaltningen. Omvendt har Ekstroversion, og dermed tilbøjeligheden til at være energisk og

entusiastisk, en stærkere sammenhæng med udøvelsen af transaktionsledelse, der handler om at anerkende og rose forvaltningsledere, der gør deres job godt.

Vi forventede og fandt i de fleste modeller også, at udvalgsmedlemmer, der scorer højt på Venlighed, udøvede mindre ledelse. Hypotese 2.d hvilede på den antagelse, at det at formulere og sætte mål i politik ofte er konfliktfyldt. Venlige og høflige mennesker, der ikke bryder sig om konflikt, vil derfor være tilbageholdende. I fremtidig forskning kunne det være interessant at undersøge, om venligsindede politikere er mere aktive, når graden af konflikt i udvalget er lav.

En smule overraskende fandt vi også, at Åbenhed var relateret til transformationsledelse (hypotese 2.a). Åbenhed er relateret til idérigdom, innovation og kreativitet samt lysten og evnen til at lære noget nyt, men i litteraturen er Åbenhed ikke stærkt relateret til ledelse (fx Judge, Piccolo og Kosalka, 2009). Man kan dog forestille sig, at processen med at formulere mål og resultater opleves som spændende og interessant for politikere, der scorer højt på Åbenhed. Hvis det er denne mekanisme, som er på spil, må vi forvente, at Åbenheds sammenhæng med transformationsledelse er betinget af, hvor åben og innovativ diskussionen om visioner og mål i udvalget er. Igen må fremtidig forskning afgøre, om sammenhængen mellem Åbenhed og ledelse er betinget af diskussionsklimaet i udvalget.

Helt i overensstemmelse med forventningen (hypotese 2.e) var der ikke nogen sammenhæng mellem Neuroticisme og de underøgte former for ledelsesadfærd.

Hvordan skal man forstå, at personlighedstræk ”betyder noget” for politikeres ledelsesadfærd? Kan personlighedstræk ses som årsag, og ledelsesadfærd som effekt? Vi kan ikke besvare dette spørgsmål endegyldigt i en undersøgelse, som udelukkende beror på data indsamlet på ét tidspunkt, besvaret af én person. Havde vi undersøgt udvalgsmedlemmernes personlighedstræk som unge eller 10 år før, vi spurgte til deres ledelsesadfærd, kunne vi måske slippe af sted med at formulere os i årsag-virkning-termer. Spørgsmålet er, om det er rimeligt at antage kausalitet.

Her har vi dels et teoretisk svar, dels et metodisk svar. Lad os først vende os mod det teoretiske. Menneskers personlighedstræk er påvirket af både arv og miljø (Bouchard og McGue, 2003) og udgør stabile psykologiske dispositioner (jf. Costa og McCrae, 1992). Lokalpolitikere tager således deres personlighedstræk med ind i de stående udvalg, og vi argumenterer for, at dette kausalt påvirker deres ledelsesadfærd i den udvalgs kontekst, de befinder sig i. Bag den teoretiske argumentation ligger en forståelse af de psykologiske processer, der ligger bag menneskelig handling, og vi har her i artiklen især tydeliggjort disse argumenter i forhold til (1) Venligheds modsætning til konflikt, hvilket kan

få denne type individer til at være tilbageholdende, (2) Samvittighedsfuldheds affinitet med det at sætte og forfølge mål og dermed til en adfærd som transformationsledelse, der tydeliggør, deler og fastholder visioner og overordnede målsætninger, samt (3) den aktive udadvendthed i Ekstroversion som personlighedstræk, der motiverer for at anerkende og rose, når der er grund til det.

Disse teoretiske mekanismer svarer til, hvad vi finder empirisk, men alligevel er det metodiske svar på spørgsmålet om kausalitet svagt. Vi laver ikke et felteksperiment, fordi man ikke kan manipulere voksne menneskers personlighed. Vi spørger politikerne selv om deres personlighed, fordi det er vanskeligt at få viden herom på andre måder. Vi gennemfører ikke et panelstudium, fordi personlighed alligevel ikke varierer meget over tid for voksne mennesker, og fordi vi ikke har mål for personlighed tilbage i tiden. Det betyder ikke, at det metodiske svar ikke kan blive bedre, og her tænker vi især på muligheden for også at spørge andre aktører om politikernes ledelsesadfærd. Fremtidig forskning vil forhåbentligt vise, om vi har ret i, at personlighedstræk kausalt påvirker politikeres ledelsesadfærd, når vi får denne ekstra metodiske dimension ind i studiet. Foreløbig vil vi dog driste os til at konkludere, at teoretiske argumenter peger på, at personlighed faktisk påvirker politikeres ledelsesadfærd.

Fremtidig forskning må besvare disse bredere spørgsmål. Denne artikel viser dog klart, at lokalpolitikeres psykologiske dispositioner hænger sammen med deres ledelsesadfærd i de stående udvalg. Dette svarer nok til mangt en forvaltningschefs oplevelse. Vores bidrag er at vise, hvilke personlighedstræk der hænger stærkest sammen med to forskellige former for ledelse. Når det gælder den politiske ledelse af danske kommuner og den betydelige rolle, som de stående udvalg på papiret spiller for kommunens ledelse, er det ikke ligegyldigt, hvem der sidder i udvalget. Er udvalgsmedlemmerne meget introverte og venlige og ikke særlig samvittighedsfulde og åbne, skal vi ikke forvente megen politisk lederskab fra udvalgenes side. Modsat kan man forvente, at formanden og de udadvendte, samvittighedsfulde og åbne medlemmer tager teten i de stående udvalg i danske kommuner. Vi finder også, at politikerne generelt oplever, at de udøver ledelse i de politiske udvalg. Set under et er de måske allerede nu klar til at tage teten i endnu højere grad og dermed leve op til de opfordringer, Ledelseskommisionen og andre er kommet med.

Supplerende materiale

Supplerede materiale til artiklen findes på www.politica.dk.

Litteratur

- Allerslev, Nick (2015). Hvor er lederskabet? Den offentlige sektor er mere styring end ledelse. <http://www.denoffentlige.dk/hvor-er-lederskabet-den-offentlige-sektor-er-mere-styring-end-ledelse> (4. marts 2018).
- Andersen, Lotte Bøgh, Anne Bøllingtoft, Tine Mundbjerg Eriksen, Ann-Louise Holten, Christian Bøtcher Jacobsen, Ulrich Thy Jensen, Louise Ladegaard, Jacob Ladenburg, Poul Aaes Nielsen, Heidi Houlberg Salomonsen, Niels Westergård-Nielsen og Allan Würtz (2017). *Ledelse i offentlige og private organisationer*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Bass, B.M. (1998). *Transformational leadership: Industrial, military, and educational impact*. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Berg, Rikke og Ulrik Kjær (2005). *Den danske borgmester*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Blom-Hansen, Jens, Marius Ibsen, Thorkil Juul og Poul Erik Mouritzen (2012). *Fra sogn til velfærdsproducent. Kommunestyret gennem fire årtier*. Odense: Syddansk Universitetsforlag.
- Bono, Joyce E. og Timothy A. Judge (2004). Personality and transformational and transactional leadership: A meta-analysis. *Journal of Applied Psychology* 89 (5): 901-910.
- Bouchard, Thomas J. og Matt McGue (2003). Genetic and environmental influences on human psychological differences. *Journal of Neurobiology* 54 (1): 4-45.
- Burns, James M. (1978). *Leadership*. New York: Harper & Row.
- Bækgaard, Martin (2011). The impact of formal organizational structure on politico-administrative interaction: Evidence from a natural experiment. *Public Administration* 89 (3): 1063-1080.
- Bækgaard, Martin (2014). Within-party allocation of committee seats: Evidence from Danish local elections. *Scandinavian Political Studies* 37 (4): 385-405.
- Bækgaard, Martin, Morten Jakobsen og Ulrik Kjær (2013). Kommunalpolitikernes samspil med administrationen – er der forskel på frontbenchers og backbenchers? *Økonomi & Politik* 86 (4): 48-59.
- Christensen, Jørgen Grønnegaard, Peter Munk Christiansen og Marius Ibsen (2017). *Politik og forvaltning*, 4. udg. København: Hans Reitzels Forlag.
- Connolly, James J., Erin J. Kavanagh og Chockalingam Viswesvaran (2007). The convergent validity between self and observer ratings of personality: A meta-analytic review. *International Journal of Selection and Assessment* 15: 110-117.
- Costa, Paul T. og Robert R. McCrae. (1992). Four ways five factors are basic. *Personality and Individual Differences* 13 (6): 653-665.
- Dahlggaard, Jens Olav, Ulf Hjelmar, Asmus Olsen og Lene Holm Pedersen (2009). *Kommunalpolitikeres rolle og råderum*. Rapport. København: KORA. <https://www.kora.dk>

- kora.dk/media/272061/udgivelser_2009_pdf_kommunalpolitikeres_rolle_og_ra-
aderum.pdf (4. marts 2018).
- Danmarks Statistik (2014). Befolkning og valg, *Statistiske Efterretninger* 2014:2.
<http://www.ft.dk/samling/20131/almdel/kou/spm/42/svar/1119310/1345415.pdf>
(18. december, 2017)
- Den Lokalpolitiske Tænketaank (2015). *DEBATOPLÆG: Bedre vilkår for lokalpoliti-
kerne giver dygtigere politikere og stærkere demokrati*. [http://www.denoffentlige.dk/
sites/default/files/suppliers/news/files/lokalpolitisk_taenketank_-_udspil_janu-
ar_2015_om_mere_uddannelse_og_rum_til_politik.pdf](http://www.denoffentlige.dk/sites/default/files/suppliers/news/files/lokalpolitisk_taenketank_-_udspil_janu-
ar_2015_om_mere_uddannelse_og_rum_til_politik.pdf) (4. marts 2018).
- DeYoung, Colin G., Lena C. Quilty og Jordan B. Peterson (2007). Between facets and
domains: Ten aspects of the Big Five. *Journal of Personality and Social Psychology* 93
(5): 880–896.
- Dinesen, Peter T., Robert Klemmensen og Asbjørn S. Nørgaard (2016). Attitudes
toward immigration: The role of personal predispositions. *Political Psychology* 37:
55-72.
- Dinh, Jessica E., Robert G. Lord, William L. Gardner, Jeremy D. Meuser, Robert C.
Liden og Jinyu Hu (2014). Leadership theory and research in the new millennium:
Current theoretical trends and changing perspectives. *Leadership Quarterly* 25 (1):
36-62.
- Heeager, Anne (2017). Placeringen af økonomisk beslutningskompetence internt i
danske kommuner. *Politica* 49 (1): 47-67.
- Jacobsen, Christian Bøtcher og Lotte Bøgh Andersen (2015). Is leadership in the eye
of the beholder? A study of intended and perceived leadership practices and organi-
zational performance. *Public Administration Review* 75 (6): 829-841.
- Jensen, Ulrich Thy, Lotte Bøgh Andersen, Anne Bøllingtoft, Tine Mundbjerg Eriksen,
Ann-Louise Holten, Christian Bøtcher Jacobsen, Louise Ladegaard, Jacob Laden-
burg, Poul Aaes Nielsen, Heidi Houlberg Salomonsen, Niels Westergård-Nielsen
og Allan Würtz (2016). Conceptualizing and measuring transformational and
transactional leadership. *Administration & Society*. Online first 28.08.2016
- John, Oliver P., Laura P. Naumann og Christopher J. Soto (2008). Paradigm shift to
the integrative big five trait taxonomy, pp. 114-158 i Oliver P. John og Christopher
J. Soto (red.), *Handbook of Personality: Theory and Research*. New York: Guilford
Press.
- Judge, Timothy A., Robert F. Piccolo og Tomek Kosalka (2009). The bright and dark
sides of leader traits: A review and theoretical extension of the leader trait thematic
category. *Leadership Quarterly* 20: 855-875.
- Judge, Timothy A., Joyce E. Bono, Remus Ilies og Megan W. Gerhardt (2002). Per-
sonality and leadership: A qualitative and quantitative review. *Journal of Applied
Psychology* 87 (4): 765-780.

- Judge, Timothy A., Jessica B. Rodell, Ryan L. Klinger, Lauren S. Simon og Eean R. Crawford (2013). Hierarchical representations of the five-factor model of personality in predicting job performance: Integrating three organizing frameworks with two theoretical perspectives. *Journal of Applied Psychology* 98 (5): 875–925.
- LBK nr. 318 af 28/03/2017: *Bekendtgørelse af lov om kommunernes styrelse*.
- Ledelseskommisionen (2018). *Sæt borgerne først – Ledelse i den offentlige sektor med fokus på udvikling af driften*. Forventes tilgængelig på www.ledelseskomm.dk fra april 2018.
- March, James G. og Johan P. Olsen (1989). *Rediscovering institutions: The organizational basis of politics*. New York: The Free Press.
- McCrae, Robert R. og Paul T. Costa (1997). Personality trait structure as a human universal. *The American Psychologist* 52 (5): 509–516.
- Mouritzen, Poul Erik og James Svava (2002). *Leadership at the apex: Politicians and administrators in Western local governments*. Pittsburgh, PA: University of Pittsburgh Press.
- Moynihan, Donald P., Sanjay K. Pandey og Bradley E. Wright (2012). Setting the table: How transformational leadership fosters performance information use. *Journal of Public Administration Research and Theory* 22 (1): 143–164.
- Oberfield, Zackary W. (2012). Public management in time: A longitudinal examination of the full range of leadership theory. *Journal of Public Administration Research and Theory* 24 (2): 407–429.
- Ones, Deniz S., Chockalingam Viswesvaran og Angelika D. Reiss (1996). Role of social desirability in personality testing for personnel selection: The red herring. *Journal of Applied Psychology* 81 (6): 660–679.
- Skovdahl-Hansen, H., E. L. Mortensen og H. K. Schiøtz (2004). *Documentation of the Danish NEO PI-R and NEO PI-R Short Version*. København: Dansk Psykolog Forening.
- t'Hart, Paul (2014). *Understanding public leadership*. London: Palgrave.
- Van Knippenberg, Daan og Sim B. Sitkin (2013). A critical assessment of charismatic-transformational leadership research: Back to the drawing board? *The Academy of Management Annals* 7 (1): 1-60.
- Van Wart, Montgomery (2011). *Dynamics of leadership in public service: Theory and practice*, 2. udg. Armonk, NY: M.E. Sharpe.
- Van Wart, Montgomery (2013). Administrative leadership theory: A reassessment after 10 years. *Public Administration* 91 (3): 521-543.
- Vergo, Sara og Henning Thiesen (2017). *Til lykke byrådder, nu venter arbejdet*. <http://www.denoffentlige.dk/til-lykke-byroedder-nu-venter-arbejdet> (4. marts 2018).

Anmeldelser

Daniel Ziblatt, *Conservative Parties and the Birth of Democracy*, Cambridge University Press, 2017.

Ifølge flere forskere befinder vi os i en nu mere end 10 år gammel global, demokratisk recession, der fik yderligere vind i sejlene under finanskrisen med økonomiske kriser og stigende populisme til følge. For at forklare nutidens demokratiske tilbageslag og sammenbrud drages hyppige paralleller til mellemkrigstidens Europa under Den Store Depression.

I den nye bog *Conservative Parties and the Birth of Democracy* giver Daniel Ziblatt et kærkomment indspark til den klassiske debat om årsagerne til demokratisk sammenbrud og overlevelse i mellemkrigstidens Europa. Ved hjælp af en lang række metodiske teknikker – navnlig en række afslørende historiske sammenligninger på basis af et imponerende arkivarbejde – viser han således, at konservative partier var essentielle for demokratisk overlevelse men også for succesfulde demokratiske transitioner i første omgang. Konservative partier, der var organisatorisk stærke, dvs. hierarkisk styrede med et korps af professionelle ansatte og et net af lokale, geografisk spredte afdelinger, var aktive medspillere i demokratiseringsprocesser i det 19. århundrede og første halvdel af det 20., der udvidede stemmeretten til arbejderklassen og kvinder og afgørende beskyttede det demokratiske system ved at opsamle vælgere blandt populistiske højrefløjspartier og dermed modvirke radikaliserings. Det gennemgående eksempel er England (se især kap. 4-5), men også lande som Holland, Belgien, Sverige og Danmark analyseres. Navnlig i Tyskland (se især kap. 8-9), men også i andre lande hvor demokratiet brød sammen i mellemkrigstiden såsom Spanien og Italien, skete det modsatte. Her forhindrede svagt organiserede konservative partier prodemokratiske reformer ved at manipulere valg og sætte andre forhindringer op for lavere klassers legitime adgang til magten. Ligeledes manglede disse partier, i det omfang demokratiet alligevel slog rod, evnen til at aktivere nye skillelinjer, der kunne samle radikaliserede og traditionelle højrenationale.

Denne teori indeholder flere store bidrag til litteraturen. Her vil jeg nævne de, efter min mening, to vigtigste. For det første giver teorien en forklaring, hvor eksisterende fejler. Fx ses den så ofte studerede tyske case i et nyt lys, der afslører, hvorfor og hvordan befolkningen og den gamle elite i et ellers rigt, gennemindustrialiseret land i starten af 1900-tallet havde så svært ved at komme overens med principperne og praksisserne i et demokrati. Bogens

litteraturreview (s. 16-21) afviser moderniserings- og ulighedsteori samt politiske institutioner som alternative forklaringer ved forbilledligt at påpege uforklarede cases og bruge disse som afsæt til at formulere ny teori. Teoriens udsagnskraft bestyrkes derudover af dens kontraintuitive budskab: Snarere end at agere som demokratiets fjende nr. ét spillede Europas agrare og økonomiske eliter – de gamle monarkiers gamle inderkreds – en væsentlig, positiv rolle i demokratiske transitionsprocesser og i den efterfølgende stabilisering af disse demokratier. Den udfordrer derfor ellers veletablerede teorier om borgerskabet og arbejderklassen som demokratiets fanebærere.

For det andet sætter teorien mellemkrigstidens demokratier og deres skæbne ind i en længere historisk sammenhæng startende ved den Franske Revolution i 1789. Konceptualiseringen af en ”stabil” (*settled*) og ”ustabil” (*unsettled*) demokratiseringssti, der stort set adskiller et Nordvesteuropa med gradvist stigende demokratiniveau fra et Sydøsteuropa med drastiske demokratiske fremstød og tilbagefald, forbinder 1800-tallets (mod)revolutioner med den politiske turbulens i årtierne efter Første Verdenskrig. Men endnu vigtigere leveres en forklaring på konservative partiorganisationers oprindelse med udgangspunkt i denne historiske kontekst. Hvor parlamentarisme var institutionaliseret før universel stemmeret (til mænd) indførtes, havde konservative kræfter ikke eksklusiv adgang til statsapparatet og måtte i stedet opbygge en partiorganisation for at overleve. Dette affødte en stiafhængighed. I takt med at nye grupper blev inkluderet ved valg, havde konservative kun deres parti til rådighed til effektivt at sikre stemmeandele.

Ziblatts teori har dog også svagheder. Først og fremmest overvurderer Ziblatt konservative partiers vigtighed i forhold til andre sociale grupper og politiske partier. Han modbeviser ikke de etablerede bidrag hos Rueschemeyer, Stephens og Stephens (1992) og Ansell og Samuels (2014), som finder, at henholdsvis arbejderklassen og borgerskabet var de primære kræfter, der på forskellige stadier fremprovokerede demokratiske reformer. Samtidig indikerer bogens undersøgelser ikke, at konservative generelt var *firstmovers* i noget demokratisk fremstød – de reagerede i stedet på andres krav om mere demokrati med modstand eller samarbejde (se fx s. 109-111 om Englands reformer og kriser, 1884-1906).

Dernæst underspiller bogen det teoretiske spørgsmål om, hvad der vil ske, hvis selv et relativt velorganiseret konservativt parti taber et af de første valg efter en transition. I Colombia – en af de cases Ziblatt støtter sig til som ikke-europæisk eksempel på sammenhængen mellem et stærkt konservativt parti og demokratisk stabilitet – brød demokratiet sammen i 1948 efter flere års bitter magtkamp mellem de Liberale og Konservative *på grund af disse partiers brug*

af patron-klient forbindelser, der polariserede snarere end samlede. Som i flere andre latinamerikanske lande er det de stærkt organiserede partiers tætte forbindelser til statsapparatet, der undertiden har skabt gensidig mistillid mellem partier og fremprovokeret kupforsøg og borgerkrige – modsat forventningen i Ziblatts teori.

Mere generelt underspiller bogen den kombination af stærkt organiserede civilsamfund og statsapparater, som adskiller Nordvest- fra Sydøsteuropa og Europa fra resten af verden. Et sådant perspektiv kaster nyt lys over Ziblatts hovedcases. Fx var parlamentarisme generelt, men særligt i England, intimt forbundet med civilsamfundets styrke. Ligeledes var landadelens såvel som andre politiske kræfters adgang til statsapparatet begrænset af et autonomt bureaukrati, der fx udviklede sig i Skandinavien (og Tyskland) i 1700- og 1800-tallene. Dette er især problematisk for relevansen af Ziblatts teori i lande uden for Vesten, der gennemgående mangler (Nordvest)Europas forudsætninger inden for statsautonomi og civilsamfund. Her vil partier på begge fløje fortsat have incitament til at politisere kontinuerligt og om nødvendigt intervenere imod demokratiske valg.

Ziblatts bog leverer et vigtigt og velunderbygget bidrag til debatten om årsagerne til en succesfuld demokratisk udvikling og er derfor klart anbefalelsesværdig. For i går som i dag kan man lære, at alle signifikante interessegrupper, herunder også de afgående autokrater, skal have en stærk stemme i et nyt demokrati, for at en robust demokratisk transition kan komme i stand, og for at demokratiet kan overleve på længere sigt. Konservative partiers organisationsgrad kan også levere en plausibel forklaring på mere nutidige forskelle i demokratisk udvikling internt i grupperne af henholdsvis vestlige og ikke-vestlige demokratier, fx mellem Canada og USA eller Japan og Thailand. Men for at forklare det demokratiske efterslæb uden for Vesten skal man nok starte et andet sted end partiorganisering, nemlig ved årsagerne til og konsekvenserne af civilsamfundsstyrke og statsautonomi.

David Andersen
Institut for Statskundskab, Aarhus BSS
Aarhus Universitet

Henrik Larsen, *Teorier om dansk udenrigspolitik efter den kolde krigs afslutning*, Hans Reitzels Forlag, 2017.

Endelig! Fristes man til at skrive. Endelig udkommer der en samlet oversigt over de anvendte teorier til at studere dansk udenrigspolitik. Henrik Larsens nye bog *Teorier om dansk udenrigspolitik efter den kolde krigs afslutning* udfylder derved en væsentlig mangel i undervisningslitteraturen om dansk udenrigspolitik. Her har vi længe manglet en systematisk og samlet præsentation af de mest centrale teorier og tilgange, der har været udviklet til at analysere og beskrive dansk udenrigspolitik. Bogen har en bredde, hvor den vil være særdeles velegnet til kandidatundervisning og vil også kunne indgå i grundforløb, hvor der introduceres til studiet af dansk udenrigspolitik.

Bogens styrke ligger i den grundige diskussion og præsentation af de forskellige teorigrupperinger, der er vokset frem efter den kolde krigs afslutning. Larsen påpeger i særdeleshed, hvordan studiet af dansk udenrigspolitik teoretisk er blevet mere kompliceret efter den kolde krigs afslutning, hvor mange nye muligheder åbnede sig for de danske udenrigspolitiske aktører.

Tidligere eksisterede der ifølge Larsen én dominerende teoretisk position, nemlig Nikolaj Petersens *tilpasningsteori*, som havde udviklet sig til hovedrammen, med hvilken udviklingsdynamikkerne i den danske udenrigspolitiske kurs blev forklaret. Bogen giver en meget grundig introduktion til tilpasningsteorien og en række af de udviklingstendenser, som Nikolaj Petersen efterfølgende har udarbejdet for at tilpasse rammen til udviklingen efter den kolde krigs afslutning. Der fokuseres her særligt på handlerumsbegrebet og en række af de øvrige udviklingstendenser, der har været i det tilpasningspolitiske perspektiv. Her tages der primært afsæt i Hans Mouritzens arbejde.

Mens tilpasningsteorien således er en form for *baseline*-teori, påpeger Larsen, at der siden 1988 har udviklet sig en bred vifte af *mid-range* teorier til at forklare den danske udenrigspolitik og dens forskellige dimensioner. Bogen gennemgår teorierne på en saglig og engagerende måde, der vidner om en stor indsigt i variationen i de positioner, der har udviklet sig i beskrivelsen af dansk udenrigspolitik.

Ud over en god fremstilling af perspektiverne tilbyder Larsen en informeret og reflekteret diskussion af disse positioner, som kobles sammen med aktuelle udviklinger og tendenser i dansk udenrigspolitik. Denne diskussion er efter min vurdering vellykket i den forstand, at bogen derved åbner sig for et mere professionelt publikum, der ud over teorierne også er interesseret i debatterne inden for og imellem de teoretiske positioner.

Det dobbelte tag med både at præsentere samt skitsere og debattere de teoretiske positioner gør dog, at bogen indimellem kan være lidt svær at bestemme genremæssigt. I forhold til sidstnævnte ambition kunne man godt efterspørge en lidt bredere diskussion af de mere principielle overvejelser om, hvordan dansk udenrigspolitik kan og bør studeres. Her sigter jeg på spørgsmålet om det partikulære ved den danske case. Hvis man ser på en del af den teoretisering, der er opstået, virker denne til at have været tilpasset de danske forhold. Men hvorfor har vi ikke set anvendelse af de bredere IP-teorier i studierne af dansk udenrigspolitik? Og i hvilket omfang relaterer de forskellige mid-range teorier sig til deres overordnede teoretiske positioner? I den politologiske litteratur tager arbejde af fx Jens Ringsmose og Peter Viggo Jakobsen ofte eksplicit afsæt i den mere generelle IP-litteratur, som har været søgt anvendt til studier af dansk alliancepolitik og det danske bidrag i kampen mod terror. Det kunne passende have været behandlet mere eksplicit her.

Ydermere finder jeg det en anelse overraskende, at Larsen ikke inkluderer fx den historiske litteratur om dansk udenrigspolitik. Her tænker jeg blandt andet på Thorsten Borring Olesens og Poul Villaumes væsentlige bidrag. Selvom denne litteratur ikke er eksplicit teoretisk, har forfatterne i deres arbejde videreført og empirisk arbejdet med de samme begreber og forestillinger, som fx tilpasningsteorien har arbejdet med. Ligeledes har deres arbejde med kompartmentaliseringslogikken på en række områder været med til at nuancere diskussionen om fx aktivisme og tilpasning, da der kan differentieres mellem grader af tilpasning og aktivisme inden for forskellige institutionelle arenaer i den danske udenrigspolitik. Borring Olesen har endvidere bidraget til diskussionen om revisionisme i dansk udenrigspolitik i forbindelse med den politiske historiebrugsdiskussion, der fandt sted op gennem 00'erne som et resultat af de mange udenrigspolitiske kommissioner og udredningsarbejder.

Ligeledes kan det undre, at behandlingen af Rosanna Farbøl ikke figurerer under de historiske tilgange. Det giver naturligvis god mening at behandle hende under diskursteori, men hendes analyser viser også, hvordan tolkninger af historien kan påvirke legitimeringen af den førte politik under Fogh-regeringens beslutning om deltagelse i Irak-krigen.

Endelig findes der en række bidrag om studiet af dansk udenrigspolitik i diverse historiske tidsskrifter, som også kunne have tilføjet indsigt til de forskellige teoretiske positioner, herunder ikke mindst betydningen af nationale determinanter. Her sigtes særligt på Rasmus Mariagers arbejde om fodnotepolitikken og hans påvisning af de borgerlige partiers højredrejning samt venstrefløjens venstredrejning op gennem 1980'erne og de konsekvenser, dette fik for dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik. Tilsvarende har Morten Rasmussen

også beskæftiget sig med spørgsmålet om nationale determinanter, ikke mindst i forbindelse med det europæiske spørgsmål.

Samlet set er der dog tale om en meget vellykket bog, der udfylder en central mangel i litteraturen om dansk udenrigspolitik, og som jeg ser det, er der ingen tvivl om, at bogen bør blive anvendt flittigt i kurser om dansk udenrigspolitik. Samtidig rejser bogen mange (nye) interessante spørgsmål, der kunne være relevante at behandle mere detaljeret i den akademiske debat. Her kunne man mere generelt godt mangle en mere livlig diskussion i og på tværs af forskningsmiljøerne om, hvordan vi som forskere analytisk tilgår studiet af dansk udenrigs- og sikkerhedspolitik. En ting, man godt kan savne i den henseende, er det mere overordnede principielle spørgsmål om, hvordan dansk udenrigspolitik bedst studeres – er Danmark en partikulær case eller en småstat som alle andre, hvor udviklingen i de forskellige teoretiske positioner i en vis forstand opererer i spændingsfeltet mellem den mere generelle IP-teori og den mere kontekstorienterede småstatslitteratur?

Rasmus Brun Pedersen,
Institut for Statskundskab, Aarhus BSS
Aarhus Universitet

Abstracts

Frej Klem Thomsen

Vaccine skepticism, parental autonomy, and freedom of speech

This article sketches the public health problem of insufficient vaccine coverage caused by vaccine skepticism, and argues that liberal states are morally permitted to and should adopt legal restrictions to counter the problem. It first presents an argument for implementing a policy of requiring children to follow the regular vaccine program as a condition of entry to schools and childcare institutions, since this policy is likely to increase vaccine coverage and thereby prevent harm to children. It examines the two most obvious objections to this argument – that such a policy would be impermissibly paternalist, and that it would impermissibly interfere with the prerogative of parents – and finds them both wanting. Next, it presents an argument from equivalence to the effect that vaccine-skeptical misinformation should be exempt from freedom of speech, since it causes harm for reasons similar to conventionally prohibited forms of speech. It then examines five potential morally relevant differences between vaccine-skeptical misinformation and comparable forms of conventionally prohibited speech and argues that none of them constitutes a genuinely relevant difference. The article concludes that barring future plausible arguments to the contrary, both restrictions are permissible and desirable.

Didde Boisen Andersen

The moral anatomy of self-harm

When a person cuts, burns or hits himself, we have a tendency to intuitively react with concern and an attitude that this kind of behavior should be stopped. But should it actually be stopped? For many people, self-harm is the least painful and most appropriate coping strategy to handle their situation, and it can therefore decrease their welfare if they are prevented from harming themselves. I argue that we should revise our intuitive reaction to this phenomenon, because the physical damage involved is not significant, and therefore this intuition does not seem justified. Although there seems to be something inherently wrong with harming yourself, this is not, all things considered, enough to substantiate intervention. It is important to underline that we should not neglect that the person who harms himself could be in need of help. However, the help should not consist of fighting the self-harming behavior but of focusing on the underlying problems behind the behavior.

Søren Flinch Midtgaard and Andreas Albertsen

Organ donation and nudging

For many, receiving an organ transplantation is the only viable way to prolong their lives and increase their quality of life. However, the demand for organs exceeds supply. Are there efficient and ethically acceptable ways of increasing the number of organ donors? Recently, nudging has been proposed as an attractive policy instrument. Nudging eschews coercing people. It affects instead the choice architecture within which people make their choices. Still, autonomy concerns arise. Accordingly, we have to make a difficult trade-off between augmenting people's welfare, on the one hand, and respecting their autonomy on the other. An opt-out system in which people count as donors unless they state otherwise is, however, likely to increase donations considerably, and to do so at acceptable costs in terms of infringements on autonomy.

Jens Damgaard Thaysen

The limits of the law, the socioeconomic bias in turnout, and the justification of compulsory voting

Since nonvoting is concentrated among badly off electors, the introduction of compulsory voting will raise electoral turnout among badly off electors more than among well off electors. Therefore, compulsory voting increases the political influence of the worst off. This well-founded empirical claim is central to the two most prominent arguments in favor of compulsory voting. According to both arguments, compulsory voting is justified because of the good consequences of increasing the political influence of badly off electors. It is, however, not possible to justify compelling well off electors to vote on the grounds that it is desirable to raise turnout among badly off electors. Therefore, both arguments fail.

Jørn Sønderholm

Should opinion polls be illegal?

The question of whether or not publication of opinion poll results should be illegal is of both theoretical and practical interest. A number of countries have laws in place that make the publication of opinion poll results illegal. The article concludes that there should be no legal restrictions on the publication of opinion poll results. The publication of such results should be legally permitted at any time during the electoral cycle. In the second section, a general line of thought centering on the moral nature of state coercion is presented in an attempt to show that the default position in the debate about the legality of the publication of opinion poll results ought be that the publication of such

results should be legal. I argue i) that this general line of thought is convincing. There may, however, be at least one stronger argument in favor of the view that the publication of opinion poll results should be illegal. In the third section, I argue ii) that there is in fact no such argument. If i) and ii) are correct, then a very plausible case has been established for the conclusion of this article.

Asbjørn Sonne Nørgaard, Lotte Bøgh Andersen and Stefan Boye
Who takes the lead in the standing committees in the Danish municipalities? The significance of personality traits and committee positions for leadership behavior

Politicians who serve in standing executive committees can exercise active leadership but are not compelled to do so. Active leadership may be related to politicians' personality traits and the position they hold in the committee. We investigate these antecedents of politicians' use of transformational and transactional leadership using a unique survey of Danish local councilors that includes validated measures of the Big Five personality traits and leadership behavior. We theorize and find that politicians' personality traits, notably Extraversion and Conscientiousness, are associated with their self-reported leadership behavior. The position as committee chair is also associated with leadership behavior among local councilors but less so.

Om forfatterne

Andreas Albertsen, adjunkt i politisk teori, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Arbejder primært med de etiske diskussioner, der rejser sig i kølvandet på forslag, der søger at mindske denne knaphed. Arbejder også bredere med etiske spørgsmål, der opstår i krydsfeltet mellem markedsallokering og fordelingsmæssig retfærdighed. Har publiceret i tidsskrifter som *Politics, Philosophy and Economics*, *Ethical Theory and Moral Practice*, *Journal of Medical Ethics* og *Journal of Medicine and Philosophy*. E-mail: aba@ps.au.dk

Didde Boisen Andersen, ph.d.-studerende, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Forsker i paternalisme og autonomi med særligt fokus på, om der er grænser for den skade, individet må påføre sin egen krop. E-mail: diddeba@ps.au.dk

Lotte Bøgh Andersen, cand.scient.pol., ph.d. og professor, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet samt ved VIVE. Forsker i ledelse, adfærd og målnåelse i offentlige organisationer (og hos private leverandører af offentlige ydelser). Har blandt andet været leder for projektet ”Ledelsesadfærd og performance” (www.leap-projekt.dk) og er nu leder af Kronprins Frederiks Center for Offentlig Ledelse. Medlem af regeringens ledelseskommission fra 2017 til 2018. E-mail: lotte@ps.au.dk

Stefan Boye, cand.scient.pol og videnskabelig assistent, Institut for Statskundskab, Aarhus Universitet. Interesserer sig forskningsmæssigt for ledelse i offentlige og private organisationer, ledelsesautonomi og performance. E-mail: sboye@ps.au.dk

Søren Flinch Midtgaard, lektor i politisk teori, Institut for statskundskab, Aarhus Universitet. Arbejder for tiden med problematikker i forhold til paternalistiske politikker, herunder nudging. Har publiceret i tidsskrifter såsom *Political Studies*, *Ethical Theory and Moral Practice*, *Journal of Applied Philosophy*, *Basic Income Studies* og *Utilitas*. Har endvidere redigeret en bog om metode i politisk teori sammen med Rasmus Sommer Hansen. E-mail: midtgaard@ps.au.dk

Asbjørn Sonne Nørgaard, professor i statskundskab, Syddansk Universitet. Har de seneste år især forsket i betydningen af personlighed for vælgere og politikeres adfærd. Hans arbejde i de senere år optræder blandt andet i *Political Psychology*, *European Journal of Political Research* og *Journal of Behavioral Public Administration*. Sidder pt i et Semper Ardens Fellowship og skriver på en bog om betydningen af politikeres personlighed. E-mail: ano@sam.sdu.dk

Jørn Sønderholm, lektor, Institut for Læring og Filosofi, Aalborg Universitet. Hans forskningsinteresser er primært indenfor politisk teori. Har en ph.d.-grad i filosofi fra University of St Andrews og har tidligere arbejdet for Verdensbanken. Er i øjeblikket leder af to forskningsprojekter, der søger at besvare en række normative spørgsmål omkring stemmeafgivning ved demokratiske valg. Det første projekt er finansieret af Aalborg Universitets Talent Management Program. Det andet projekt er finansieret af Danmarks Frie Forskningsfond. E-mail: jds@learning.aau.dk

Jens Damgaard Thaysen, ph.d. i statskundskab, Aarhus Universitet, postdoc i politisk filosofi, Institut for Læring og Filosofi, Aalborg Universitet. Hans forskningsinteresser inkluderer lovens grænser, den normative diskussion om stemmepligt, og distributiv retfærdighed. Har blandt andet publiceret i *Politics, Philosophy, and Economics*, *Journal of Medical Ethics* og *Criminal Law & Philosophy*. E-mail: jdt@learning.aau.dk

Frej Klem Thomsen, postdoc, Institut for Kultur og Humanistisk Videnskab, Roskilde Universitet. Forsker i anvendt etik, særligt straffeetik, retsfilosofi, neuroetik og bioetik. E-mail: fkt@ruc.dk.